

LIBRIS M · A · PRINCIPIS BVRGHESII

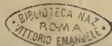
Constantii Felicii Durantini Vtriusq; iuris Periti ad Leonem. X. Pont. Max. præfatio

Eiusdem ad eundem de Coniuratione. L. Catilinæ Liber unus.

De Exilio. Ma. Tullii Ciceronis Liber unus.

De Reditu. M. Tullii Ciceronis. Liber unus,

Epistola. M. T. Ciceronis. ad Lu. Luccium.

CVM SOLITO PRIVILEGIO PONT.
NE QVIS AVDEAT HINC AD SEPTENNIVM HAEC OPERA IMPRIMERE SI QVIS CONTRA FECERIT ANATHEMA SIT NOXAMQVAE IACOBO MAZOCHIO BIBLIOPOLAE PENDET.

¶ CONSTANTII FELICII DVRANTINI VTRIVSQVE IVRIS PERITI AD LEONEM .X. PONT. MAXI. IN LIBROS DE CONIVRATIONE .L. CATILINAE DEQVE EXILIO AC REDITV .M.T. CICERONIS PRAEFATIO.

VM EGO sæpenumero Beatissime pater nihil tam propriuꝫ hominis ingenui existimaré: quã & gratuꝫ esse: & uideri. Hæc est eñ. (ut Cicero ait) una uirtus: una non solum maxima. Sed etiam mater uirtutũ omnium reliquarũ: pie & grate me facere arbitratus sum Si ei cui plurimũ deberem: in eo: quod posse m: referrẽ gratiã. Quare cum quicqd est in me doctrinæ: quicqd boni: quod quantũ sit nescio: id totum uni Ciceroni acceptum referam. Statui primũ illius res gestas perscribere per quẽ effectum esset: ut aliorũ facta narrare possem. Q d si quid animi mortuorum sentiunt: si quid de iis rebus curant: q̃ gratum hoc opus. M. Tullio futurum sit. Testis nobis esse potest: illa ad. L. Luceium bella Ciceronis epistola: in qua ipse tot præcibus contendit: ut ille uelit de cõiuratione Catilinæ ac Exilio & Reditu eius separatim scribere historiam. Argumentũ etiam fortissimũ est: ꝙ Cicero de rebus suis cõmentarios græce ac latine et poema perscripsit. Testimonio etiam nobis potest esse ꝙ archias Licinius Poeta egregius eius rogatu res: quas in cõsulatu gesserat: multis uersibus pertexuit: qui omnes excellentissimi libri cum perierint: nullusq̧ alius postea de his rebus ordinate historiã scripserit nisi solum de ꝯiuratione Catilinæ Salustius: cumq̧ is in eo libro multa de Cicerone (ut paulopost dicemus) consulto præterierit Quid eñ ego gratius Ciceroni fa

rere potui:quam ut illius res gestas & obscuras:& multis locis sparsas unum in corpus colligerem. Quod si liber is non erit tanto uiro dignus:Si non erit:qualem ipse cupiebat:Si non erit Cicero(ut optabat)a laudato uiro laudatus:tamē qualiscumq; sit:ei gratus esse debet. Propterea ꝙ qui facit: quantū facere po/test: laudandus est: ꝙ egerit:uenia ei danda est: ꝙ maiora dare non possit. Atq; eo mihi magis ille ignoscere debet: ꝙ res suas suis pene uerbis scribere conatus sim. Utinamq; potuissem illi/us uerbis complecti omnia:ut liber hic non tam meus q̄ suus uideretur. Sed quod potui feci. Itaq; & in hoc libro multas illi/us et quasdā aliorum interposui orationes: quæ cum ubiq; sint pulcherrimæ nescio tamē cum in historia inserte leguntur:ma/iorem quadam uim:ac iocunditatem habere uidentur. Vereor ob hæc quæ dixerim: ne quis postea putet me in historia plura de Cicerone quam in illo fuerint:dicere:quod nō ita est. Nam & si ego me illi plurimū debere non negem: confitearq; me illi us esse uerum amatorem:utinam etiam dicere possem uerum imitatorem. Testor tamē ego hoīm fidem:me neq; Ciceronis: neq; cuiuslibet alterius amore plus alicui tribuisse: aut odio de traxisse quā rem ipsam & ueritatē cōcedere arbitratus sim. Scio historiam ueritatis lucem esse debere. Scioq; illius hanc esse le/gem:ut neq; amore/neq; odio/ neq; prætio/ neq; gratia plus ali/cui laudis:aut uituperii impartiamur:quam uerū desiderat:ut quæ uitupernda sunt reprehendamus:quæ laudāda sunt libero ore comprobemus. Quam quidem legem:qui negligunt:non tam historici q̄ opportuni mendaces uocandi. Sed qm̄ in hoc nostro opere nonnullæ historiæ recondite & obscure narrantur Si extiterit quisq; : qui ob hanc rem eas falsas esse credat:rogo atq; obsecro:ne iudicium temere proferat:sed ut omnia diligen ter examinet:atq; reuoluat. Sic em̄ intelliget profecto nos nihil dixisse:quin locupletissimi auctoris testimonio probare possu/mus. Hunc igiř librum pater sanctissime tibi didicauimus. Nā hoc hominibus est a natura insitū ut qui ad laudem et gloriam (ut tu es)nati sunt:quiq; magnis rebus semper sunt intenti: illi præter cæteros homies scriptores diligere soleant. Itaq; magnꝰ ille Alexander dum etiam bella gereret innumerabiles secum

scriptores habuisse dicitur. Hinc illa eius in sigeo ad Achillis tu multum pulchra suspiratio. O te fortunatum achillem: qui tuae uirtutis Homerum pconem inuenisti. Illi etiam uictores omiu gentium principes romani magno semp in praecio scriptores habuerunt. Itaq Ennius ita fuit maiori Affricano carus: ut etia in monumēto Scipionum existimetur fuisse sepultus. C. etiam Marius cum indoctus haberetur mirifice tamē scriptores legi/tur amasse: neq iniuria. Nam nisi extitisset ars scriptorum: non essent illi tanta hodie gloria apud omes gentes. Eadē sepulchra quae eorum corpora contexerāt: nomina etiam eorū obruissent Quod si eisdem finibus uirorum fortium magnorūq hominum gloria quibus uita terminaret. Quis esset tam amens? qui tan/tos quotidie experiretur labores: qui tot curis uigiliisq angere/tur: qui excipienda uulnera: mortem oppetēdam pro gloria du ceret. Nōne melius esset uitam ociosam & confertam uolupta tibus ducere: quā se tot tantisq laboribus frangere. Nunq pro/fecto duo Decii: nisi memoriā posteritatis cogitassent: se ad per spicuam mortem pro salute. R. P. iecissent. Nunq nisi eadem mente fuissent praedicti Maximi/Curii/Fabricii Scipiones/Lē tuli/Caesares/innumerabilesq alii tanta conati essent. Qui cum praeter caeteros homines fuissent gloriae appetentes diuino scri/ptorum munere praeter caeteros etiam in laude repositos uide/mus: Gratum igit esse debet humano generi scriptorū munus per quos homines efficiuntur immortales. Vereor: ne ea: quae dico: aliter accipias: quam ego ipse sentio. Non enim si tibi scri ptores laudo: me tibi gratificari uolo: quasi ego tuas tuorumq maiorum res gestas celebrare possem. Non tantum mihi su/mo: non tantum mihi ascisco: atq arrogo: hoc solum scriptoris nomine confido me a te non contemptū iri. Nam tuas tuorūq maiorum res gestas celebrare esset opus: non solum meo: Sed miro quodā artificio ac singulari & diuino pene ingenio: quae tanta enim eloquētia? Quod tam incredibile genus orationis tuorum maiorū imperia: magistratus: honores: praeclaras egre/giasq animi & corporis uirtutes non dicam exornare: sed enu/merare posset? Nam ut a te incipiam. Quod tātum flumen in/genii: quae tanta scribendi uis atq copia posset tuam animi ma

gnitudinem/liberalitatem/magnificentiam/iustitiam/grauitatē
Cōstantiam/pietatem/fidem/huma nitatem/religionem/hono/
res/monumenta oratione complecti. Age uero quis unq̄ pa/
tre tuo LAVRETIO medice pluris fuit ingenio: consilio
prudentia uirtute rebus gestis? Quæ est ora? quæ sedes? qui lo
cus tam desertus? quo non penetr. uerit illius nomen. Cuius
tanta erat auctoritas apud exteras nationes: ut illius fama per/
motus potentissimus Thurcarum rex legatos ad eum illius
amicitiam petens: & munera mitteret amplissima. Et quem præ
terea commemorare possumus: qui magis unq̄. uiros doctos
dilexerit: fouerit: præmio affecerit. In quo tu paucē optime imi/
tatus merito præsidium litteratorum uocaris. Itaq̄ patris tui p̄/
claram uitam non modo ornare oratione: sed illius mortem
nemo satis celebrare posset. Qui tum fuit ad illius funus con/
cursus hominum undiq̄ ex italia & exterarum gentium. Qui
fletus: qui plangores: quæ lamētatio nō florentiæ solum: Sed ita/
liæ cunctæ. O fortunata mors: quæ cum omnibus sit definita
tanto cum honore est reddita ut nemo esset: qui non illum ut
parentem patriæ lugeret. Omitto hic ego auum tuum & proa/
uum PETRVM & COSMVM medicen non floren/
tiæ solum: Sed totius italiæ principes. Quanta sapientia uiri il/
li fuerunt? Quanta doctrina? Quo splendore? Qua dignita/
te? Quibus copiis? Quas illi nō tam ad humanum quam ad
diuini numinis cultum promptas habebāt ac paratas. Etenī plu
ra illi construxerunt fana & sanctissimorū hominum templa q̄
cæteri uillas atq̄ domos edificarūt. Nam quid ego loquar de
tuis iocundissimis fratribus? Vtinā illi uiuerēt principes: duo
altera extitissent italiæ lumina ad maiorum enim animi ma/
gnitudinem & grauitatem cultus etiam armorum ubertor ac/
cesserat. Quis deinde illis fuit ingenio humanitate probitate
optimarum artium studio aut ullo genere laudis præstantior?
Sed quid ego dicam de IVLIO Cardinali? plurimæ sunt in
illo uirtutes. quas referre quia longum & infinitum esset duas
tantum attingam: quæ in eo præ cæteris eminent: singularis
quædam & admiranda prudentia & integritas tanta: quāta ho/
die ullo in homine reperiri non posset: quæ uiuius una omni/

um maxima in summa præsertim potestate rerum omnium: atq; corruptela & huius seculi licentia in illo admirabilior uideatur. Nam de LAVRENTIO DVCE silere meliꝰ us puto: (ut ait ille auctor) quã pauca dicere. Tantus est in illo Splendor: ea munificentia: ea uirtus: tanta magnitudo animi ut is ad imperandum natus esse uideatur. O generosam stirpem quæ tot & tam fecũdas arbores producit. Recte igitur ut Q. Maximꝰ gratias egit diis immortalibus: quod Scipionem in urbe Roma nasci fecissent. Necesse enim fuisse ubi esse orbis terrarum imperium ubi ille esset. Sic gratias deo optimo Maximo agere possimus: qui te sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ præesse uoluit. Necesse est enim eos quietos ac pacatos esse: qbus contigit: ut eis summus PONT. LEO. X imperaret. Nũc denique intelligimus esse uerum: quod quidã quasi deus Philosophorum Plato dicere solebat: tunc demum beatum terrarum orbem futurum: cum aut docti regnarẽt: aut reges docti esse cœpissent. Te enim doctissimum & sapientissimũ principem ueneramur. Nobis aũt gratulamur & gaudiis exultamus summæ doctrinæ summæq; sapientiæ maximi imperii clauum esse adiunctum. Quare (ut ad id redeam) quod initio proposui Tu quoq; princeps sapiẽtissime multum scriptoribus debebis Nam si per me non licuerunt alii fortasse diuino ingenio: per quos tua tuorumq; maiorum incredibilis magnitudo animi: inaudita liberalitas. Noua iustitia/ singularis prudentia/ mirifica Constantia/ egregia humanitas/ insignis doctrina/ præclara uirtus militaris: donec flumina current: donec erit genus hominum: uiuet & clara erit: per quos efficietur: ut posteri de te tuisq; maioribꝰs semper loquãtur. Quamobrem beatissime pater te oro atq; obsecro: ut hunc librum hilari fronte suscipias Hoc mihi gratius accidere nihil potest. Multa in eo auditu digna narrantur. Videbis Catilinã cum suis sceleratis sociis multa audacter: multa crudeliter conari: Videbis iterum quam fortiter & sapienter eis. M. Cicero & M. Cato resistant. Videbis ut uirtutem inuidia semper insectetur: ut ad extremum uictrix semper uirtus existat. Leges in hoc libro imaginem quandã atq; similitudinem uitæ tuæ. Habuit eñ cursus annorũ tuorum sicut

Ciceronis uite curriculum quasdam temporum uarietates for tunæq3 uicissitudines: quæ si tibi optabiles in experiendo non fuerunt:te tamen hæc aliquando meminisse iuuabit. Habet eñ (ut Cicero ait) præteriti doloris secura recordatio delectatio/nem. Habuit etiam cursus uitæ tuæ cõmunes quasdam cum Ci cerone actiones & consiliorum & temporum. Ille propter io/cundissimam ingenii laudem: & magnitudinem rerum gesta/rum fuit ex urbe expulsus. Tu fuisti ciuitate eiectus propter am plissimam gloriam et tuorum ciuium inuidiam. Quod idem in omnibus ciuitatibus: quæ rerum potitæ sunt: multis clarissi/mis uiris & optime de re publica meritis accidisse memoriæ proditum est. In qua quidem honestissima calamitate extitisti tu magnitudine animi Cicerone longe superior. Ille enim exi/lium illud tolerasse fertur animo nimis fracto atq3 abiecto. Tu contra casum illum erecto atq3 fortissimo tulisti. Creauit te na/tura excelsum quendam atq3 altum hominem præclare res hu manas contemnenté:paratum contra fortunã:& optime arma/tum. Ille postea ab omnibus desideratus rediit in urbem:cuius quidem Reditu nõ solum uiri ac mulieres. Sed etiam mœnia ipsa & tecta urbis gauisa sunt. Tu tandem a cunctis expetitus in patriã reuertisti:Cuius Reditu non solum homines:Sed agri prope dicam ipsiq3 mõtes lætati sunt. Ille restitutus in ciuitatem suis pepercit inimicis. Tu in patriam reuersus aduersariis tuis uirtute & nobilitate præstantibus non pepercisti solum. Sed eo rum etiam amplificasti dignitatem. O/clementiam admirabi/lem:quæ in dimicatione capitis famæ & fortunarum inimicos defendit:ornat atq3 tuetur. Sed ut longius progrediar:& huma/na iam diuinis comperem. Illum populus Romanus propter eximiam animi uirtutem & ingenii laudem omnibus Centu/riis consulem declarauit. Te sacrosancti Cardinales propter in credibilem tuam animi sapientiam ac multarum rerum noti/tiam:& probitatem cunctis suffragiis Pontificem maxi. creaue runt. Illi secures traditæ sunt: ut animaduerteret. Tibi Claues Cœlorum commisse:ut quodcumq3 ligaueris super terram: sit ligatum & in cœlis. Ille parens patriæ appellatus est. Tu pater omnium uocaris. Conferrẽ hoc loco cõmunes quasdam tecũ

cum illo præclaras animi dotes. Adducerē multas & quidem proprias nec cum illo participantes singulares tuas uirtutes: Si parem (ut antea dixi) gloriæ tuæ possem orationem inuenire. En igitur cui ego potius libros de rebus Ciceronis dedicarem q̃ illi: qui sua uirtute antiquorum hominum gloriã & laudem superauit. Q uarē pa t' sanctissime ne grauere: quoad tempus patiatur: hos nostros legere libros non ut ex eis documenta aliqua sumas. Summa enim in te sunt oĩa præclarissimarum uirtutum exempla. Sed ut uirorum fortium & clarissimorum hominum facta perlegens laudes tuas interdum recognoscas: Sed añq̃ ad historiam ueniam: sine me beatissime pater iis criminibus respōdere: quæ mihi sæpe ab obtrectatoribus ab inuidis meis obiecta sunt: & uulgo iactata. Aiunt me temere & arroganter fecisse: q de iis rebus scribere ausus sum: de quibus tam diligenter Salustius historiam scripserit: de quo in quam te te. O/ Cicero obtestor me: q uiderem res tuas gestas partim obscuras et uarias et multis locis sparsas: partim minus q̃ oportuit celebratas: ideirco rerum tuarum comentarios cōfecisse. Audieram ego Salustium fuisse tuum inimicum: legerã illius in te inimicissimam orationem. Videram illum in Catilinario multa de te silentio transisse. Q uid enim gloriosius. M. Ciceroni contingere potuit ? quam ut pater patriæ nominaretur: Nullum fit de hoc a Salustio uerbum. Siletur de supplicatione: qui bonos tunc maximus putabatur. Muta est illa. S. P. Q. R. præclara & uera laudatio. Reticetur de illa inaurata statua: qua Cicero a Capuæ decurionibus donatus fuit. Atq ut quid ego sentio iam apertius dicam: Q uotiens ego Salustiũ lego totiens ego. R. Publi. casu magis & fœlicitate: quam uirtutem cōseruatā iudico: quum uero Ciceronem alios q reuoluo tum ego existimo: qđ bellũ nullũ maius magis q piculosum cōmemorari possit: neq maiore ɔsilio & uirtute restinctũ Nunq̃ n. iprobi paratiorē ducē habuerũt neq maius odiũ unq̃ i. R. P. uersatũ est. Mihiq uideť (ut ad Crispũ redeam) illa Salustiana coniurationis descriptio lamētatio quedam & querela temporum suorũ. Dixit eñ multa de maiorũ ɔtinentia: multa de magnitudine animi: de liberalitate multa/ de iusticia/ de fortitudie/

pietate/Constantia/religione de cæteris uirtutibus multa:de lu/
xuria uero suorum temporum/ de libidine/ de corruptelis/ de
proteruitate:de sumptibus de uitiis iuuentutis/ de corruptis ci/
uitatis moribus immensa sit oratio Cætera uero magis Cæsaris
et Catonis præconia uidentur q̃ Ciceronis laudatio. Q uamq̃
Cæsar iudicio meo cum omnibus fere aliis in rebus sit laudan/
dus:in Catilinario tamen (si id lex historiæ pateretur) silentio
magis prætereundus esset. Neq̃ enim caruit ille cum Catilina
societatis suspitione. Q uod si nihil de Cicerone fuisset a Salu/
stio prætermissum:si tm̃ ille laudis. Mar. Tullio dedisset:quan/
tum ei Senatus & omnes boni concesserunt:quantum conser/
uatori reipublice impartiendum fuit:profecto nunq̃ Cicero tā/
to studio efflagitasset a. Lucio Luceio:ut res suas perscriberet:
nunq̃ ille consulatus sui commentarium græce & latine edidis
set: neq̃ res suas tot uersibus fuisset complexus. Atq̃ utinam il/
li extarent libri Tua esset. O/Cicero maior gloria:neq̃ ego du
abus ætatibus laborassem neq̃ ego nunc uitio temeritatis ac/
cusarer. Sed iniuria temporum periere:ut illa & multa alia:quæ
quidem si deplorare uellem:lamentationum & querelarum fi
nem non inuenirem Cum tot & tanta scripta perierit:quæ om
nibus italiæ thesauris redimi non possent. Desinant igit̃ homi/
nes:desinant me rep̄hendere:desistant me crimine arrogātiæ ac
cusare. Non enim si scripsi ea q̃ Salustius scripsit:me cum illo con
ferre uolui. Moriar ego potius: q̃ ut suspicer:aliq uē tam aman
tem fore:q̃ me cum illo ulla in re conferendum putat. Cum his
me conferre decet:qui nūc uiuut: nō cum illis:quorum sermo
est melle dulcior. Sed ut aurum politum iuxta plumbum ma/
gis enitescit:ut gemme m orem & uirtutem suam m agis osten
dunt:Si ptra aliquid eis fictum aut simulatū oppon atur:sic cum
iste liber Salustio opponatur:magis ille uirtutes suas ostendabit
magis elucescet. Q uamq̃ cum iam ad summū glorie cumulū
peruenerit:magis ille clarus effici non potest. Q uam uir acer/
rimi iudicii Fabius Q uintilianus. Thucididi comparat: cuius
tanta est ind.cendo breuitas:tanta uis:tanta iocunditas:ita den
sus ita acer:ita in concionibus/eminens/ita crebris clarisq̃ sen
tentus spissus; ut non immerito a doctissimis uiris Crispus

In historia princeps sit dictus. Satis ego multa docui nihil es/
se cur crimine arrogãtiæ reprehenderer. Exclusi obtrectatores
mei hac criminatione: rursus in me irruunt: me accusant. Aiunt
me omnia pene a Cicerone furatum esse: cui ego crimini cum
respõdere sine mea laude non possim: si qua de me dixero: non
gloriãdi: sed criminis diluendi causa dicam. Nihil est em̃ tam
alienum a natura mea: quã uerborum iactantia. Primũ igit̃ eis
respondeo. Quid cõuenientius? quid cõgruentius fieri potuit?
quã ut cuius res gestas perscriberes: eiusdem quoq; uerba inter
poneres: ut quum legeres: tibi non solũ Ciceronis res gestas le/
gere: Sed & illum audire uidereẽ. Quare cõfiteor/ testor/ admo
neo/ denuncio/ prædico/ me multis in locis nõ modo Cicerõis
uerba: Sed clausulas etiam cõsulto sustulisse. Nam qs erit præ/
ter istos tam iniquus iudex: q nõ iudicet: qd si ubi Cicerõis uer/
ba inserui mea interponere uoluissem: potuisse me ibi hoc idẽ
facere ut aliis in locis fecissem. Itaq; si mihi nõ Cicerõis: sed cu/
iuslibet alterius magni uiri fuissent res gestæ pscribendæ: osten
dissem ego istis: posse me meis uiribus consistere: nec mihi ad
scribendũ opus esse alieno calamo & attramẽto. Mihi em̃ Cice
ronis res gestas pscribenti fuit quidẽ difficile atq; arduũ recon/
ditas inuenire historias: & materiem strictam atq; angustam di
latare: quibus autem uerbis aut quomodo ea dicerem fuit cer/
te negocium leue ac facile. Deinde si ego eis concedo: ut quæ
mea sunt mihi: quæ Ciceronis sunt: Cicerõi reddãt: in quo me
tandem uituperare possunt? Meus erit profecto ordo: mea di/
stributio: mea multarũ obscurarum rerum declaratio. Mea etiã
laus: q ea quæ dico: omnia pene Cicerõis uerbis dicere possum
Atq; non sentiunt isti obtrectatores mei: dum nunc cum eis cõ
tendo: me Ciceronis quoq; uerbis cõtendere. Meum etiam erit
ingeniũ: q res tot: tam obscuras: tam uarias: tam sparsas: ita cõ/
prehenderim: ut unus esset in toto libro meo stilus atq; sonus.
Nam pauca a Cicerone subripere: & suo (qualecumq; fuerit)
generi scribendi intexere: cum facile est: tum uero maxime pue
rile. Illud efficere: ut prima media ultima & oĩa adeo int̃ se si
millima sint: ut q ea legat unius auctoris esse credat: maximi inge
nii est: hoc opus (ut ait ille auctor ualde bonus) hic labor est.

Et illa furta maxime reprehendenda sunt:ut aliqui ieiuni:tenu/es/aridi/sicci/tristes/inculti/asperi fecerunt:qui multa a Cicero/ne furati cum suis scriptis insererent: non uidebant: ꝙ grandia cum minutis:mollia cum duris:aspera cum iocundis:tristia cũ letis:horrida cum cultis: abundantiam cum inopia comiscen/tes efficiebant:ut non modo eorum furta ab omnibus manife/ste conspicerent:Sed quod deterius est eorum oratio uaria huc & illuc fluctuans nec suis uiribus cōsistere:nec alienis stare po terat.Et nūc ad summū ascendēs:nunc descēdēs ad imū:& mo/do turgida:mō pressa:modo grādis:mō parua:mō tristis:mō le ta:mō aspera:mō mitis:mō horrida:mō culta:nec hominis:nec equi:nec leonis:nec ursi:nec bouis faciē habet.Qđ cum maxi/me uitiosum sit:ualde gaudeo:mihi obici nō potuisse ab istis ꝓ fertim qui omīa etiā falsa obicere ꝯsueuerunt. Possem etiā ego haec mea furta defendere exēplo doctissimorū uirorū.Nā & Sa lustiū multa a Catone furatū esse Fabius Quitilianus et Sueto nius Trāquillus memoriae ꝓdiderūt.quē Lene⁹ Pompeiū Gn. Pompei magni libertus Catonis uerborum ineruditissimū fu/rem appellabat.De quo ait poeta:nescio quis.Et uerba antiqui multū furate Catonis Crispe Iugurtine cōditor historiae possē etiā respōdere:id quod Virgilius respōdebat.quum sibi obiice retur:quod pleraq; ab Homero sumpsisset.Etē aiebat cur non illi eadem quoq; furta temptarēt:uerū intellecturos facilius esse Herculi clauem quam Homeri uersum subripere. Sed ego nō id dico:quod si dicerem:uerum dicerē:facilius esse ab illo ua/lentissimo Hercule clauem quā aliqd a Cicerone extorquere. Sed illud dico:ut isti obtrectatores experianť ipsi.Intelligēt ꝑfe cto multo difficilius esse pauca a Cicerone cum uenustate sub/ripere quā multa de suo effundere.Sentiēt illam furādi uam dif ficilem:asperā: atq; arduam:plenam esse laborum atq; sudoris: Etēm qro si esset aliqs locus altissimus: ubi ingētes thesauri essēt abscōditi:essetq; ad hūc locū ascēsus deuius difficilis atq; arduus descēsus uero icertus atq; piculosus.qs tandē maiorē igenii lau dem mereret:nō ille:q eo ascēdisset:& pulcherrimos thesauros iuenisset:aut ille q suis reb⁹ ꝯtent⁹ ꝑpetuo in paupꝛtate uixisset. Sic in illis sublimib⁹.M.Tul.epistolis i illis eminētissimis orō

nibus: in illis altissimis oratorum libri reconditos eloquentiæ thesauros Si quis subripuisset: nonne magis laudandus esset? quã ille:qui suo dicendi genere cõtentus ieiunus tenuis aridus sitiens pauperq̃ semper uiueret. Deinde si ego ostendo quam celeriter hunc librum confecerim non uideo: quare hoc opus (qualecumq̃ sit) uituperare potius quam laudare debeãt. Nã cum ego anno. X V. natus me perusiam studiorum causa cõtulissem: uixq̃ per biennium iis studiis (ut dicit) humanitatis dedissem operam: repente ab his studiis lachrimãtes & prope flẽtes abstracti fuimus: & iuris ciuilis præceptoribus traditi: sub q̃bus cum hieme ac uero integro stipendia meruissemus: æstate & ꝙ ius ciuile (ut mos est) non legebatur: & ꝙ ego laborioso studio fatigatus eram: mei reficiendi causa me ad ea studia retuli: quibus ab ineunte ætate deditus fueram: Cumq̃ tempus ita mihi partitum fuissẽt: ut partem diei in iure ciuili partem in hiis studiis consumerem: hunc librum scribere incœpi: nondum fere exacta æstate: nondum explicato opere iterum me totum ad leges contuli: Altera æstate quamq̃ mihi ius ciuile ualde obstabat tamẽ ut superiori anno feceram: recepi me ad illa amœnissima studia: a quibus tota Hieme fueram disiunctus. Itaq̃ opus quod Decimoseptimo meæ ætatis anno inceperam: Decimo octauo perfeci. Expleto opere iterum me totum iuri ciuili tradidi: in quo nos aliquid profecisse: Sæpe cum equalibus nostris: & cum excellentissimis præceptoribus de iure ciuili disputationes testantur. Q uod si diutius nobis cum oratoribus esse licuisset: si non oratores euadere: at aliquid proficere posse sperandum erat. Sed in primo scribẽdi cursu cecidimus uł potius detrusi sumus in uastum iuris ciuilis gurgitem: & obruti librorum multitudine: cum diu in illis turbidissimis fluctibus iactati fuerimus: uix tãdem iterum illam beatissimam oratorum terram attingere licuit: quo tempore nos maiora quædam & altiora scribere agressos repente casus quidam impediuit. Itaq̃ si paulum nunc ius ciuile intermitterem: & me ad scribendum reuocarem: historiam hanc de coniuratione Catilinæ deq̃ Exilio ac Reditu. M. Tul. Ciceronis omnibus dicendi ornamentis et artis coloribus facile superarem. N am cum multa me hodie

adiuua.et quæ tūc mihi præsto non fuerunt:tum certe ætas me prudentiorem in scribendo efficeret. Quare peto a uobis qui iusti:qui docti:qui ab omni inuidia & odio remoti estis:peto: ut si quædam in hoc libro uitiosa & non digna docto homine inueniritis: ut primum cogitetis:ꝙ nemo repente fit summus: nihilq̨ adhuc esse inuentum:in quo aliquid non desideraretur Deinde dedis aliquid adolescētiæ meæ:permittatis multa occu pationibus:tribuatis plurima angustiæ temporis. Nam ut con feram parua magnis Salustiū paucissima uno die scribere soli tum:& maximo cum labore auctor est Quintilianus. Quam quam hoc loco uere mihi gloriari licet me librum hunc scrip sisse stilo altiori: quam adolescentulo nondū Decem & Octo annos nato:et ualde iniure ciuili occupato par esse uidebat. Est enim in nostro libro (ni fallimur) Maiestas quædam atq̨ lu men optimorum uerborum. Narrantur deinde plurimæ recō dite & quæ non omnibus note sunt historiæ interponuntur eti am conciones ualde temporibus ac personis accomodate. his accedit oratio plerumq̨ numerose cadens:& explicādarum hi storiarum nō intricatus ordo. Quid multa?ea quæ scripsimus non uereor: ne cum recentissimorum scriptorum industria & gloria cōferri possint. Non enim tam impudenter furati sumus ut nescio quis magnus nostri temporis scriptor:qui cum ab or be condito usq̨ ad hanc ætatem & memoriam nostram et sepa ratim præterea đ gestis Venetorū historiam scripserit: Liuii:Cæ saris Salustii & multorum aliorum scriptorum nō modo clau sulas: Sed conciones pene integras paucissimis mutatis uerbis subripuit. Ex quo fit ut eius operis nō unus sit stilus atq̨ sonus. quod non idem de libro meo dici potest. Sed iam satis multa: uel plura potius q̨ necesse fuit. Tu autem princeps sapientissi me parce si plura dixi:quam dicendum fuit in istos maledicen tissimos homines:pio dolore et iusta iracundia elatus longius quam uolui euectus sum. Nunc igitur ad historiam descenda mus:ac prius pauca de Catilinæ uita ac moribus dicamus.

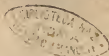

¶ CONSTANTII FELICII DVRANTINI VTRIVSQVE IVRIS PERITI AD LEONEM X. PONT. MAX. DE CONIVRATIONE LVCII CATILINAE LIBER INCIPIT

Vcius Sergius Catilina Patritio genere ortus permultas habuit ingẽtibus uitiis adũbratas uirtutes. Fuit illo ingeniũ: animus: memoria: litteratura: Erat ei consilium ad facinus aptũ: consilio autẽ neq; lingua: neq; manus deerat. Vigebant apud illum studia rei militaris. Laborem: uigiliã: frigus: sitim: famẽ ultra fidem ferre poterat. Illa uero in illo homine mirabilia fuerũt: posse cuiuscũq; generis homines cõprehendere amicitia: Tueri obsequio: cum omnibus cõmunicare quod habebat: nihil: quod posset: cuiquã petenti denegare. Sed has uirtutes ingentia uitia superabant: incredibilis audacia: singularis impudentia: mira incõstãtia: ferox animus impurus: fallax: libidinosus: nemo illo insidior: aut crudelior unq̃ fuit. Nec ego unq̃ fuisse hoiem interris ullũ puto tã ex ɔtrariis diuersisq; interse repugnãtibus naturæ studiis cupiditatibusq; conflatũ. Erat in rapacitate auarus: in largitiõibus effusus. utebañ hominibus improbis multis: & quidẽ optimis uiris se deditũ esse simulabat. Erat ei summũ in bonos oẽs odiũ: summa eidẽ cum ornatissimis uiris familiaritas. Cũ tristibus seuere: cũ remissis iocũde: cum senibus grauiter: cum iuuentute comiter: cum facinorosis audacter: cũ libidinosis luxuriose uiuebat. Hic apueritia in omni flagitio uersatus multa libidinose: multa crudeliter in ciues Ro atq; sotios. multa in deos atq; homines nefarie fecit. Nam syllanas partes sequutus. Q. ceciliũ M. uolũniũ L. tãtasiũ aduersæ factionis clarissimos ciues manu sua occidit. M. q; mariũ graudianũ hominẽ maxime popularem: qui bis præ

B

tor fuerat:cui etiam plebs ob honorē statuas omnibus in uicis posuerat:cū uerberibus per totā urbem lacerasset:post ei a cer/uicibus inspectante.p.r.caput abscidit:idq; tum plenū animæ & spiritus ad sillam usq; ab ianiculo ad ædē appollinis manibus ipse suis detulit. Sūt etiam qui dicunt Catilinā se fratricidio contaminasse:atq; postea iuditii pœnas timentē.L.Syllā obsecrasse: ut necatus ab eo frater in ꝓscriptorꝝ numero refererēt:Occidit etiam catullum sororis suæ uirꝝ & equitē ro. honestissimū.nec caruit Catilina suspetiōe incesti cū sorore admissi. Deinde prætor prouintiā africam sortitus eam adeo uexauit:atq; afflixit:ut legati afri in senato de eo iam tum ꝓuintiam obtinente grauiter questi fint:accerrimeq; a patribus in senatu de eo sentētiæ dictæ sunt:cum nōnulli senatores illum affricanis oratoribus dādum censuissent:statimq; cū ex africa rediit:repetundarū reus accusante.P.clodio adoloscēte factus est:& ꝑuaricatiōe absolutus esse creditur.Cicero in toga candida & Lucretius in orationibus quas in Catilinā scripsit:ei obiecit:ꝙ cū stupri consuetudinē habuisset cum quadā muliere nobili:ex eodem stupro susceptam filiam duxisset uxorem:atq; adeo costans opinio fuit: eū cum Fabia Terentiæ Ciceronis sorore & uirgine uestali stuprū cōmisisse:ut eius nomine accusatus uix catuli grā nixus euaserit. Postremo Cat. captus amore aureliæ orestillæ nite & eximia ut predicabatur facie:uxorem suam interfecit:deinde petit ut sibi aurelia nubat:illa autē nō domū supioris uxoris sanguine redundātē reformidās:sed ꝙ priuignū adolescentē timeret:ic circo se ab his nuptiis abhorrere respondit. At Ca.ut aureliā haberet.Scelus sceleri cumulauit.nā priuigno ueneno necato aureliam in matrimoniū duxit.Nec minus Catilina se fœdis puerorum ꝙ mulierꝝ amoribus inquinauit His igitur tot sceleribus atq; flagitiis contaminatus Cat. cupiditate incredibili semp flagrabat opprimende.r.p nam honores:imperia:ꝓuincias triumphos:nimisq; alia cupiebat:quequidē quieta r.p. desperauerat:a turbata se cōsequi posse credebat.Itaq; nouis rebus semper studens discordias:ciuileq; bellum exoptabat Postremo magna ꝑditorum hominu copia fretus cōsilium inuadendæ reipu. cæpit.Sed quoniā L.Cat.bis coniurauit contra remp. semel lepi

do & uulcatio Coss. Iterum cons. cicerone: utile erit antequam ad ciceronis in consulatu gesta ueniamus: pauca prius de supe/riori coniuratione referre.

Vm. P. Antronius & P. Sylla conss. desig. L. Tullo M. Lepido conss. ambitus accusati honore & fa/ma spoliati fuissent: Antronius ut homo erat: qui in bonis rebus omnes contemnere: in malis pu/gnare contra bonos consueuerat: non tempori cedere non for/tunæ ipsi succumbere: consulatũ: quẽ iuditio amiserat: per uim recuperare cogitabat. Is igitur consilium suũ cõmunicauit cum L. Cat. & L. Varguntcio & CN. Pisone adolescẽte/ pdito/ auda/ci/ & rep. pturbare cupiẽte. Qui cũ se hanc rẽ haud facile sine alicuius uiri potẽtis præsidio perficere posse sperarent M. Lici/nium Crassum hominẽ florentẽ gratia opibus: honoribus so/cium sibi & adiutorem asciuerunt/ Tũ et principatũ desi/dẽdo tum q CN. Pompeio infestus/ inimicusq; erat: eiusq; opes in r. p. crescere molesteq; ferrebat. Conspirauere hi circiter nonas Decẽbris: ut conflato magno seruorũ & gladiatorũ nũmero. kl. Ianuariis. L. Cottã. L. Torquatũ Coss. interficerent: curiã obside/rẽt. Trucidatisq; plerisq; senatorũ Crassus dictaturã inuaderet. Catilina & Antronius correptis fascibus in campũ descẽderẽt cũ lictoribus: cõstitutaq; ad eorũ arbitriũ. r. p. Piso cũ exercitu ad ob tinendas duas hispanias mitteretur. At Crassus cum dies cædis uenisset penitentia adductus adesse noluit. Quare cæteri cõiu/rati eius absentia pculsi quod animo intenderãt pficere nõ po fuerunt. Alii aliter referunt: & optimatũ cædẽ ideo factam non esse scripserunt: q prius q parati essent cõiuratis signum dedisset Catilina. Fuere item in hac cõiuratione nominati. C. Cæsar & P. Sylla nobilissimi ciues. Addideruntq; ita fuisse constitutũ: ut cæsar magister equitũ efficeretur. Sed cæsarẽ eius uirtus: splen/dor: magnitudo animi in hac cõiuratiõe nõ fuisse tuetur: Syllã Q. Hortẽsius clarissimus orator defendit. De hac cõiuratione significare uoluit Cicero in illa epistola: quam ad. CN. Pom/peium de suis rebus gestis & de summa reip. misit scribens fu/rorem incredibilem bienio ante conceptum erupisse in suo consulatu Sed hactenus de superiori coniuratione.

Atilina tam & si superior coniuratio sæde euenerat sententiā non mutat cōsilium nepharium oprimē dæ.r.p.non abicit. Sed in maiore cupiditate incen/sus est:ꝙ superiorem coniuratiōnē casu quodā prō pere non euenisse putabat:& simul q̄ romæ multi erant ciues: quoꝝ aes alienū libidine contractū nisi prædiis uēdītis dissolui nullo modo poterat. Sed hi tanto amore suas possessiones cō/plexi tenebant:ut eos qd uis potius ausuros Catilina non falso crederet:q̄ ut sustinerent se patrimonio spoliari. Incendebat etiā eius amentiam spes consulatus adipiscendi:& simul ꝙ C. Antonium collegā se habere sperabat hominē maxima sibi familia/ritate coniunctū. Incitabant præterea eum ruinæ fortunaꝝ suaꝝ & inmanis illius importunaq; natura: quæ nō modo otiū: Sed ne bellum qdem nisi ciuile cupiebat. Suberat etiam illa cā ma/ior:q̄ cati. hominē sua sponte ad perturbandā. r p. incitatū in audacia simul ac cupiditate cōfirmabat. Nam postea q̄ L. Sylla ui/ctor armis remp. recepisset:eius milites maxima preda dona/tos fesulis antiquis expulsis habitatoribus constituit. Hi exegentibus repente alienis pecuniis facti diuites cœperūt uillas atq; domos sumptuosius insolentiusq; ædificare:magna conuiuia:magnos sumptus facere & dum regio more & apparatu uiuūt:ci/to illa tot & tanta excæde ciuium & sanguine coaceruata defecerūt bona. Et.n. male aqsita breui dilabūtur: Et dū postea eadē in egestate:q̄ in abundātia:luxuria permanet:incredibile dictu est in quantū æs alienum inciderant. Ob idq; semper illi tumultū: discordias & bellum intestinū exoptabant. His accedebat:ꝙ aderat in hispania citeriore cum exercitu. CN. Piso de quo supra mentionē fecimus:summa ui corporis & animi adolescēs. Sed eisdem qbus catilina imbutus cupiditatibus:inimicus ocībo/norum hostis:largitor sui:alieni appetēs. Signifer seditionis:cō/citator tabernarioꝝ. Deinde obtinebatur ꝑuincia mauritania. cat. P. Siccinio nucerio incredibili quodā nouarū rerum desiderio flagrāte ambo hi Catilinæ erāt amicissimi. Magnam enim uim habet:ad cōiungendas amicitias morū:ac naturæ similitudo:cum istis sæpe antea catilina consiliū belli faciundi cōmunicauerat:& eoꝝ nunc præsidio & copiis multum iuuari cōiurat/

tionē posse sperabat. In hanc quoq; cupiditatem impetu quodā & dolore ferebatur: q omnia ad Gn. Pompeiū & certos homines deferri uidebat. Nam cū. L. Tullo. M. Lepido consulibus de imperatore deligendo contra Mitridatē regem diu in senatu esset disputatū: princepsq; Catilina: ut illius belli dux esset omni studio gratia ambituq; pugnasset: ab omnibus senatoribus uehementer est reclamatū: delatūq; imperium Gn. Pompeio præcipue Ciceronis prætoris opera. Ea cōtumelia tactus ferox Catilina bonis inimicus: senatui iratus: rem publicā perturbare statuit. Voluebat item animo multoꝝ ciuium neces: plurima nephanda stupra: & adulteria & infinita scelera: que in patriā ille q in deos atq; homines ediderat & sibi carcerem & exiliū ob id semper ante oculos uersari putabat. Nam pœnam sibi semper imminere existimā: qui peccauerint. Ea etiam Catilinæ opportuna uisa sunt: nullum in italia esse exercitū: ingentē per omnes terras desperatorum & perditorum hominū copiam esse. His igitur tot tantisq; opportunitatibus se remp. facile opprimere posse cōfisus catilina: pmultos ex omni genere homines sibi amicos & obnoxios fecerat. Nemo nō modo Romæ. Sed ne ullo in angulo totius Italiæ: ueneficus gladiator: latro: nemo sicarius parricida: testam: ētoꝝ subiector nemo ganeo: nepos & adulter fuit: q nō aliq eēt cū Cat. familiaritate cōiūctus. Quicūq; Romæ pſmonia sua ꝓfūderāt. fortunas obligauerāt: hi Cat. intimi ac familiares erāt. Et quē audacē cognouerat: hūc i suā familiaritatē libētissime recipiebat. Minime. n. timidos & ualde calamitosos eos esse oportere aiebat: q adciuile bellū uocarent. Praeterea ꝓplurēs adolescētes nobiles: aliis fructū libidinū: aliis mortē parentu pollicēdo: pecunia alios: gratia: labore corporis: Scelere etiam si opus esset adiuuando utq; eoꝝ diuersa studia perspexerat. sic dissimili ratione in suam familiaritatē illexerat. Fortes etiā q uosdā & bonos uiros specie quadā uirtutis assimulate tenebat. Habuit. n. ille (sicut diximus) ꝑ multa ornamēta: que utinam ad meliorē mentē & uoluntatē fuissent cōuersa. Cum igitur Catilina ingētē iam numerū ꝑditorū hominū collegisset. Circiter kl. Iunii. L. iulio Cæsare. C. Mario figulo cōss. Primū unūquēq; separatim tēptare cœpit: cōiurationis premia docere:

alium cupiditatis suæ uenisse tempus mouere:spē aliis domi natiōis:rapinarū aliis cōmemorare. Deinde ubi eos satis prōptos cognoscit omnes nobiliores:& adfacinus audatiores & cū quibus sibi maior erat necessitudo:in. M. leccæ domū cōuocat. hanc domū sibi Cat. delegerat:q procul erat a foro & id cōsiliū initū oportunius in solitudine arbitratus est. eo igitur cōuenere ex clarissima Corneliorū gēte. P. Lentulus sura uir consulatis & nepos illius Lentuli clarissimi atq; optimi uiri:qui armatus gracchū in auentinū est psecutus. Hic dominandi cupiditate. Catilinæ par erat. At belli industria ingenio:consilio:nullo modo cōperandus. Erat tn̄ in lentulo corporis quædā dignitas & dicēdi exercitatio nō mediocris. Is inductus a uatibus fatale nomē suū ad pernicē r. p. fore credebat. Nam ex libris sybillinis aruspicūq; responsis protēd dicebat dominationē tribus cornelijs & se tertiū illū esse corneliū:ad quem regnū urbis atq; imperium peruenire esset necessi:Cinnā ante se & Syllā fuisse. Miseros homines:qui uatibus credunt:quibus Lentuli pœna exemplo esse debet:in quot illi discrimina & scopulos hoies impellāt. Huic homini nihil inerat sanguinis auiti:nihil domestici splendoris: contraq; omnia p auita honestate:temperantia:fortitudine:prudentia:turpitudinē habebat:luxuriam:ignauiam: temeritatem. Atq; bis senator fuit:& bis ad iudicū subsellia attractus euasit. Item. C. Cethegus:is temeritate & audacia. Cat. superabat. Sed studio armorū/nobilitate corporis robore erat prope equalis. Etenim in bello miles multa egregia facinora ediderat:sæpe armatum hostem fuderat:bene equis:optime armis utebatur. Ac nullum erat negotium tam arduū:nullū tam difficile:quod nō huic paruum ac leue uideretur. Tam erat illius uastus ac imoderatus animus. Hic Q. metello pio clarissimo uiro:graue uulnus quodā inflixit. Atq; alias contra remp. coniurasse traditur. Erat etiā in eodē numero. P. Cimber Gabinus in summa familia natus:improbus/crudelis/rapax/superbus/fallax/impudens libidinosus. Item. L. Cassius lōginus & P. Antronius:ambo nobiles/ambo diserti/ambo magnis honoribus functi/ambo diuersis temporibus consulatus candidati:horū par erat libido:similis crudelitas:eadem impudentia:gemina audacia:quoq; al/

ter homines ex possessionibus ui & armis expulerat:cædem fe/cerat:delubra deorum imortaliũ expilauerat. Alter plurima stupra & adulteria cõmiserat. Longũ esset mihi preferum ad alia ma/gis necessaria properanti unius cuiusque uitã & mores explica/re. Itaque aliorum nomina referre sat erit. Cõuenere igitur in hãc do mum præter istos. L Vargunteius Senator. P. seruius Sylla Q. Gurius Q. Annius P. & M. lecca. L. Calphurnius bestia. M. Ful nius nobilior. P. Statilius. P. Furius: Manlius chilo. P. Tongil/lus. Multi præterea ex municipiis & Coloniis: qui existimatiõe & nobilitate principes erant: huius consilii conscii fuerunt. Nõ nulli item fuere: qui in hunc coetum non ueniebant. Sed occul te huius sceleris participes erant: Catilinãque clandestine iuuabãt inter quos aliqui dixerunt huius coniurationis. M. crassum & C. Cæsarẽ cõscios: adiutores ac impulsores fuisse. Crassum do/lore quodã animi dicebãt: impulsum: quod eius inimicus. CN. Pompeius maximis rebus terra marique gestis princeps ciuitatis iam omnium iuditio habebatur: & ob id cõfisus Crassus si coniu rati uicissent facile se totius orbis terrarum futurũ principẽ: Cæ sarem autem: quod is egregia liberalitate usus: plus triginta & octi gentorũ talentorum debitor erat. Alii hæc ficta: & omnia ab inimi cis profecta dixerunt: minimeque credendũ clarissimos uiros cũ Lentulo catilina cethego desperatis hominibus foedissimam so cietatẽ fecisse: nos quid de utroque cõpertũ habemus: infra suo lo co dicemus. Sed quũ hi quos diximus: illuc conuenissent: cati/lina eos seduxit: atque ita locutus est.

FIDES Vestra incredibilis: uirtusque tanta: quantã ego in uobis sensi esse: animum meũ erexit: spẽque at tulit non modo libertatis recuperandæ: uerũ etiã di/gnitatis pristinæ ampliandæ. Namcũ intueor: & cõ/templor unum quẽque uestrũ: uideo in hoc numero neminem: qui non facinus aliquod preclarum ediderit: cui mea salus nõ cara fuerit: cuius non extet in me suum: aut meũ in se meritum: cui non sim astrictus memori i beneficii sempiterna. Itaque non extimesco uobis nunc quid sentiam aperire: atque ea minime uereor: quæ dixero: quin unusquisque uestrum pro uirili parte adimple

se conetur. Vetus.n est lex iustæ ueræq; amicitiæ:que mihi uobiscum iam diu est:ut idem amici semper uelint:neq; ullum est certius amicitiæ uinculū:quam consensus:& societas consilioꝝ & uolūtatum. Atq; eo mecum in hac causa uoluntas uestra quã in cæteris cōiunctior esse debet Q.d' hæc quæ facere ardet animus:uobis æque mihi esse bona malaq; itelligetis. Sæpe mihi cogitanti de nostris miseriis:in quibus tot annos uersamur:& ut uideo uersabimur:nisi uester:prudentissimus animus aliquã do puiderit:Solet in mentem uenire:quæ uita nostra futura sit in nos metipsi uendicemus in libertatem. Nam postea q̃ quo/dam sceleratorū imanitate omnis.r.p. paucoꝝ hominū dictiōi iuditio potestatiq; permissa:& condonata est:hiq; solū plus pos/se cœperunt:quam uniuersus.P.R.quã multa & diuersa mala tulimus & ppessi sumus:cōmemorare nō est necesse: uos me/tipsi recordamini. Nam ut omittam uniuscuiusq; nostrū casum recensere:uno aspectu intueri potestis:nos omnes nobiles:illustre nuos:fortes:qui & pro.r.p.maxima sæpe & ingētia suscepimus pericula:amisso patrimonio miseros atq; agētes:mœstos:sordidatos:reos de capite:de fama:de ciuitate:de fortunis contendētes. Eos aūt qui omnia diuina & humana iura uiolauerint:ue/xauerint:perturbauerint:non solum diuites/ alacresq; uolitare Sed quacūq; uelint summo:cum imperio iuditioq; omnium rerum uagari:fortissimis atq; optimis ciuibus periculum moliri: de se nihil timere.potestatem deniq; regiam habere. Verbum mihi grauius decit:cū hanc ego potestatē regiam appello. Sed pfecto maior est quedã. Quod.n.regnum fuit unq̃:quod plu/res uno tempore reges haberet. Quis autem rex unq̃ fuit tam insigniter potens:cui regum constituendoꝝ esset potestas. Hi omnes puintias obeundi: liberos populos agris multandi:regnorum uel dandoꝝ summū habent iuditium. Semp istis omnis orbis terrarum reges:tetrarchæ:exteræ nationes:uectigales fuere. Itaq; penes illos omnis est potentia:gratia:diuitiæ decus honores. Quoꝝ pfecto cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uidetur. Quod si potentiã illi:si diuitias solū:si ho/nores quærerent:essent illi quidem graues. Sed tamē essent ferē di. Hoc uero quis ferre possit:illos pecore:auro:argenteo:ebo/

reuefte:fupelle&ili cæteris rebus abundátes nobis oñibus re/bus egẽtibus:nobis diu/multifq; iactatis iniuriis infidias quoti die ftruere:nobis lucis hanc ufuram plenã lachrimarũ atq; mœroris eripere conari. In nos eñ minæ iactanẽ:pericula intẽdun tur:formidines opponunẽ:iudicia nobis atq; repulfe parantur. Q ue quoufq; tandẽ patiemini fortiffimi uiri. Nõ ne milies perire eft melius:q̃ in fua ciuitate abiectũ:contẽptum:defpectum a ceteris:a te ipfo defperatũ & relictũ/horrentẽ:trementẽ:difidentem rebus tuis.fine uoce/fine libertate/fine auctoritate/fine ulla fpetie liberi homĩs uiuere.His uero effe fubiectos: quibꝰ fi res publi.aliqua effet:terrori effemus. Expergifcamur igiẽ aliquando fortiffimi uiri:patriũ animũ:uirtutemq; capiamus. Maiores noftri tarquiniũ fuperbũ rẽgem nõ tulerũt:nos non unum regẽ. Sed plures crudeliffimos tyrannos ferre poffumus? Equidẽ nõ deero:monebo:predicabo:denũciaboq; femꝑ quid fentiã:tem/pufq; nullum dimittã:neq; diurnũ:neq; nocturnũ: quin delibertate noftra cogitandũ fit:cogitem:quod agendũ fit:atq; faciendũ id non mõ:non recufem fed appetã atiã atq; depofcã:faciam de/niq; illud:qđ eft dignũ Romano homĩe:ut ꝑ libertate uitam in difcriminũ adducã.Sed teftor deos atq; homĩes uictoria nobis certa in manibus eft:fi mõ uiri effe uolumus. Adfunt fummo ftudio:uirtute:cõcordia fyllani milites:quorũ fubito aduentu fit mũ repẽte habebimus exercitũ:pari ftudio & amore recuperan de libertatis ꝯfpirauere nobifcum.Gn.pifo.&.P.Siccinius Nu cerius fortiffimi uiri:quorũ alter in Hifpania citeriori magnum habet exercitũ:alter in mauritania adeft cum imperio.Hos in cõ filiis capiẽdis focios:in rebꝰ gerẽdis firmiffimos adiutores ha bebimus. Ceteri uero homines dii in mortales ad recuperãdã libertatẽ qua frequẽtia/quo ftudio/qua uirtute cõfentiũt. Omit/to hic ego eos/ciues/nobiles: qui amiffo patrimõio miferi atq; egentes hanc tantã ciuitatẽ/paucorũ hominũ iudicio & poteftati fubiectã uix ferre poffunt. Et eñ quis eft fortiffimi uiri:cuius non diuitie/decus/honores/ꝓuintie/facerdotia/magiftratus im peria/non cara/atq; iocũda fint? Q uid ego tenuiffimorũ hoĩm ftudia cõmemorẽ:qui infelices ingẽti ere alieno oppreffi:& infinitis exagitati iniuriis nifi ciuili bello falui effe non poffunt.

C.

Sed q̄d hosce homīes cōmemoro:quos ad bellū egestas: quos priuatæ iniuriæ:quos iudiciorū metus & necessitas impellit:Cu/ius est mehercule nemo extra istam dñatiouē potētissimorū hominū:qui nō istis crudelissimis tyrānis obstare cupiat. adsunt p libertate recuperāda nimiū multi:plenū est forū istorū hominum: plenæ sunt italiæ urbes: excitata est italia cuncta.omniū ordinū homines deniq̄ omniū ætatum sentiūt unum atq̄ idem. Ad hæc præsidia accedūt istorum apud exteras nationes inuisæ opes:inuidiosa potentia:consularis ptās:qua me pximis comitiis(ut spero)uidebitis ornatum. Dubitatis igitur me cōsule duce:animus militū incitatus:cōspirante italia tota libertatē uestram recupera/re. Hanc occasione oblatā tenete per deos imortales fortissimi uiri:& uos Romani principes esse aliquādo recordamini. Tēpus habemus tale:quale nemo habuit unq̄. Nullū erit tempus hoc amisso:nimiū c iu uos hortatus sū: nihil est q̄ amplius moneam:nemo est tam stultus:qui nō intelligat: nos aliter saluos esse non posse. Q uapp necessitas pericula magis:& belli præ/mia amplissima:uos excitēt:quā oratio mea.uel ducem:uel commitem:uel utrūq̄ potius habebitis me:neq̄ animus:neq̄ corpus unquā deerit. Q uamq̄ animus mihi quidē nunquā defuit:tē/pora autē defuerūt:quæ simul ac primū aliquid lucis ostendere uisa sunt:princeps extiti uestræ libertatis recuperandæ. Itaq̄ me cōsule principe:uobis auctoribus:& ducibus:diis iuuātibus eri/mus pfecto breui tēpore liberi:nisi seruire malumus:q̄ ne fuiamus:animus animisq̄ decernere. ¶ Hæc cū dixisset: Catilinā omes laudibus in cœlū extollūt: gratias agunt:approbāt consiliū pleriq̄ etiā petētibus quæ cōditio belli:quæ ea pmia cōiuratōis futura sint. Catilina primum pollicet locupletū cædes:nouas tabulas:puincias:magistratus:honores. Deinde totius belli ratōnē descripsit. Postremo eos hortatus:ut sibi in petiōne ↄsulatus maxie studerēt. se inuicē cōplexis datisq̄ dextris cœtum dimisit. Nō omitto hoc loco q̄d Liuius & Salustius memoriæ pdide/runt. Catilinā post habitā concionē cum furoris sui socios omi fœdere & iure iurādo sibi ad hoc scelus astringeret:uinū humano sanguie pfusum in crateris cū primū ipse libasset:hoc deinde sociis degustandū dedisse. His addiderunt quidā alii scriptores

id fœdus non humano sanguine ictum:Sed etiam gustu cat/nium cuiusdã uiri a Catilina interferri sancitum esse.Atq; eo cõsilio id fecisse tradunt:quo magis illi inter se ꝓpter tanti acinoris atrocitatẽ fidi essent. Ficta hæc quibusdã aliis:& incredibilia ꝓpter magnitudinem sceleris uident. At ego nõ solũ ut hoc factũ existimẽ facile adducor:uerũ etiã illu3 nõ iccirco hoc fecisse arbitror:ut illi magis inter se essent fidi.Sed illu3 credo: ꝙ ꝯiuratos docere uoluit usum: exẽplo ferarũ:quibus nullas aiũt esse capitaliores:quã quæ semel hũnas carnes degustauerit. sic cum illi semel humanũ sanguinẽ bibisset: nullũ esse postea facinus tam acerbũ & scelus tam imane: qđ illi timere: aut horrere deberẽt.Adducit me in hanc opinionem illud:quod a magno quodam auctore accepi. Catilinam inductũ a uatibus aquilã quandã argenteã.quam.C.Marius bello cimbrico habuisse circumferebat:fatalẽ semꝑ ad perniciẽ reipu.ac funestam credidisse:cui legimus erectas ab eo aras:& domi suæ sacrariu3 quoddam fuisse ꝯstitutũ. Et eam ad facinus obeundũ tanq̃ numen aliqđ uenerari solitũ.O/crudelitẽ inauditam illorum temporũ repertos esse quosdam in figura hominis: qui imanitatem gererent beluarum.Interim cum comitia haberi cœpta essent: septem apparuere consulatus cõpetitores/duo Patricii.L.Catilina. P.Galba:plæbei quatuor:ex quibꝰ duo nobiliores. C.Antoni. M.Antonii ingeniosissimi atq; eloquẽtissimi oratoris filius.L. Cassius longinius.qui insuperiori nefario hominum cœtu interfuerat.Q uin.Cornificius.C.Licinius sacerdos:unus equestri loco natus.M. T.Cicero:his generis nobilitate inferior:cæterum ingenio: consilio: eloquentia: magnitudine animi longe superior. Is cum questor: ædilis currulis: prætor:maximo populi studio: & fauore factus eẽt:cum ei primum per ætatem licuit cõsulatum homo nouus sua uirtute confisus:petere cepit. Nam antea illnm locũ cuncta nobilitas præsidiis firmatũ:omniq; ratione obuallatũ tenebat.Et longo iam temporũ interuallo consul homo nouus factus erat nemo. Sed ex his Cassius: Galba:Cornificius: Licinius r̃missiores in petendo erãt ac prorsus iacebant.Catilina autem magna spe inflatus cursare circum tribus diuisores appallere omnes: & conuenire. M.Tulliũ.

Ciceroně ptemnebat & secum peregrinů negabat equo iuditio posse certare. Antoniů collegă suů numerabat nō cōpetitore. Co ierant. em ambo: ut Ciciceroně ɔsulatu deiicerēt adiutoribus usi fumissimis. M. Crasso & C: Cæsare. Ardebat acerrime tunc ambitus. Nam Catilina & Antonius ingētibus largitiōibus ad cō sulatū incūbebant. Q uapp cicerone uerba de hoc in senatu faciente decreuit Senatus: ut ferret̄ noua lex de ambitu: augeretur q̄ illius pena. Huic. S. C. cuȝ intercessisset. Q. Mutius orestinus trib. pl. illiusq̄ intercessionēȝ: Senatus grauiter molesteq̄ ferret: surrexit. M. Cicero & grauiter. Q ui. Mutiū corripuit: ac in L. Catilinā & G. Antoniū uehemēter est inuectus multis ac secundis admurmuratōibus cuncti Senatus. Illudq̄ diuinitus in ea orōne ꝓuaticinatus est: cum catilinā alloqueret̄: qui paucis diebus ante ꝓuaricatiōe repetūdarū fuerat absolutus O miser qui non sentias illo iuditio te nō absolutū: uerum ad aliqd̄ seuerius iuditium ac maius suppliciū reseruatū. At eodem tēpore quo comitia habeant̄: serperat rumor in uulgus: inita esse aqbusdā ciuib9 ɔsilia opprimēde. R. P. senatus interficiēdi. Huius aūt sermonis fons & caput fuerat. Q. Curtius Cati. omiū ɔsiliorū: socius ac particeps: q libidinis cōmertiū habebat cuȝ fuluia muliere nō solum nobili: Sed etiā nota. Is aūt ut homo erat singulari luxuria inertia atq̄ uanitate: ut eam spe cōiuratiōis magis sibi obnoxiaȝ redderet: cōiuratorū illi cōsilia oĩa aperuit. Sed ut natura mulierum est: que neq̄ arcana reticere: neq̄ occulta celare possunt flammāq̄ facilius mulier ore in ardenti opprimeret quā ut Secreta teneret. Sic fuluia oĩa: que a curio audierat suppressis cō iuratorū nominib9 cōpluribus narrauit. Hec res magno ciceroni cōsulatus adipiscendi fuit adiumēto. Nam oēs qui illam ab. r. p. pestem depellere cupiebant. ad M. T. Se statum ɔtulerūt ueluti ad hominē natura cōstitutū ad amplexandū ocium: Sciētia ad bellum gerēdum: animo & usu ad quod uis aliud negotium. Comitiis igit̄ habitis: cicero cunctis suffragiis tantoq̄ populi cōsensu cōsul factus est: ut eo modo pauci nobiles cōsules facti fuit nouus autē ante illum nemo. Antonius Catilinā paucis centuriis superauit. Is quāquam infamia laboraret. Nam & in syllana uictoria parum abstinēs est uisus. & Achaiam spolia

uerat: diripuerat: ob idq; in iudicium uocatus cum dicere recusa uit. Grandeq; ex alienū cōflauerat. Deniq; probri causa accēso/ ribus senatu motus fuerat. Tamen partim quia ceteri cōpetito res (ut diximus) languebāt: partim ei ꝓpter egregiā patris me/ moriam paulo speciosior manus quam Catilinę est suffragata. ludi quoq; Antonio ad consulatū adipiscandū admodū profue runt: quos ipse primus omniū romanorum argentea scena ap/ paratissimos ac magnificētissimos fecit: quē postea imitatus. L. Murena anno sequēti usus etiā ipse argentea Scena ludos ma ximo splendore & elegātia populo edidit. Delectāt uehemēter populū ludi. Quare Cicero il le uir eruditissim9 & a uulgi opi nione remotus: qui etiā trinos ludos ædilis fecerat: tamē in pe/ titione consulatus se quoq; dicit habuisse Scenā competitricē At Catilinę furor: & si petitio haud prospere cesserat: non minuit. Sed indies plura parat: temptat: sollicitat. per italiam arma oppor tunis locis distribuit. C. Mallium quendā audaciæ suę satellitē mittit in etruriam ad sollicitādos syllanos milites: & ad exercitū parandū: eumq; iubet in ante diē. VIII. Kal. Nouembriū esse in armis. Se se in pximū annū (qm̄ fortuna esset sæpe dn̄a cāpi) Iterum consulatū petere uelle: interea Ciceroni insidias tendet & optimatū cædem parare. Sed ille paucos post menses factus est reus inter siccarios. a. L. Lucullo clarissimo uiro & ad dicen/ dum paratissimo. Absolutusq; est magno sniarū numero mul tis illum ornatissimis uiris defendētibus. Hic est ille uir magn9 L. Lucullus: qui belliū gessit cum potentissimo Rege Mithridate Ex quo bello cum uictor redisset: & calūnia inimicorū per trie nium iam triumphare esset impeditus: egregia Ciceronis con sulis opera nobilissimo curru triumphās in capitoliū aduect9 est. Fuitq; postea ad extinguendā istam funestā ꝯiurationē facem maximo. M. Ciceroni adiumēto. At. M. Tullius postea quam. Kal. Ianu. accepisset. r. pu. plenā sollicitudinis plenā; timoris su spitione legis agrariæ: Senatum & omes bonos maximo metu liberauit. Nōnulli em̄ trib. pl. legem agrariā ferre conātes de de cem uiris cum impio creandis ꝓmulgauerāt: qbus lege ꝓmitte batur per totum orbem terrarū summo cum imperio uagari: libe ros populos agris mulctare: regna adimere a quibus uellent: et

reges appellare quos uellēt:de omībus gentibus cognoscere:si ne cōsilio mulctare:sine ꝓuocatione aniaduertere:iudicare per quinquēniū:et de coss:& de trib.pl.permittebat:interea de illis iudicare nemo poterat:esse Romæ poterāt: cum uellent:abesse cum eis cōmodū esset. Deinde agrum cāpanū & stellatē:agros byttiniæ agros qui in paphlagonia:qui in ponto:in Capadotia qui in Macedonia:in Alexādria: in Africa: in Hispania:publici erant:licebat eis diuidere:atq; uendere. Poterant præterea colonias deducere nouas:renouare ueteres:infinitaq; potestas eis dabatur inumerabilis pecuniæ conficiēdæ. Et uerbo quidē decē uiri re autē uera decem domini orbi terræ constituebantur. His tum legibus maximus iniectus est terror patrib9:& plebs erat in maximarū largitionū spē & nouarū rerum adducta. Multūq; hæ ciuitatis perturbati es Catilinæ erant oportune:nascēq; con iurationē maxie iuuare potuissent:nisi cos.prudētissimus anius huic rei prouidisset. uocatis nāq; Cicero illis insenatū tribunis: eos ita grauioribus uerbis corripuit:ut Rullus homo audacissimus pertimuerit:loquacissimus obmutuerit. Deinde cū illi se apud populū uehemētius iactarent: & eos populus in cœlū ferret:habita postea Cicero grauissima cōcione cum eam legē populus uehemēter ꝓbaret:sic mētes hominū permutauit: eam legem adeo plebis utilitati aduersam: & alienā docuit:eam adeo dissuasit:ut nihil tam populare uideretur:quam dissuasio legis agrariæ. Tum plebs statim legem imꝓbauit: auctores legis ferendæ ɗseruit:ꝯtempsit:uituperauit. Sic lex agraria:que semper plebi fuit grata:que tot ac tantas excitauit tēpestates: tota Ciceronis cōsilio atq; eloquētia repudiata:atq; abiecta est. Tāta erat eius indicēdo iocūditas:tāta uis:tāta copia:ut qđ ille uellet dicēdo ꝯseq posset. Ehu ꝑditionē huiꝰ secli. Qui nūc ꝑcepta eloquētie tradere sunt conati:ꝓpe iam soli in scolis rlicti sunt. Omīsq; hoīes studio quodā pecūiæ ad ius ciuile iter arripuerūt. Exquo euenit:ꝙ oēs ifantes sumꝰ:& ꝙ mēte ꝯcepimꝰ explicare nequimus. Sed iā ad institutū nr̄m reuertamur. Repudiata lege agraria cōs.intētus mederi.r.p.cū mlta turbulēta ꝯsilia ꝯtra reip statū & ociū parti iniri:partim se ꝯsule desig.inita eē dicerent: In eo oēs dies noctesq; ꝯsumebat:ut q essent hi:q hæc agerēt:hæc mo

litens:scire possset. Itaq3 cũ illi9 rumoris fontẽ diligẽtissime inq/
rens fuluiã auctorẽ iuenisset:eam occulte ad se uocatã iussit:ut
ea quæ sciret de ꝯiuratiõe indicaret:ꝓmia pollicẽs:interdũ etiam
nisi sibi rem apiret q̃stiones & tormenta minat. postea q̃ fuluia
id se a curio audiuisse dixit:ꝓfestim curiũ ad se uocari iussit. Et
crebro rogãdo:sæpe monẽdo:sæpissime aũt pollicẽdo:interdu3
etiã minitãdo ꝑfecit:ut. Q. curius totã sibi seriẽ atq3 ꝯiuratõis or
dinẽ aperiret. Cu3 Cicero curiũ hortatus:ut ꝯiurationẽ uehemẽ
ter simularet:illũ a se spei plenũ dimisit. Sed cõsul ut cõperit Ca
tilinã pricipẽ ꝯiuratiõis:timẽs ne Antonius collega homo tur/
bulẽtus & Catilinæ maxie familiaris cu3 illo ꝯsentiret:ac ꝯspira/
ret(senserat eñ iam illũ a Catilina.tẽptari:& illũ nõ inuitu de cõ
iuratiõe audire:)eum icusare nõ desistebat:ut magnã ĩfamiam
fugeret:& illũ ad cursu3 ueræ laudis incitare:hortari ut cum bo
nis ꝯsentiret:& ut eã teneret uiã:quã a maiorib9 suis tritã accepis
set:tandẽ illũ sapiã atq3 obseqo suo a ꝯiuratorũ cõsiliis remouit:
& ad suã traduxit uoluntatẽ. Erat tũc Cicerõi decreta ex senatus
auctoritate ꝓuicia gallia seges ac materia triũphorũ exercitu &
pecunia maxie istructa & ornata. S3 ille plus existimauit se rei.
pu. ꝓfuturũ:si eam a domesticis liberasset isidiis:quã si illã ꝓuin
ciã.r.p.sbiecisset:neq3.n.maior ẽ uirt9:ꝓpagare fines iperii:quã3
partos tueri:nec maiores sũt bellicæ laudes q̃m urbanæ.ille.n.
in ꝯsilio & sapiã:ille in manib9 fortũe sũt positæ. Q uapp cõs. ad
uocatã ꝯctiõe dixit se se q̃m ita existimabat ĩpa.r.p.posse re in ꝓ/
uinciã ꝓficisci nolle. Et ne ei9 collega ad defẽdendã.r.p. sibi eẽt
ipedimẽto:sua uirtute ꝑfecit:ut Antonio ꝓuinciã ꝺcernerẽ. Q d
si eo tpe Cice. Antoniũ nõ a Catilie ꝯsiliis:non ab urbe specie q̃
dam honoris ĩpulisset:dicã id qd̃ sentio:ꝑfecto nõ sine mlto sã
guine ꝯiuratio fuisset ĩflicta. Et q̃m a Catilia quotidie sibi isidi/
as parari uidebat:ĩp ille stipat9 incẽdebat amicoꝝ ꝓsidio:ac de/
lectos quosdã adolescẽtes reatinos circũ se freq̃ntes nẽbat Q uib9
ad custodiã sui capitis utebaẽ. Deiñ eqtes. R. cũ senatu ꝯiũxit. q̃
res cũ oĩni tũ illo turbulẽto. R.P. tẽpore maxie salutaris uisa est.
Nã ãtea eq̃ster ordo a senatu disiũct9 grauissimas mltos ãnos cũ
illo ordie exercuerat ꝯtẽtiões ac discordias. necesse ẽ.n. ubi i ali
q̃ r.p. ꝓ̃a iterse dissidẽt corpa:nõ solũ seditiões oriri ꝟ pestifera ẽt

bella ciuilia nasci. Mihiq; iam minime mirum uidetur:Si Catilina ad pturbandã.r.p.accessit:cum illum ad hoc sua natura incitaret tot res incitarẽt:ardentẽ inflãmarent.Accedebat q eodem tem/ pore pscriptorũ filii petebant magistratus:qui si essent honores adepti cõiuraturi pro certo cum Catilina uidebant.Quapp il/ los cõsul suis inimicitiis nllo pposito pmio comitiorũ ratione priuauit.His rebus sic peractis nondũ consuli tempus uidebat de cõiuratiõe ad senatũ referendi.Itaq; ille sese a Cat.insidiis nõ publico presidio:sed priuata diligẽtia defendebat:eius consiliis quotidie occurrebat:audaciã debilitabat:sceleri resistebat nullo tumultu publice pcitato.Sed quãto consul plura prouidebat:tã/ to magis cõiuratio indies cõualescebat. Et eñ nullus erat iam in urbe uicus:nullus angiportus:in quo Cat.nõ instaret:appel laret:tentaret:sollicitaret.Et ut ad id qd optabat pueniret:frigus sitim:famẽ:laborẽ tollerabat.Sed maxime iuuentutẽ excitabat Eorum alios ipse amabat:aliorũ amoribus seruiebat:aliis scor/ ta:aliis equos parabat:studio armorũ non nullos erudiebat:pe cunia multos:blãdiciis plures.& assentatõibus tenebat:& si quẽ robore animi:& uirtute preditũ uidebat:primũ eum uirtute ca/ piebat:deinde studio & psuetudine paulatim in omnẽ cupidi/ tatem precipitẽ agebat.Et eñ mores hoĩbus non a natura ipsa (ut aliqui falso putant)& a stirpe generis. Sed ab iis plerumq; suppeditant quib9 cum uiuimus:atq; uersamur.Erat ille(sicut diximus)mira quadã arte preditus ad excitãdas adolescẽtium cupiditates:a quo nõ modo ætas illa:que lubrica:atq; incerta ẽ sed etiam iam corroborata caperet.Hac ille tam mltiplici natu. ra numerũ quotidie cõiuratorũ augebat.Compertũq; habeo ea tempestate Cati.non solum uiros sibi ad hoc facinus asciuisse. Sed etiã mulieres quasdã nobiles:que petulãter:effuse:libidino se:& meretricio more uixerant:huius consilii participes fecisse. per eas ille sperabat:posse sibi aut eorũ uiros adiungere:aut eos qui cõsentire nollẽt:interficere. Multa preterea occulte moliebatur:nocturnos agebat cœtus:cõs.semp insidias parabat.Scutorũ gladiorũ:frenorũ:sparrorũ:pilorumq; magnã multitudinẽq; cõ/ flau erat.Neq; tamen his tantis rebus Catilina impediebat quo minus toto animo cõsulatus petitioni seruiret.Sed alacer atq;

lætus stipatus choro iuuētutis sæpe supplex ambire populi sterribulibus submittere se: polliceri multa: crebro supplicare: ultro se offerētes rogare: paternos amicos appellare omnes/& conuenire: non nullorū nobiliū frequētare domos: uiam sibi his artibus ad consulatū munire. Tum cōsul duplici cōmotus malo & q videbat se nō amplius priuata diligētia rempu. posse tueri & simul cogitās quā periculosum esset reiPu. si Cati. consul fieret: ꝯstuit rem ad senatū referre: prorogare comitia: Catilinæ cōiurationis inuidiā conflare: quo eius petitioni obesset Nam rumores etiā falsi & fabula nōnunq̄ ficta ꝑturbat omia: totáq̧ suffragatorū cōmutat opinionē. Cōuocato igit̄ senatu docet a Catilina & a quibusdā eiusdē sceleris atq̧ amentiæ sociis initum cōsilium opprimēdæ. r. p. senatus interficiēdi ciuium trucidādoꝝ. Tum factū est. S C. ne postero die comitia haberent̄: ut de his rebus in senatu agere possent. postridie cōsul multa in senatu d̄ cōiuratione patefecit: & Catilinā interrogauit: si qd uellet de his rebus: q̄ ad ipm allatæ essent: dicere. At Catilina quāq̄ totus esset ex fraude & mendacio factus: quiq̧ ea uitia: quæ a natura hēbat studio quoq̧ & artifitio augebat: tamē cōscientiæ stimulis actus nō tam se purgauit: quā indicauit & induit. Tū. n. dixit duo corpora eē. r. p. unū d̄bile īfirmo capite: alterū firmū sine capite: huic cū ita de se meritū eēt: caput se uiuo nunq̄ defuturū. corp⁹ debile infirmo capite appellabat bonorū consensum: quē ab improbis significare uolebat cum eum tāc ducē haberēt facile frangi supperariq̧ posse. At senatus ea tum usus est mansuetudine uel potius patiētia: vt nihil pro his rebus cōtra Catilinā statuerit: presertim cum idē ille paucis dieb⁹ ante Catoni ꝑpetuo īproborum hosti iudiciū minitāti respōdisset: si quod esset incendiū in suas fortunas excitatū id se non aqua/sed ruina restincturū. Sed ideo fortes in decernendo nō erant: partim q̄ nihil timebant: partim quia timebāt: nōnulli q̄ fauebant. Audio tā q multū nocuit Catilinæ petitiōi rumor iste per urbem sparsus quāuis falsus a plærisq̧ putaret̄. Interim urgētibus cōsularibus comitiis Catilina paratis vt videbat̄ magnis copiis cōstituerat: si consul fieri non potuisset: in campo cædem facere: & eius ꝯpetitores Seruiū/Sulpitium: postumiū: L. murenā. D. syllanum. Sed maxime. M. T

cōsulē interficere.Sed consul adueniente comitiorū die descen dit in campum magna stipatus amicorum caterua:et cum qua dam lata fulgentiq; lorica:non quæ illum tegeret. Nam Catili/ na non latus:aut uentrem.Sed caput & collum solebat peteres uerum ut omnes boni animaduerterēt & cum in metu: & peri culo consulem uiderent :id quod postea factum est ad: opem/ præsidiumq; concurrerēt.Sic consul tectus amicorum præsidio & copiis Catilinæ compressit nepharios conatus.Sed consules facti sunt.D.syllanus:& L.murena:quem postea a Seruio sul/ pitio & a.M.Catone ambitus accusatum Cicero consul defen dit:& eius extat oratio pulcherrima:que p.L.murena inscribit. Catilina posteaq; se consulē uexare.r:pub.non posse uidet: cō/ stituit priuatus facere bellum.Itaq; pecuniā quātamcūq; accumu lare poterat:ad māliū fesulas exportari curabat:& ad eum secu/ res:fasces:cornua:tubas:arma: signa militaria: aliquilā etiam il/ lam argenteā præmisit:cui sacrarium catilina domi suæ fecerat. Missi sunt pterea ab eo.L.Septimius in agrum Picenū & .C.Iu lius in Apuliam:alius in agrum camertē:in Gallicū quidā ali/ us:ut eas regiones pturbarent.Has eīn oras maxie quedā qua/ si cōtagio huius sceleris puaserat.Ipse Romæ multa moliebat postremo decreuerat magna manu.VI.Kal.no.impetū in curi am facere:& trucidato cōsule & senatoꝝ magna parte interfecta ad manliū in castra pficisci.At.M.Cicero cōsul noctes atq; dies uigilās his rebus cognitis senatū circiter.XIII.Kal.no.frequen tem coegit.Incipit alto petito proœmio Cati.exponere nepharia consilia:docet eum operas & manū pparasse Senatus interficiē di causa:premissum ab eo in etruriam.C.manliū dicit ad exer/ citum parandū:eumq; in ante diem.VIII.Kal.nou. fore in ar/ mis &.C.Iuliū in Apuliā ad solicitādo pastores.Se nō manlius aut iuliū timere.Sed eos uereri:quos uideret quotidie uolitare in foro:quos etiā in senatū uenire:& ab eis cædes atq; incēdia et interitū.r.p.parari.Monuit deinde diligenter senatū:ut ea q̄ im minerēt pericula circūspiceret:ut cōsuleret patriæ:ut.r.p.cōserua ret:nisi prouideret:nō legē agrariā:aut aliquā usitatā seditionem parari:aut auditū aliquod aliquādo malū.P.R.quæri.Sed ini/ ta esse consilia urbis inflamandæ:ciuium trucidādorum:nomi

nis Ro.extinguēdi. Nullā dicebat esse nationē:nullūq regē:qui po.ro.bellum facere posset:nullū esse externū periculū. Intus esse insidias:intus pestem inclusam:intus equū Troianuq: a quo nunquā se ꝯsule dormiētes opprimerenē:hostē non esse ad portas:quod grauissimū esset. Sed in urbe/in foro/in curia. Exposuit postea remedia:qbus huic tanto malo posset mederi. Ad extremū monuit cōiuratos:ut desinerēt furere:desisterent sibi insidiari:cædes atq incendia & rapinas cogitare:in.r.pu.coss. esse uigilātes:egregios magistratus:esse quosdā fortes atq amātissimos.r.pu.uiros: qui acrius incumberent ad salutē.r.pu.quā illi ad pniciē. desisterēt se cōsu.locupletū cædes sperare:nam cū omnium cōsulū grauē in custodiēda.r.p. curā & diligentiā esse debere:tū eorū maxie:qui nō statuis & in maginibꝰ:atq cōmendatione maiorū. Sꝫ.p.r.bñficio coss.eēnt facti. Eos nihil agere:nihil moliri:nihil cogitare:qđ ipm lateret. Scire se quē ad capiēda arma i ætruriā misisset:quē i apuliā:quē i agrū picenū:quē i gallicuꝫ. Errare eos uehemēter:si suā lenitatē ppetuā sperarāt futurā Se multa tacuisse: multa ptulisse: Seueritate modo opus esse: ad id se habere exempla maiorū:qui per sæpe priuato cōsilio pniciosos ciues interrimissent. Addebat se multum mirari:si illi honeste uiuere non possent:cur turpiter potius perire uellent. Postremo non solum homies dixit. Sed etiam deos omēs uniuersos huic tantæ immanitati restituros. Tum senatus quamqꝫ multi erant:qui ea quæ consul deferret ppter magnitudinē sceleris nō crederent:multi qui ppter stultietam non putarent:multi qui ppter improbitatē fauerent:tamē dequorundā fortissimorum uirorum sentētia decreuit:ut darent operam cōsules:ne qd .r.p.detrimēti caperet. Hoc senatus consultū nunqꝫ fieri solet nisi in pniciosis legibus:in secessione populi:in maximis ciuitatis perturbationibus:& seditionum metu. Atq hoc uno uersiculo maxima magistratibus Ro.permittitur potestas: delectum habere:bellum gerrere:domi militiæq ius summū habere. Venit dies. VI. kalen.nouem. Catilina:quod animo conceperat: dispositis a consule circa palatium præsidiis ad implere nequiuit. Cito aliud facinus sibi uenit in mentem. præneste oppidum est ab urbe non multum distans ipsa natura ac loco sa/

tis munitū:id Catilina constituit propter plurimas belli oportu
nitates. Kalen. nouem. nocturno impetu inuadere. Sed consul
hoc anio ꝑspiciens illam coloniā armatis homibus cōpleuerat
Quāobrem Catilina id facinus frustra suscepit. Sed antea acci
dit res (credo id factū benignitate deorū) que Catiline animū
aliquātulum ꝑturbauit. Nam Gn. Piso: de quo supra diximus:
in quo Catilina spem magnā victoriæ habebat. a quibusdā Hispanis equitibus: siue ut (quidā alii dixerūt) ab equitibus Pom
peianis occisus fuit. Vtrum attulerit ipsius interitus plus cōiura
tis doloris: quā bonis et lætitiæ voluptatis: iudicare difficile eēt.
Hæc dum agunt: Manlius in etruria promissis sollicitabat ple/
bem syllani tēporis calamitate percussam: & nouarū rerum cu
pidam. Oēs præterea latrones/pastores: & cuiuscūq; gñis ho/
mines: quos bello usui fore credebat: in eādem spem rapinarū
impellebat: exercitū magnū cōparabat confluēte colonorū/are/
tinorū: & fessulanorū multitudine: qui memores syllane uicto/
riæ: et assueti rapere ciuile bellum exoptabāt. Illi etiā: quos antea
Catilina in diuersa loca miserat: multa machinabant. nam cum
nocturnos agerent cōuentus: arma & ferramēta pararent: solli/
citarent seruitia: perditos homies ad uim: ad cædem: ad direptō
nem incitarēt: oportuna loca armata manu obsiderent: plus illi
terroris homibus: quā periculi afferebāt. His rebus Romæ audi
ris ciuitas cuncta ꝑmota plena erat sollicitudinis: plena timoris
nihil erat mali: nihil aduersi: quod nō boni metuerent: improbi
expectarēt Catilinæ uoces: & eius minæ ferebant: eius aspectus
cōcursatio: stipatio: greges hominū perditorū: metū urbi seditio
nesq; afferebant. Versebant ante omniū oculos supiores oēs
ciuiles dissensiones: miseræ capitū obtruncationes: bonorū direp
tio: forum acceruis corporū & ciuium sanguie redūdans solli
tam ciuitatē & suspēsam metu harum rerum memoria faciebat
Augebāt populi timorē ostenta atq; ꝑdigia. Relatum eēt fuerat
M. Herreniū municipem Pompeianū sereno die fulmine per/
cussum expirasse. Visas esse in aere nocturno tempore flāmas:
mirabileq; cœli ardorem: strepitus armorū: fulminū iactus: ter/
motus horribiles cum qbusdam multis metuēdisq; rebus esse
factos. Nam & defecisse lunā: & solem plus solito flāmato ar/

dore fuisse auctor est. M Cicero i secūdo d̄ ꝯsulatu. Apparuisse ꝓterea cometas & uarias de nocte uisas esse terribiles formas: atq; ꝑcipiti astorū motu concursuq; graui stellarū significatá esse istam cōiuratiōnē idem in eodē libro scribit. Ea etiá magis mē/tes hominū pmouebāt aruspicū responsa. Nam cum. L. Cotta L. Torquato coss. cōplures ī capitolio turres de cœlo essent ta/ctæ: statuæ deorū imortalium: & antiquoꝝ hominū fulmine dis/iectæ in terrā cecidissent: signū ēt Romuli cuj altrice lupa de cœ lo esset pcussum: & legū æra liquefacta essent. aruspices in cen/dia: cædes: rapinas: templorū uastatiōes: bellum intestinum ma xime cruentū: & acerbissimū seruitutis iugū P. R. portēdi respō derunt. Itaq; statuā Iouis mira magnitudie fieri: & illā in culmi/ne arcis captiolinæ ad oriētem uersus. ut forum & curiā specta ret: collocari iusserūt: quo signo collocato fore sperabant: ut Iu/piter ille oīa circūspiciens perditorū hominū consilia detege/ret. Oēs igiē trepidātes: festinātes: ut plerumq; in periculo fieri solet: orarē deos: numē colere: supplices matres familias ad aras cōfugere: uota facere: lamētari: infantes: pueros miserari: ꝗcquid increpuerit Catilinā: & Manliū timere. Tum factum est: S. C. ut si quis cōiuratōnē: q̄ contra. rem pu. facta esset: indicauisset: si ser uus esset libertatē haberet: & . C. Sextertia: si liber impunitatē eiꝰ rei et ducentamilia Sextertia: decreuit Item senatus: ut p urbem ꝓsidia distribuerentē: & p minores magistratus haberenē uigiliæ Item. Q. martiū fesulas. Q. metellū Creticum in Apuliā: præto res. Q. Pompeium Capuam. Q. Metellū Celerem in agrū pi/cenum & gallicū mittendos censuit. Hisq; pmissum est: ut exer/citum cōpararent. & oīa alia agerent: quæ. r. pu. forēt usui. Cuj igiē. Q. Martius in Etruriā uenisset. Mālius ad eos legatos mi sit: qui in hanc fere sniam locuti sunt: testari se deum atq; homi/num fidem nō iccirco arma sumpsisse: ut patriæ bellū: & ut ali/cui iniuriā facerent. Sed ut ꝑtoris et fœneratorū crudelitatē a cor poribus suis ꝓpulsarent. Quoruj tam fera est īmanisq; naturaj ut cum illi pulcherrima prædia: ꝓprias sedes: ac deniq; ōnia bo na: & uestitū ipsum: quo tecti eramus: nobis ademerint: ne ꝗcq; nobis preter calamitatē & ægestatem relinquerint: ūn his miseri/is non expleti in sempiternis tenebris: ppetuis uinculis: & car/

ceribus inclusos uitam nos amittere uolunt. Auaritiáq; suá: quá ingẽtibus pecuniis satiare non potuerũt: cupiunt miseriis ciuiũ & sanguie repleri. Rogare se se: & orare: ut si omnia sua præter animá tradiderint: nec quicq; sibi paternũ ne monumẽti quidẽ causa rsernauerint: ut eis spoliatis honore/fama/fortunis: liceret uti pæsidio legis: quæ pmittit: ut amisso patrimonio liceat a tormentis liberũ corpus habere: seq; ne id sibi bñficiũ a prætore eri/piatur. S.P.Q.R. obtestari. Sæpe a maioribus nostris dicebãt: æs alienum ex publico dissolutũ est. Sæpe uiritim exærario di/stributum argentũ: sæpissime plebs: ut honores diuitias & potẽ/tiam haberet a patribus armata secessit Nos non diuitias: nõ potentiam uolumus erepta nõ repitimus. Habeãt sibi alii honores diuitias/puintias/imperia/triũphos. Prædia nostra impator fœneratores possidẽt: domus nostræ illis patent: nobis clause sunt familia nr̃a maxia utunẽ: nos seruum nullũ habemus: nudi atq; omniũ rerũ expertes sumus: ferendum ac patiẽdum putamus. Quid uolũt amplius? Quid insequunẽ? Quid oppugnãt? per deos imortales quæ ista tanta inhũana crudelitas est? calamitosissimos hoies in luctu & miseriis perire nõ sinũt. Vitam eripe/re uolunt: in qua cum maxio cruciatu doloreq; retinemur: quã si crudelissimi essent sustentãdo lætitiã: quã adimẽdo caperẽt maiorem. Oramus. o/impator: ut liciat nobis uitam in egestate degere: ut liciat nobis ammissis fortunis more maiorũ liberũ cor habere: ut fœneratores nr̃is bonis cõtenti sint: uitam et sanguinẽ ne petant: ut cum ademerint nobis oĩa: ne hanc quoq; lucẽ q̃ cõmunis est eripere uelint. Q đ si hoc impator nõ potuerimus impetrare: cum multis potius quã soli perire decreuimus Q. Martius legatis rñdit. Temere eos & arrogãter fecisse. Q đ priuato cõsilio contra leges moresq; maiorum arma sumpsissent: oportuisse eos: si qd uoluissent: petere a senatu: nõ ad arma cõ/currere. S.P.Q.R. semp misericordẽ fuisse. Quod si nunc eti/am aliquid petere uellẽt. Arma prius deponerẽt: ne aliquid per uim: & metum uelle uideanẽ. Deinde ad senatũ supplices eant errati ueniam petant: se sperare: ut oĩa quæ a senatu peterẽt cõsequerenẽ. Quod ea iustitia ac mansuetudine senatus semp fuisset: ut nemini unquã iusta petenti suum denegauerit auxiliũ

curamq̃ semper cum omniū gentium:tum maxime miserorū arcem ac profugium fuisse. Legati his habitis responsis ad mā/lium redierunt. At ferox Catilina quamq̃ urbē custodiis/uigili isq̃/munitā eē uidet:cōs.mltu; uigilare:adesse:puidere:eadē pa/rat:& tēptat:eadē seu9 anius agitat.S; ille nihil agebat:nihil asse/quebat:nihil moliebatur:qđ.M.Cicero.ingnoraret:& nō impe diret:neq̃ tamē ille conari & uelle desistebat. Tantus iam furor quidam sceleris:et audaciæ comes illius effrenatum animū:im portunamq̃ naturam oppresserat:ut eum non metus:non ratio non periculū:non res omes aduersæ & cōtrariæ a cupiditate re uocarēt. Vbi igiẽ multa agitāti:nihil pcedit:perditissimu shomo alia uia palam iam:& aperto marte agendū putauit:qm̄ ea que occulte parauerat:fœde & aspere euenerant:ad manlium profi/cisci statuit:exercitum augere:priusq̃ copiæ a prætoribus com/pararenẽ:Atq̃ ad urbem infestis signis cōcurrere. Itaq̃ omīs cō iuratōis principes nocte intēpesta in.M.Leccæ domū cōuocat: utcum illis belli faciēdi caperet cōsilium. Hæc nox omniū tēpo rum acerrima fuit atq̃ acerbissima. Tum totius italiæ partiū di stributio.tum Catilinæ ad exercitum dies exeundi:tum cæteris manendi cōditio:tum discriptio totam per urbē cædis:atq̃ incē diorū cōstituta est.Sed ea inter se hoc mo do diuiserāt Catilina ut egrederẽ ad exercitū:Antroni9 ut occuparet Etruriā:Apuleiā M.Ceparius.C.Marcell9 Capuā:alius alium deniq̃ Italiæ locū hēret.Lentulus in urbe relinquereẽ.Cassius &.Statilius duode cim urbis partes incenderēt.Cethegus & cum eo Gabinius cæ dis procuratiōnē haberēt:nox autē qua hæc fieri placerēt:hæc cō stituta est:ut cū Cati.ad urbē cu; exercitu accederet.L.Bestia cō cionē hēret & Ciceronē in inuidiā uocaret:q̃ Catilinā ad bellū irritasset:ac eo signo nocte ea q̃ sequereẽ: unusq̃sq̃ suum obiret negociū.His reb9 sic ꝯstitutis ac pactis Catilina unū sibi obsta re dixit:q̃ Cicero uiueret: ac se eum cupere: priusq̃ ad exercitū pficisceret opprimere:qm̄ eius consilus multū ob staret. Tum C.Corneli9 &.L.Vargūteius equites romani hanc sibi prouin/ciam depoposcēt: atq̃ cum prima luce consu. salutatū uenirent intromissi suo amore & iure amicitiæ:eum in lectulo se truci/daturos pollicentur.Sed cōsul cognita re per .Q. Curiū domū

suam maiorib⁹ ꝑsidiis muniuit atq; firmauit: ianua exclusit eos qui mane ad ipsum interficiendū uenerant. Alii nō L. uarguntetium. Sed C. cethegū consulis interficiēdi cū C. Cornelio assum psisse partes tradunt Sed illos sicut in multis aliis sic in hoc et/ rare auctores sunt Crispus Salustius & M. Cicero. Cū hæc omnia a cōiuratis ordinarētur: instituerent; pararent; uersabant in cōsulis; anio multæ & graues cogitationes: q̄ sibi nullā partem neq; diurnæ: neq; nocturnæ quietis impartiebāt. Primū cogitatō tuendæ r. pu. que eo tēpore erat difficilis & magna ratio. Cum res sibi esset cum homie tam acri: tam callido: tam in scelere ui/ gilante. Deinde cura ꝑspiciendarū: insidiarum: q̄ quotidie ita sibi cōparabant: ut nullo pacto uitari posse uiderent. Et em̄ tacita magis odia & occulta piculosa sunt: q̄; indicta & aperta. Nā is qui palam est inimicus: facile cauendo uitari potest: inimici/ tiæ aūt occulte plerūq; opprimūt: anteq̄; q̄d fit perspici possit: Ita q; cum om̄es cōiurati ꝯsulem appeterēt. Scire aūt qui essent coniurati difficile esset: eueniebat: ut ne amicis quidē omnib⁹ esset credendū. Suberat etiā illa causa: q̄ optimi cōsu. mentē maxime cōmouebat; Catilinā nulla diligētia: nl̄lo ꝑsidio: nl̄la ratōe pmo ueri His igit̄ tot tantisq; diffi cultatib⁹ consu. uno atq; eodē tem pore affectus: constituit rem ad senatum referre: ut q̄m nōnullis ea que ipe ꝯferret: ꝑpter magnitudinē sceleris incredibilia uide rent; sæpius & plura ad senatū deferendo: maiorē fidem faceret oratio sua. Itaq; postridie; quu; domi suæ pene interfectus est. Senatū in ædem Iouis statoris uocat; rem omnē ad. P. C. refert: quo cu; Catilina siue uitāde suspitōnis: siue sui expurgādi cā ue nisset: nemo eum salutauit. Quin etiā plurimi senatores partē illā subselliorū: ad quā ille accesserat: nudā atq; inanem relinque/ runt. Tum. M. Tullius optimū factu iudicās ei oratiōe: qua plu rimū poterat: terrorē incutere atq; eū ex urbe egredi iubere: hoc animo ꝑspiciens remoto Catilina: si om̄es cōiurati simul exissēt: eos foris facile opprimi posse: aut si qui remansissēt. illos infir/ mos sine catilina ac debiles fore. Catilina. n. solus in urbe timē dus erat Om̄ia perscrutabat: om̄ia diligētissime ꝓuidebat: præri pere/fallere/insidiari/simulare/temptare/sollicitare/ꝑsuadere/ꝓ mouere/uigilare laborare/urgere ad tempus/ huc atq; illuc tot/

quere & flectere sciebat. Ex cõiuratis unumquẽq; ad certas res cõficiendas delegerat: neq; uero cum aliqd mãdauerat: pfectum putabat: om̃ia ipse obibat: occurrebat/ puidebat. Q đ si illum cõsul nõ ab urbe depulisset: profecto R. P. magnã accepisset calamitatẽ. Dicet aliqs: cur igit̃ illum non pprehendebat: cur illum non iterficiebat: quia utile nõ putabat: Nam præter paucos bonos Ciceronẽ om̃es crudeliter nõ egregie fecisse dixissent: Atq; etiã mortuo illo intelligebat cõiurationẽ paulisp reprimi: nõ in perpetuũ cõprimi posse; nam inuidia oppressus reliquos cõiuratos persequi non potuisset. His igit̃ de causis Catilinã ex urbe eicere cupiens: surrexit & hac pulcherrima in L. Sergium Catilinam oratione inuectus est.

QVOVSq; Tandem abutere Catilina patientia nostra? q̃diu nos etiã furor iste tuus eludet? Q uẽ ad finem se se effrenata iactabit audacia? Nihil ne te nocturnum præsidiũ palatii: nihil ne urbis uigiliæ: nihil timor populi: nihil ↄcursus bonorũ om̃iũ: nihil hic munitissimus habẽdi Senatus locus: nihil horũ ora uultusq; mouerũt? patere tua consilia nõ sentis? constrictã iam om̃iũ horum cõscientia teneri cõiurationẽ tuam nõ uides? Q uid pxima/ quid superiore nocte egeris: ubi fueris: quos cõuocaueris: qd consilii cœperis: quẽ nostrũ ignorare arbitraris? O tempora/ o mores: Senatus hoc intelligit: Consul uidet: hic tamẽ uiuit. Viuit? imo uero etiã in senatum uenit. fit publici consilii particeps. notat et designat oculis ad cædem unũquẽq; nr̃m. Nos aũt uiri fortes satisfacere R. P. uidemur: si istius furorẽ ac tela uitemus. Ad mortẽ te Catilina duci iussu cõsulis iam pridem oportebat. In te cõferri pestem istam: quam tu in nos omnes iam diu machinaris. An uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberiũ Gracchũ mediocriter labefactantẽ statum R. P. priuatus interfecit: Catilinam uero orbem terræ cæde atq; incẽdiis uastare cupientẽ nos Cõsules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo: quod Q u. Seruilius Ahala. Sp. Melium nouis rebus studẽtem manu sua occidit. Fuit: fuit ista quondã in hac R. P. uirtus: ut uiri fortes acrioribus suppliciis ciuem pniciosum q̃ acerbissimũ hos

ftem coercerē:Habemus em̄.S.C.in te Catilina uehemēs et gra
ue.nō deeft.r.p.confiliū neq̄ autoritas huius ordinis. nos nos
dico aperte cōfules defumus. Decreuit quondā Senatus ut. L.
Opimius Cōful videret:nequid.r p.detrimētu caperet nox nul/
la intercessit mox interfectus est ꝑpter quafdam feditionū fufpi
tiones C.Gracchus clariff mo patre natus auius maioribꝰ oc
cifus eft cum liberis. M.Fuluius Cōfularis.Senatufq̄ fimili Cō
fulto C.Mario.&.L.Valerio Cōf.permiffa ē r.p.Num vnū diē
poftea.L.Saturninū tri.ple.&.C .Seruiliū mors ac.r.p.pœna re/
morata eft:At nos vigefimū iam diem patimur hebefcere aciē
horū autoritatis.habemus em̄ hmōi Senatufcōfultum verūtamē
inclufum in tabulis:tanq̄ in vagina reconditū quo ex Senatus
C.confeftim interfectū te effe Catilina conuenit. Viuis et viuis
non ad deponendā;fed ad cōfirmandā audaciam:Cupio P.C.
me effe clemētem.Cupio in tantis.R.P. periculis me diffolutū
uideri:fed iam me ipſ inertiæ nequitiæq̄ pdemno. Caftra funt
in Italia contra Remp.in Etruriæ faucibus collocata.Crefcit in
dies fingulos hoftium numerus: eorū aūt Imperatorē caftrorū
ducemq̄ hoftium intra mœnia atq̄ deo in Senatu videtis inte
ftinem aliquam quotidie perniciē.r.pu.molientē Si te iam Ca
tilina comprehendi:fi interfici iuffero.credo erit verendum mi
hi:ne hoc potius omes boni ferius a me q̄ quifq̄ crudelius fa/
ctum effe dicant. Verum ego hoc quod iampridē factum effe
oportuit:certa de caufa nondum adducor:vt faciam. Tunc de/
niq̄ interficiam te cum iam nemo improbus tam perditꝰ/ tam
tui fimilis inueniri poterit:qui id non iure factum effe fateatur
Quamdiu quifq̄ erit qui te defendere audeat. Viues: & uiues
ita:ut nunc uiuis multis meis & firmis præfidiis oppreffus:ne/
cōmouere te contra.r.p.poffis Multorū te etiam oculi & aures
non fentientem ficut adhuc fecerunt fpeculabuntur atq̄ cufto/
dient.Etenim Quid eft Catilina/quod iam ampliꝰ expectes?
Si neq̄ nox tenebris obfcurare cœtus nefarios:nec priuata do/
mus parietibus continere uocem cōiurationis tuæ poteft. Si il/
luftrantur:fi erumpūt omnia:muta iam iftam mētem mihi cre/
de obliuifcere cædis atq̄ incendiorū. Teneris undiq̄. luce funt
clariora nobis tua confilia omnia. Quæ etiam mecum licet te

cognoscas. Meministi ne me ante diem. XII. Kal. nouemb. dicere in Senatu certo die fore in armis: qui dies futurus esset in diem. IX. Kal. nouemb. C. Manlii audaciae Satellitem atq; ministrum tuae. Num me fefellit Catilina nō modo res tanta tam atrox/tam incredibilis: uerū id quod multomagis est admirandum dies: dixi ego idem in Senatu caedem te optimatum contulisse in diem. V. Kalen. nouemb. tum cum multi principes ciuitatis Roma nō tam sui cōseruandi: q̄ tuorū consiliorū reprimendorum causa profugerunt. Num infitiari potes te illo ipso die meis presidiis/mea diligentia circūclusum commouere te contra. R. P. non potuisse: cum tu discessu caeterorum: nostra tamen qui remansissemus: caede contentum esse dicebas? Quid cum te Praeneste. kalen. ipsis nouembr occupatū nocturno impetu esse ꝯfideres? Sensisti ne illam coloniam meo iussu meis praesidiis/custodiis/uigiliisq; esse munitā? Nihil agis: nihil moliris/nihil cogitas/quod ego non modo audiam: sed etiam uideam: planeq; sentiam Recognosce mecū tandē illam superiorem noctē. Iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem: q̄m te ad perniciē. r. p. Dico te priori nocte uenisse inter falcarios. Non agam obscure in. M. Leccae domū cōuenisse eodem cōplures eiusdem amentiae scelerisq; socios. Num negare audes? Quid taces: conuincā: si negas. Video em̄ esse hic in Senatu quosdā qui tecum una fuere. O dii īmortales ubi nam gē tium sumus? quam. R. P. habemus? In qua urbe uiuimus? Hic hic sunt in nostro numero. P. C. i hoc orbis terrae sanctissimo grauissimoq; consilio: qui de nostro omniumq; interitu: qui de huius urbis atq; adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo Consul: & de R. P. sententiā rogo. & quos ferro trucidari oportebat: eos nōdum uoce uulnero. Fuisti igitur apud Leccam illa nocte Catilina distribuisti partes Italiae. Statuisti quo quemq; proficisci placeret. Delegisti quos Romae relinqueres. quos tecum educeres. Descripsisti urbis partes ad incēdia: confirmasti te ipsum iam esse exiturū. Dixisti paululum tibi esse etiam nūc morae: q ego uiuerem. Reperti sunt duo Equites. R. qui te ista cura liberarēt. & sese illa ipsa nocte pauloante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerēt. Haec ego oīa uix

dum iam cœtu uestro dimisso comperi.domũ meá maioribus præsidiis muniui:atq; firmaui: exclusi eos quos tu mane ad me salutatũ miseras:cum illi ipsi uenissent: quos ego iam multis ac summis uiris ad me uētu·os id tēporis esse prædixeriā. Quæ cũ ita sint . atilina perge quo cœpisti egredere aliquãdo ex urbe: patent portæ ꝓficiscere. Nimiũ diu te imperatorem illa tua Mal liana castra desiderant. Educ tecum omēs tuos si minus:q̄ꝑplurimos. Purga urbem. Magno me metu liberabis dũmodo inter me atq; te murus intersit. Nobiscũ uersari iam diutius nõ potes non feram:nõ patiar:nõ sinam:Magna diis imortalibus haben/da est grã atq; huic ipsi Ioui Statori antiqssimo custodi huius urbis:qd hanc tam tetram:tam horribilẽ:ta nq̄; festam.r.pu.pe/stem totiens iam effugimus. Nõ est sæpius in uno homie salꝰ sũma periclitãda.r.pu. Quãdiu mihi cõsuli designato Catilina insidiatus es.nõ publico me præsidio: sed priuata diligẽtia desẽdi cum ꝓximis comitiis cõsularibus me consulẽ in campo & cõpetitores tuos interficere uoluisti cõpressi tuos nepharios conatus amicorũ præsidio & copiis:nullo tumultu publice cõcitato Deniq; quotiẽsq; me petisti:ꝑ me tibi obstiti:q̄q̄; uidebã pniciem meã cum magna calamitate.r.pu.esse coniunctam.nunc iam aperte.R.P.uniuersam petis. Tẽpla deorum imortaliũ tecta urbis:uitam omiũ ciuium: Italiã deniq; totam ad exitiũ & uastitatẽ uocas. Quare qm̃ id quod est primũ atq; huius Imperii disciplinæq; maiorũ propriũ est facere nõ audeo faciã id qd est ad seueritatẽ lenius:ad cõmunẽ salutem utilius. Nam si te interfici iussero:residebit in.r.pu.reliqua cõiuratorũ manus. Si tu quod ta iamdudũ hortor:exieris exhaurietur ex urbe tuorũ comitum magna & pniciosa sentina.r.pu. Quid est Catilina?num dubitas id me imperãte facere:quod iam tua spõte faciebas? Exire ex urbe Cõsul hostem iubet. Interrogas me? num in exiliũ? Nõ iubeo.sed si me cõsulis.suadeo. Quid em̃ Catilina est qd te iam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam cõiuratiõnẽ perditorũ hominũ:qui te non metuat nemo qui te nõ oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis nõ iusta uitæ tuæ est:quod priuatarũ rerum dedecus nõ hæret infamiæ? Quæ libido ab oculis: qd facinus a manibus tuis unq̃: qd flagitium

a toto corpore absuit? cui tu adolescētulo: quē corruptelarū ille
cebris irretisses? non aut ad audaciam ferrum: aut ad libidinē fa
cem prætulisti. Quid uero nup cū morte superioris uxoris no
uis nuptiis domū uacuam fecisses: nōne etiam alio incredibili sce
le hoc scelus cumulasti? qđ ego prætermitto & facile patior sile
ri: ne in hac ciuitate tanti facinoris imanitas aut extitisse: aut non
uindicata esse uideaē. Prætermitto ruinas fortunarū tuarum: q̄s
oīes impendere tibi ꝓximis idibus senties. Ad illa uenio: quæ
nō ad priuatam ignominiam uitiorū tuorū: non ad domesticā
tuam difficultatē ac turpitudinē: sed ad summā R. P. atq; ad om
nium nostrū uitam salutēq; pertinent. Potest ne tibi huius uitæ
hæc lux Catilina aut huius spūs cœli esse iucundus? cum scias
esse horū neminē: qui nesciat te pridie. Kal. Ian. Lepido & Tul/
lo Cons. stetisse in comitio cum telo? Manū consulū & princi/
pū ciuitatis interficiendorū causa parauisse? Sceleri ac furori tuo
non aliquā mentem aut timorē tuum: sed fortunam. R. P. obsti
tisse. Ac iam illa omitto: neq; em̄ sunt aut obscura: aut non post
multo cōmissa. Quotiens tu me designatū quotiēs me Consu/
lem interficere uoluisti? Quot ego tuas petitiones ita cōiectas
ut uitari posse non uiderenē: parua quadā declinatione: & ut ai
unt corpore effugi. Nihil agis: nihil assequeris: nihil moliris:
quod mihi latere ualeat in tēpore neq; tamē conari ac uelle de/
sistis. Quotiens iam tibi extorta est sica ista de manibus? Quo/
tiens uero excidit casu aliquo. & elapsa est? tamē ea carere diuti
us non potes. Quæ quidē quibus abs te initiata sacris ac deuo/
ta sit: nescio: quod eam necesse putas cōsulis in corpore defige/
re: nunc uero quæ tua est ista uita. Sic em̄ iam tecum loquar nō
ut odio permotus esse uidear: quo debeo: sed ut misericordia quæ
tibi nulla debeē. Venisti paulo ante in senatū quis te ex hac tan
tanta frequētia ex tot tuis amicis ac necessariis salutauit? Si hoc
post hominū memoriā contigit nemini uocis expectas cōtume
liam: cū sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid
quod ab aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? Quid? qđ
oīes consulares: qui tibi per sæpe ad cædem constituti fuerunt
simul atq; assedisti: partem istam subselliorū nudam atq; inanē
reliquerunt. Quo tandē animo hoc tibi ferēdum putas? Serui

mehercle mei si me isto pacto metuerent:ut te metuunt omnes ciues tui:domum meam relinquẽdam putarem. Tu tibi urbẽ non arbitraris?& si me meis ciuibus iniuria suspectũ tam grauiter atq; infensum uiderem carere me aspectu ciuium q̃ infestis oculis omniũ conspici mallem. Tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omniũ iustum: & iam tibi diu debitum dubitas quorum mentes sensusq; uulneras: eorum aspectum præsentiãq; uitare?Si te parentes timerent: atq; odissent tui:neq; eos ulla ratione placare posses: ut opinor ab eorũ oculis aliquo concederes.Nunc te patria que cõmunis est omniũ nostrum parens odit ac metuit:et iam diu de te nihil iudicat:nisi de patricidio suo cogitare:huius tu neq; autoritatem uerebere:neq; iuditiũ sequere:neq; uim pertimesces?Quæ tecum Catilina sic agit:& quodãmodo tacita loquitur:nullum iam tot annis facinus extitit nisi per te nullũ flagitiũ sine te.Tibi uni multorum ciuiũ neces:tibi uexatio direptioq; sociorũ impunita fuit ac libera.Tu non solũ ad negligendas leges & quæstiones:uerum etiã ad deuincẽdas perfringendasq; ualuisti.Superiora illa q̃q̃ ferenda nõ fuerũt:tamẽ ut potui:tuli. Nunc uero me totam esse in mœtu propter te unũ:q̃cq̃d increpuerit Catilinam timeri nullũ uideri ꝯtra me consiliũ iniri posse:quod a tuo scelere abhorreat:nõ est ferendũ.Quãobrẽ discede: atq; hunc mihi timorem eripe.Si uerus ne opprimar.sin aũt falsus ut tandẽ aliq̃n timere desinã.hæc si tecu; ut dixi patria loquaẽ:nõne ĩpetrare debeat etiã si uim adhibere nõ possit? Quid?q̃d tu te ip̃e in custodiã ḋdisti?Quid?q̃d uitãde suspitiõis cã apđ.M.Lepidũ te habitare uelle:dixisti?quo nõ receptus ẽt ad me uenire ausus es:atq; domi meæ te asseruari rogasti?cũ a me quoq; id responsu; tulisses me nullomõ posse his parietib9 tutũ eẽ tecũ:q magno in periculo essem q̃đ hisdẽ mœnib9 cõtineremur:ad. Qu. Metellũ Pr.uenisti:a quo repudiat9 ad sodalẽ tuũ uirũ optimũ.M.Marcellũ demigrasti:quẽ tu uidelicet & ad custodiẽdũ te diligentissimum:& ad supplicandũ sagacissimũ:ad iudicandũ fortissimũ fore putasti:sed q̃ lõge uideẽ a carcere atq; a uinculis abesse debere:q se ip̃m iam dignũ custodia iudicauerit? Quæ cũ ita sint Catilina dubitas si hic morari æquo animo nõ potes abire in

aliquas terras & uitam istam multis suppliciis iustis debitisq; ereptam fugæ sollitudiniq; mandare? Refer inquis ad Senatum id postulas? Et si hic ordo sibi placere decreuerit te ire in exilium obtemperaturum te esse dicis? non referam id quod abhorret a meis moribus: sed tamē faciam ut intelligas quid ii de te sentiāt Egredere ex urbe Catilina libera. R. P. metu: in exiliū si hanc uocem expectas: ꝓficiscere? Q uid est Catilina? Q uid attēdis? quid animaduertis? horum silētium patiuntur. tacent? Q uid expectas autoritatē loquentium? quorum uoluntatem tacitorum perspicis. At si hoc idem huic adolescēti optimo. P. Sextio: si fortissimo uiro. M. Marcello dixissem iam mihi consuli hoc ipso in templo iure optimo Senatus uim & manus intulisset. De te autē Catilina cum quiescunt: probant: cum patiuntur: decernūt cum tacent: clamant. Neq; hi solū quorū uel autoritas clara est uidelicet uita uilissima: sed etiam illi Equites. R. honestissimi atq; optimi uiri ceteriq; fortissimi ciues qui circumstant Senatū quorum tu & frequentiam uidere & studia perspicere et uoces pauloante exaudire potuisti: quorū ego uix abs te iam diu manus ac tela cōtineo: eosdem facile adducam: ut te hæc quæ iam pridem uastare studes relinquentem: usq; ad portas prosequantur. Q uamq; Q uid est quod loquar? te ut ulla res frangat? tu ut unq; te corrigas? tu ut ullā fugā mediterere? tu ut ullū exiliū cogites? Vtinam tibi istam mentē dii imortales donarent. Et si uideo si mea uoce ire in exilium animū induxeris quanta tempestas inuidiæ nobis: si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum at in posteritatem impendet: sed nō est mihi tanti: dummodo ista tua priuata sit calamitas: & a. R. Pub. periculis se iungatur. sed tu ut uitiis tuis commoueare: ut legum pœnas pertimescas: ut temporibus. r. pu. concedas non est postulandum. Neq; enim Catilina is es: ut aut pudor a turpitudi ne: aut metus a periculo: aut ratio a furore reuocarit. Q uaobrem ut sæpe iam dixi ꝓficiscere. Ac si mihi inimico ut prædicas tuo cōflare uis inuidiā recta uia perge in exiliū. Vix feiā sermones hoim: si id feceris. Vix molē istius inuidiæ: si in exiliū iertis iussu Cōsulis sustinebo. Sin aūt seruire meæ laudi & gloriæ mauis: egredere cū iportuna sceleratorū manu. cōfer te ad Manliū

concita perditos ciues. Secerneſ te a bonis. Infer patriæ bellum exulta impio latrocinio. vt a me non eiectus ad alienos: ſed inuitatus ad tuos eſſe uidearis. Quamquã quid ego te inuitem? a quo iam ſciam eſſe premiſſos: qui te ad forum aurelium præſtolarentur armati cum ſciam pactam & conſtitutam eſſe cum Manlio diem: a quo etiam aquilam illam argenteam: quam tibi ac tuis omnibus pernicioſam eſſe confido & funeſtam futuram: cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutũ fuit: ſciam eſſe præmiſſam. Tu vt illa diutius carere poſſis quam uenerari ad cædem proficiſcens ſolebas. A cuius altaribus ſæpe iſtam dextram impiam ad necem ciuium tranſtuliſti. Ibis tandem aliquãdo quo te iam pridẽ tua iſta cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat: neq3 enĩ tibi hæc res affert dolorem: ſed q̃dam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit voluntas exercuit/fortuna ſeruauit. nunq̃3 tu non modo ocium ſed ne bellum quidẽ niſi nephariũ concupiſti. Nactus es ex perditis atq3 ab om̃i nõmodo fortuna verũ etiam ſpe derelictis cõflatã improborũ manũ. Hic tu qua lætitia perfruere? q̃bus gaudiis exultabis? quanta in voluptate bacchabere? cum in tanto nũero tuorũ neq3 audies uirum bonũ quẽq̃3 neq3 videbis: Ad huius uitæ ſtudiũ meditati illi ſunt qui ferunt̃ labores tui. Iacere humi nõmodo ad obſidẽdũ ſtuprum verum & ad facinus obeundũ. Vigilare non ſolum ad inſidiandũ ſomno maritorũ: verum etiam bonis occiſorũ. Habes vbi oſtentas illam præclaram tuam patientiã famis & frigoris inopiæ rerum om̃iũ: q̃bus te breui tẽpore confectũ eſſe ſenties. Tantũ profeci tum cum te a conſulatu repuli: vt exul potius tẽptare: q̃3 Cõſul vexare. r. pu. poſſes Atq3 vt id quod eſſet a te ſcelerate ſuſceptũ latrocinũ potius q̃3 bellũ nominaret̃. Nunc vt a me. P. C. quandam prope iuſtam patriæ quærimoniã deteſter: atq3 deprecer: percipite quæſo diligenter q̃ dicam & ea penitus animis veſtris mẽtibuſq3 mandate. Etenĩ ſi mecum patria que mihi vita mea multo eſt charior: ſi cũcta italia: ſi om̃is. r. pu. loquat̃. M. Tulli quid agis: tu ne eum quẽ eſſe hoſtem cõperiſti: quẽ ducẽ belli futurũ vides: quẽ expectari Imperatorẽ in caſtris hoſtiũ ſentis autorem ſceleris principẽ piuratiouis: euocatorẽ ſeruorũ & ciuium perditorũ exire patieris? Vt

Vt abs te non emissus ex urbe: sed missus in urbem esse uide/tur?nõne hunc in uincula duci nõ ad mortem rapi:nõ summo supplicio mactari imperabis?Quid tandẽ impedit te?Mos ne maiorũ?at persæpe etiam priuati in hac R.P.perniciosos ciues morte mulctarũt.An leges?quæ de ciuiũ reorũ supplicio roga/tæ sunt.At nunq̃ in hac urbe hi qui a.R.P. defecerũt ciuium iura tenuerũt.Nũ inuidiã posteritatis times?preclarã uero.P.R.re feres gratiam:qui te hominẽ per te cognitũ nulla cõmendatiõe maiorũ tam mature ad summũ,imperiũ per omes honorũ gradus extulit:si ꝓpter inuidiã aut alicuius periculi mœrũ salutẽ ci/uium tuorũ negligis.Sed si quis est inuidiæ metus non est ue hemẽtior seueritatis ac fortitudinis inuidia:q̃ inertiæ ac nequitiæ pertimiscẽda.An cum bello uastabiť Italia uexabunť urbes tecta ardebunt:te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum?His ego sanctissimis .r.p uocibus & eorum hominũ qui idem sentiũt mentibus pauca respõdebo Ego si hoc optimũ fa/ctu iudicarem .P .C .Catilinã morte mulctari: unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendũ non dedissem.Et e m̃ si summi uiri & clarissimi ciues Saturnini & Gracchorũ & Flacci & su/periorum cõplurium sanguine nõ modo se nõ cõtaminauerũt sed etiã honestauerũt:certe uerendũ mihi non erit:ne quid parricidia ciuium interfecto inuidiæ mihi in posteritatẽ redundaret Quod si ea mihi maxime impẽderet:tamẽ hoc animo semper fui:vt inuidiã virtute partam gloriã non inuidiam putarẽ.Quanq̃ nõnulli sunt in hoc ordine: qui aut ea quæ imminẽt nõ uide ant:aut ea quæ uideant:dissimulent. Qui spem Catilinæ cum mollibus sentẽtiis aluerunt:cõiurationẽq̃ nascentẽ non credendo corroborauerũt:quorũ autoritatẽ secuti multi nõ solum im/probi uerũetiã imperiti:si in hunc animaduertissem crudeliter nõ egregie factum esse dicerent. Nunc intelligo:si iste quo in/tendit:in Manliana castra peruenerit: neminẽ tam stultum fore qui non uideat ꝯiurationẽ esse patefactã: neminẽ tam improbũ qui non fateatur.Hoc aũt uno interfecto intelligo hanc.r.p.pe/stem paulisper reprimi nõ in perpetuũ ꝯprimi posse: Quod si se eiecerit:secumq̃ suos seduxerit & eodem cæteros vndiq̃ col/lectos naufragos aggregauerit extinguetť atq̃ delebiť.non mo

do hæc tam adulta.r p.pestis ueiũ etiã stirps ac semẽ malorum omniũ.Etem iam diu.P.C.in his piculis piurationis & insidiis uersamur:sed nescio quo pacto omniũ scelerũ: ac veteris furo/ ris & audaciæ maturitas in nr̃i cõsulatus tẽpus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste vnus tollet: videbimur fortasse ad bre/ ue quoddã tempus cura & mœtu esse releuati:periculũ aũt resi/ debit & erit inclusum penitus in venis atq; in visceribus.R.P. Vt sæpe homines ægri morbo graui cum æstu febriq; iactanẽ:si aquã gelidã biberint:prius releuari videnẽ:deinde multo graui us uehemẽtiusq; affligtanẽ:sic hic morbus qui est in.r.p.releua/ tus istius pena uehemẽtius ciuibus reliqs ingrauescet. Quare secedant impbi.secernãt se a bonis: vnũ in locũ cõgregenẽ:mu/ ro deniq; id quod sæpe iam dixi secernanẽ a nobis:desinãt insi/ diari domi suæ Cõsuli.circũstare tribunal prætoris Vrbani.ob/ sidere cum gladiis Curiã malleolos ad incẽdendã urbẽ facesq; cõparare:sit deniq; inscriptũ in fronte vniuscuiusq;:qd de.re.pu. sentiat.Polliceor uobis hoc.P.C.tantam in nobis Cons.fore di ligentiã tantam in uobis autoritatẽ:tantã in Equibus.R.virtutẽ; tantã in omibus bonis cõsensionẽ:vt Catilinæ pfectione omnia patefacta illustrata oppressa vindicata esse uideatis.hisce omni/ bus Catilina cum sũma.r.p.salute & cũ tua peste:ac pnicie:cũq; eorũ exitio qui se tecũ omĩ scelere parricidioq; iũxerũt:pficisce/ re ad impium bellũ ac nefariũ.Tum tu Iupiter hisdem quibus hæc urbs auspiciis a Romulo est cõstituta quẽ Statorẽ huius vr bis atq; imperii vere nominamus. hunc & huius socios a tuis aris cæterisq; templis/ac tectis: urbis/ ac mœnibus a uita fortu/ nisq; ciuium omniũ arcebis. & omnes inimicos bonorum ho stes patriæ latrones Italie scelerum fœdere inter se ac nefaria so cietate piunctos æternis suppliciis viuos mortuosq; mactabis.

¶ Consul posteaq; dicendi finem fecit:Catilina ita illius ora/ tione cõfusus:ac pturbatus est:vt nõ mõ ingeniũ illud:& dicẽdi exercitatio:qua Catilina plurimũ semp ualuit: sed ipudẽtia:qua supabat omes:subito illũ defecerit.Tãta psul ptentiõe animi/ige nii/uocis/laterũ/& grauissima corporis actione porauerat.Ita ardẽtes qsdã quasi uerborũ faces in Catilinã pieceratut hõ im/ pudẽtissimus:& addicendũ paratissim9 nõ auderet aperire os

aut uerbũ ullũ pro se facere. Sed euolat repẽte ex senatu cũ quibusdã fractis imanibusq; minis. Q uapp Cicero in Bruto singularẽ illam suã dicẽdi facultatẽ modestissimæ laudans: & quasdam enumerãs eloquẽtiæ suæ præclaras actões: inter alia: qđ Catilinam fregerit: merito gloriat. A nobis inquit homo audacissimus Catilina in Senatu accusatus obmutuit. Alii aliter referunt: & Catilinã Cõsuli respõdisse narrãt. Extatq; oratio satis pulcherrima: que. L. Catilinæ nomie scripta fertur in uulgus: quã equidẽ orationẽ nõ tam Catilinæ quã alicuius magni & antiq declamatoris existimo: cui9 ego oratiõis exẽplar iccirco hoc loco inserui: ut cum meã: & aliorũ posuissẽ sententiã: hoc aliis postea iudicandũ relinquerẽ. Catilina igit (ut illi dixerũt) tametsi consulis oratione multũ perterritus est: tamẽ quia ipse addicendum promptus erat: & ad dissimulãda omnia paratus: cõfirmato animo in hunc modum respondit consulis orationi.

OMnes homies qui in maximis ꝑncipatibus uitam agũt aut qui de rebus publicis/aut priuatis cõsultant: decet in primis aniaduertere: nec cuiq; uoluptati temere assentiant: ne ue liberũ ingeniũ furore: aut iracundia pessundẽt. Sed uigilantius enitendũ est: ut durent inuictis animis: ut omniũ ratõnes æque circũspiciãt: nec in alterutrã partem declinẽt: donec luce clariores: in apertũ deductæ: & satis perorate uideant. Difficile est eñ cõmotis animis: & cõcitatis ingeniis: uerum cuiq; ꝑsuadere. Tãta fit plerũq; uis ac frequẽtia oratõis. hæc si fuisset uobiscũ. P. C. aniaduersio: dum perperã de meis moribus ꝯsul noster tanta acerbitate loquebat cum ꝑniciosa & insolenti facũdia in caput meum uestros cõcitabat aniõs: modulabat orationẽ. Considerẽ profecto/ ut illius procacitas hodierna die innocentia nr̃a deleret. Sed uideo iam suggestiõe ꝯsulis pectora ur̃a rebus incudere uix meã ꝑpeti orationẽ. Credere iam illi9 auctoritati mee pudicitie diffidere. Q uãobrẽ facile uereor ne sera sit nr̃e salutis defensio. Nã paucorũ inuidia plerũq; innocẽtes iniusta aut iiuria suppeditant. Q uæ res ꝑfecto: neq; ꝑstantiæ uirorũ illustriũ: neq; romãæ disciplinæ: neq; senatoriæ dignitatis officia uident. Q uare per deos immo tales uos. P. C. atq; humanitatẽ

uestram appello. ut in tantis rebus: non facile iudicium excipiatis: demulsos ac deuinctos animos facũdia Ciceronis pristinæ integritati restituite: & ita restituite ut aliquando Romani atq; patricii Catilinæ uerba intelligatis. Si qd in patriā peccaui quirites/neq; grãm/neq; misericordiā imploro. Euripite mi; ab hac luce animã. Trucidate hoc corpus. & mẽbra hæc impudica diuellite. nõ eo tendit oratõ nostra: ut Catilinæ misereamini. Summa est em̃ misericordia in parricidiā subitum supplicũ animaduertere. Sed hãc urbis clementiā postulo. P.C. omnino innocentiam deseratis. ne dum libertatẽ defenditis paucoru; iniquitate plerosq; innoxios perditum eatis. Ostẽdam uobis atq; elucidabo. acerbas in cõsilio nostro mecũ inimicitias nõ salute reipu. fuisse exagitãdi imperii causa non manu tenẽdæ libertatis desiderio cũcta. Nam quãte primũ in suprioribus annis imoderate in me illum discordiæ agitauerint quãtisq; atq; q̃ crebris postea inuicem ꝯtumeliis uersati fuimus nõ referã. uobis em̃ om̃ibus nota sunt. P.C. Sed ea malo dicere: q̃ ꝓximis comitiis posteaq̃ cõsul designatus est impudẽter & temere: quæ tandẽ euomit se nihilo magis q̃ excidio Catilinæ consulatum petere. Testes hic duo uiri clarissimi. C. Antonius consul: & G. Cæsar: quorũ auctoritate terminatio illa eo tempore ueluti parum ꝯsulta reprobata est. Ite nunc. P.C. talibus animis imperia tribuite qui curio sius priuatas inimicitias q̃ totius reipu. salutẽ ꝑsequant̃. Nõ cupit Cicero ꝯsulatum: ut opem referat miseris/aut potentiã impborum arceat: ut ciuitatẽ defendat: ut reipu. cõsulat. Sed tu maxime Catilinã delere: & circũscribere possit. Hæc sunt officia uiri cõsularis. hæ gloriosi & sanctissimi ciuis institutiões. Tales homines in dandis magistratibus nobilitati anteponite: qbus tantus & uastus est animus extinguẽdi nobilitatẽ. nam quod mihi huius uiri interminatũ est diligẽtius in uos om̃es ꝯuertere Credite mihi. P.C. credite: rara est inter tam dissimiles animos beniuolẽtiæ charitatisq; ꝯsensio. ille ex municipio arpinati nouus hospes huic urbi insitus: eam ul'ut ingenitam rabiem. atq; inuidiam animo uolutat: quã nouus exteris ciuibus: non tantũ mores: sed ueteri ꝯsuetudine natura cõparauit. pridie ibi in primo ne cõsulatus patria exprobata est aliquãdo nouitas generis ob

iecta aequo animo tantā contumeliā tollerasse: tum impatientissimum hominē existimatis. Incitabaē eo tempore truculēto spiritu lacessitū ingeniū: & ueluti uipereus serpens inflāmato ac ueneficio pectore ferox eius & crudelis animus aguabaē. Hic qui se patrem patriae nominat: qui dicere solitus est hanc remp. suo splēdore decoratā: qui uirorū omniū illustriumque ac praestātissimorum: familias nō mō equasse: aut aliquādo suis moribus uerū tamē omniū maiorū uirtutem superasse: cum obiectari sibi nouitatem uideret: quo putatis cum igenio pferre potuisse. Infremebat tunc dentibus: atq; in nos oēs rabido ictu cōcepta latenter iram acuebat: quā neq; lenitam adeptione ↄsulatus in posterum putetis: Cum nō uestra grā: sed suis maximis uirtutibus cōsequi tantam dignitatē debere arbitreē. Nunc itaq; priores illos impetus exequiē. nunc his artibus ptubare ciuitatē instituit Nunc se his consiliis ulcisci: & nobilitatē eo deducere ut nunq; sibi nouitas obiciaē. Faciet hoc patres con. faciet nisi uester prudentissimus animus aliquādo nostre omniū saluti: & uniuerse reip. consulat: Iam hoc primū initio ab hoc principe scelerū: ab hoc flagiorū artifice: Ita ciuitas nostra dira: ac pestilētia labe cō spersa est: Ita perniciosum semen diffundit in patriā. ut si aliquādo ↄfitū radicibus paulum altius ↄualuerit. delebiē quidem haec respu. pulcherrimū hac a stirpe concidet imperiū. nihil eēm est iam periculosum ciuitatibus: quā cum delecti ciues interse diffident. Inimica nāq; est rerum maximarū discordia. Ea sola res fortes dissipat & demoliē: Ea quidē hanc nūc inseruit nostrae ciuitati. Hanc inter nos calamitatē ingessit: quae si nō mature puideatur: uideo iam summā fortunae coniunctā hanc remp. uideo iam arma in manibus uestris: alterum alteri obsistere: hunc pscribit alterū uero trucidari. utinā eēm rerum malarū innocens Catilina finis esset: uti est initium: nullū foret mihi graue p rep. periculū subire: patriae equidē proscribi. patriae abdicari: emori paterer. Sed nō semp cūctis mortalibus, idem anius est. Erit alter impatiētior: qui ulcisci malit quam improborū perpeti iniurias. Tūc necesse est: ut ciuili bello res agiteē: periclitabit tūc patria & in ancipites casus certūq; urbis excidiū occidet repēte & uentura: tunc ingēti letitia efferretur: & optatis sese rebus potiri.

hortabit. Cum hanc uidebit armis splẽdere patriã & istam ad/
motis ignibus urbem lucere. Tũc laudabit sua cõsilia: & extol/
let inuictũ animũ: & pro suis cõtumeliis satis se maioresq̧ suos
vltum iri existimabit. Nam predicare aliquãdo solitus originẽ
se generis habuisse: ex Tullii Hostilii familia uolscorum regis
quidẽ Po. Ro. inimicissima: quæ sola prorsus nota est occasio:
vt vniuersum sit tibi nomẽ populi ro. odio semperq̧ abhorre/
at hanc rempubli. cuius dictione obscurata est maiorum suo/
rum familia: & stractum eius: ac demolitũ imperium: quæ res:
quantæ curæ habent humanis ingeniis: vosipsi existimate. Hoc
ego tantum de Cicerone existimare possum: vt præsidens illa
maiorum suorum inuidia: veteres illæ inimiciciæ impacientis
animi suum semp. ingenium agitent: nunq̃ ab impetu aut a ra
biæ quiescant. Tanta est illius immoderata euertẽdi huius im/
perii libido: videlicet placato em̃ orbe terrarum tot profligatis
regibus/tot populis/tot gẽtibus/tot exteris nationibus subactis
terras vndiq̧ & maria imperio nostro parere nullum superio/
rem hostem Po. Romani cui non nostra virtus longe probata
sit. Defluxit itaq̧ illi spes omnis extrinsecus huius imperii de/
moliendi. Tute nobis omnia quiescũt: omnes vltro obtempe/
rant. Cum vero sese maioresq̧ suos uindicatũ iri malit: nec pos
sit unq̃ ab illa opiniõe durus: & crudelis animus quiescere Ad
has cõfugit pturbationes: quibus priuatis inimicitiis: mecũ pri
mo: postremo in uniuersam rempu. cõferre putat. Accusat itaq̧
inimicũ sibi Catilinam & plerosq̧ alios eiusdem consocios cõ/
iuratiõis uelle rempu. inuadere euertere patriã/urbem deforma
re, domib9/tẽplis/aris icendia parare: stupra uirgines/senes/ple
bem/ac p̃ricios iugulare/nusq̧ ire/aut ferro parcere donec pul
cherrima ista oĩum iperatrix a stirpe itereat. Sed p deos imorta
les: nescio quorsu3 tendat uana hæc hoĩm existimatio Vt quisq̧
mortaliũ credat aliquẽ esse tam perditũ: aut tam prorsus ignarũ
ratõis. Cum nõ quandã ĩtelligat insitã patriæ pietatẽ: quæ semp
q̃dam tacita ac uehemẽtissima ui naturæ hũanis pectoribus in/
fundit. Quis itaq̧ roman9 aius tantã reip. calamitatẽ afferre cu
piat? Quis. n. tam acerrimus P. R. hostis ille etiã Carthaginẽsiũ
dux Annibal maiora nob aut paria excogitarpotuiss3. Ego rẽp.

inuadere velim:q & pro rep. ingētia pericula suscepi? Ego ne senatum urbē deformare:tot amplissimis bñficiis nr̃æ familiæ decoratā auderem? Ego ne Romanorū tēpla incendere:quæ tot signa/tot tabulas maiorū nr̃orum ostēdunt? Ego ne togatos patricios aut senatores iugulare q inter dignitates mō honore præfectus sum? Ego ne cādidatus reliqs sceleribꝯ deturpare ciuitatem qui plerūq ne qs deturparet summa ope ꝓpulsaui? Quæ spes? Quis animus? quæ occasio me ad tale facinus impellunt Num causa forte quā pauloante Cicero disseruit:libido dominādi. Nō ne quiete dignitatē omniū adeptus sum? Non ne in spe mihi agendi tales reliqe parant:quales cuiquā mortaliū fas est optare. Neq̄ enī patriciatus: Neq̄ senatoria dignitas defuit. Neq̄ in posterum cōsulatus:aut dictatura deesse poterūt. Quæ tante & tales sunt: vt non modo in hac præstātissima urbe. Sed in omni urbe terrarum omnium gentium/omniuq̄ nationum imperia & principatus antecellant? quid igitur opus erat vt difficili in bello quæreretur:quod mihi in pace ultro parābatur. Ac forte inuidia me concitauit: quod pariter Cicerō docebat: grande æs alienum. Angustia rei familiaris & immoderata potiendarum rerum audacia. Sed de temerario aut ve sano homine hoc existimandum esset: aut plerisq̄ qui pro potiundis opibus incōsulte tantam parare posset populo Romano seditionē non præsertim in uiro patricio:& in tam opulentissima ciuitate cui honeste sunt opes? quid dubitat sibi vnq̄ deesse posse? Tot ultro sese sibi quæstus offerunt & ex publico ærario prouentus ꝙ si quis paululū labefactare maluerit:neq̄ omnino parere honestati incredibile est q̄ is facile immensis opibus affluere possit. ut reliqua prætereā:tu mihi apertū exemplum es Cicero qui pridie pene hanc urbem cōgressus omniū rerum egens. Cum te ad magistratū ꝑtulisti:tantam cōglutinasti repente diuitiarū molem:ut oēs huius urbis Coloniæ uix emptoribꝯ tuis sup esse uideātur. Temere igit̄ mihi obiicis auaritiam: paupertatē inflās onus æris alieni. Quæ cūcta tuciore uia sedare potuissē quā remp. ingetare:incerta ꝓ certis capere paruo cōmodo ingētia pericl'a subire. Sed neq̄ quibus arguor priuatarū inimicitia ꝑ causa tantū facinus initiassem. Nemo est in hac rep. quē inimi

eum.Hic habeāCicero tantū mihi molestus est:quod eius fla/ gitia quæ in occultū habet nunq̄ reticere potui:cuius ineptias si tandem a me ꝑpulsare maluissem:sine discrimie publico mul/ ti mihi ad ultionem aditus patebāt. Non erat opus ad perniciē reipu.cōfugere:neq; metus mihi:neq; pericula obstabāt:cum si ex hominū uita deleret̄:non mō ad uindicandū:sed nec ad lugē dum funus quisq̄; superesset:sed dii ꝓhibeant:ne hunc animus illius temeritate dehonestē.Nullam em̄ illustribus uiris in ab/ iectis hominibus ultio laudem afferre pōt.illam tn̄ si casu ma/ luissem Nō est putandū quirites si eo tempore susceperim op portunitatis minimū sibi mihi uero plurimū adesse poterat Por ro si quibus armatorū copiis domū meam circūspsi/ socios in duxi permisi uigiles:neq; horū em̄ quicq̄ inficior.feci patres.C non ut cuiq̄ facerē iniuriā:sed ut prohiberē cōsulis impetū.Ve/ rebar ingeniū nouerā:sciebam inimicitias intellexerā hanc ab il lo insti uctā cōiurationē.Formidabā itaq;: ne illius facundia su/ bi'o momēto animi uestri indignarent̄ & cōtra quæstionē meā licentia uestra designatis periculis de me supplitiū sumeret̄.At si semel in eius designatus manus ꝑcidissem frustra meæ in po sterum defensioni locus parabat̄. Vitam igit̄ meā sum̄a ope in hunc diem ꝑduxi.Et in tanta rerum ꝑturbatione nunc persua/ su tuo ne me oēs reū facerēt pene trāsii. Nūc quū tibi minus opus erat Cicero præter spem in senatū ueni:Et quantū mihi sa tis uidebat̄:minora quædā scelera elucidaui:exauditu quoq; iri in obscuro maluisses quā ipsis tam enormibus sceleribus uias dedisse.nihil tuorū facinorū expaui:non tunc oratio tua:non ul tro coniecti motus territauerūt.Q uis em̄ terror in tanta senato rum frequentia:in tanto splendidorū ciuiū cœtu insontē cuiusq̄ animū turbare potest.Habeo igit̄ diem quem maxime cupiui: quē uero minime existimabas.Habeo senatū qui inocentiā me am intelligat:apud quē flagitia tua in aperto habeant̄.Optimo igit̄ periculo meis periculis prospexi:si quādo armatorū copia furorem tuum ꝑpulsaui.Si quādo intrepidus in repub.perstiti. fugam dum mihi om̄i obtentu ꝑsuadebas instare mihi contra fuit animus.Sed o dii imortales ubi nam sumus:quis potentē calumniā nō uidet:Q uid aliud nisi ut fugerem tota tua oratio

pertimuit. Sed si ut ais omia mea tibi facta illustrant: si luce cla/
riora sunt mea cōsilia. Quid nunc mihi fugam persuades? Hic
sum nullis meis præsidiis circumuentus. Adest senatus q tibi uim
phibebit. Ostende hæc facinora elucida seditionē: aufer suppli
cium. Nō decet in tantis periculis misericordē uideri. Cuncta/
tio quidē omnis obesse potest. nullū uero præsidiū afferre: si ha
bes principē cōiurationis: si imperatorē hostium tenes: quid re
moraris? quid eúcere cupis? Vtilius est eñ ut duce careat exerci
tus: fient illico ad bellum segniores. Sed uideo utiq; fieri solet in
mediis malis. I ibi malorū causa timore animus frigescit. Ca
sum eñ quē mihi aut reipu. parabas: inte cōferri uides Res pre
ter opinionē tuam nunc agit tui capitis periculo. Dubitas nōe
de fortunis tuis non obiecturū me tibi in senatum uenire existi
mabas. Ideo cum ueni illico trepidus factus es. Putas minitan
do nunc mihi terrorem incutere? Ignoras q liber quam uastus
fit innocens animus. uis ut fugiā Cicero. uniq; non fugiā sed per
sistam acrius petulantiā tuam oppugnādo. necesse est ut omniū
consiliorū tuorū flagitia refellam. ueniāt in hunc locum testes.
quorū tibi tantam copiam supesse dicis. Vt nil tibi meorū oper
tum tectum aut occultū fit. Quos produces. Q. Curium ho/
minem quidē sanæ opinōis: integræ uitæ: aut uero qui suis fla/
gitiis celeberrime hunc ordinē deuastauit. Propterea probri ge/
nere abdicatus est? Aut Fuluiā produces eius cōsortē libidinis
quæ nullius unq; cædis cōscia fuit. nullius stupri aut incesti alie
na concubitus: aut uero ita uixit: ut uelut quoddā sceleris exem
plum: oēs meretricū artes ægregie sola ipsa superauerit. Hi sunt
homies clarissimi: qbus nunc ne quietudo ciuitatis suspecta est
quorū aduersum me testimonia parant. Sed per dos īmortales:
tute iam Cicero moribus tuis ostendis: furore tuo paulum nō
impudētius abutere: nō erat ex apertis cōiurationibus petēda fi/
des Popu. Romani si me delere cupiebas. Eos eligere debuisti:
quorū obscurior uita: & parum p occultiora latrocinia fuissent.
Multi mortales eadem pecunia utilius ambitioni tuæ obtem/
perassent. Illorum aut maledicta nemo bonus ciuis timere de/
bet. Facile refelli possunt: nisi potétes m fortuna eorz & fides & fa
cta sauis sint. qui mihi si fauere debēāt aduersarios mallem esse

iniurios ne uitam meã: eorũ familiaritas æq; in contemptũ de/ duceret. nunc itaq; patres conſ. omia uobis facta cõſulis: & cogi tata illuſtraui: nũc etiã uobis innocẽtia mea patere poteſt. Quæ res illum impulerit ad Catilinæ intentũ ad ꝑturbãdam rem ui/ detis. Mecũ priuatis inimicitiis agitaẽ. Obiectu uero nouitatis uniuerſam odit nouitatẽ more maiorũ ſuorũ: nam hanc patriã abhorret: ea ꝑpter ſeditiones parat. Serit diſcordias: nunq; ad p/ nitiem noſtrã impatiẽs eius anius quieſcit. Facit in primis reuz parricidii me Romanũ patricium: ſenatorẽ cuius tot res geſtæ: tot imperia/ tot magiſtratus/ tot maiorũ meorum beneficia am pliſſimo ſplẽdore reip. luceſcũt. Obiicit ægeſtatem quæ in opu lentiſſima ciuitate minoribꝰ etiã magiſtratibꝰ nunq; obeſſe po tuit. Obiectat inimicitias: quæ mihi ad perturbandã remp. non utiq; ſatis eſſe uiderenẽ. Teſtes quos producit uidetis: qui tales ſunt: ut omniũ ſcelerorũ exuperẽt ingenia. Quæ temptata: po/ ſteaq; ſibi præter ſpem euẽtibus nõ reſpõdent: neq; in ſenatũ ſpe rat. timore illico ſuppreſſus eſt. Fugam mihi imperat. quãdo ſi deliquiſſem: ad uindicandũ nedum nefas nl'ã magnitudo ſup plicii ſatis eſſe poſſet. ſi ergo patres con. innocentiã meã uidetis Si illius animi ferocitatẽ intelligitis: ſi pericl'a reip. ingeniis uřis aperta ſunt: expergiſcimi igiẽ aliquãdo: & imperii romani uitæ miſeremini. Habetis labentẽ colubrũ in uiſceribus ueſtris: habe tis i hoc ordie iclusã reip. calamitatẽ: q̃ uigilat ad perniciẽ P. R. Vos illũ in ſummo honore poſuiſtis. Cauete ne qñ per licentiã ea pars peſtis totũ corpus ambiat: & ueluti ꝯtagio q̃dam in uo bis adoleſcat. expedite ocius: & enaruate hanc ſentinã ſcelerũ ab dicate hũc hominẽ cõſulatu: ne clarã & ampliſſimã dignitatẽ fœ da illius flagitia deturpẽt. eripite hunc ab hac rep. nequãdo eu; ad excidiũ noſtræ ciuitatis anhælantẽ hæc ſctiſſima intra mœ/ nia ſe conſpiciãt. ſi chara ſunt uobis huius urbis monumẽta: ſi per iucundi liberorum conſpectus. Si grata eſt ueſtraru; uirgi/ num pudicitia ſi templa/ poteſtatus/ ſacerdocia/ ſocietas/ domus opes/ familiæ cliẽtelæ/ fortunæ omniũ: & uniuerſæ patriæ cõmo da uobis accepta ſunt. Iamiam ab hac repu. ſæmẽ hoc malorũ omniũ eradicate: hũc a ꝯſpectu ciuiũ eripite. q uos: & oĩa bo/ na ueſtra exunguere cogitat: q claritudinẽ imperii ro. in ſimul/

tatibus atq; discordiis perturbare instituit. Succurrite his peri/culis obuiate huic calamitati. Tunc omnis suspicio sedabitur. Tunc dolus iste a cohortibus confestim dissipabitur. In hoc uno homine omnis spes eorum sita est. Quis em̄ alium huic maximo imperio:huic capiti urbis terrarum paucorum scelera torum animos erigere:aut concitare potuit? Quis ciuis in hac rep. tam atrox facinus excogitaret? Hic hic tantum nouus Cicero arpinas ex Tulliorum familia struit clam nostro capiti insidias Catilinæ cōiurationes insimulat: quo liberior sibi ad consilium opportunitas patere possit. Nos plærosq; in quæstionē deducit. Vt nomie nostro comparatis copiis facilior sibi pateat aditus ad inuadendum remp. Vos patres consul. nonne uestra pericula uidetis. Capiscite rempublicam miseram & nutantem Subuenite patriæ: parentum & simul saluti omnium misera/mini. Meq; patricium ciuem:&, Populi Romani, a faucibus inimici consulis eripite. Supplicem atq; instantem pristinæ clari/tudini omnium ciuium gratie ac beniuolentie restituite.

Vix Catilina dicendi finem fecerat:cum plæriq; senatores obstrepere cœperunt:eum hostem ac parricidam uocare. Tum ille furibundus quoniam circumuentus ab inimicis præceps agor:incendium meum non Aqua sed Ruina uestra exinguā Deinde exanguis atq; æstuans ex curia repēte se domum proripuit/ cum quibusdam magnis imanibusq; minis: ibi multa uoluens animo constituit in Manliana castra proficisci:timens si amplius cunctaretur:ne consul oratione concitati animi in se impetum facerent. Lentulo igitur atq; Cethego & aliis conuo/catis coniurationis principibus consilium suum exponit: eos hortatur:uti semper parato ac forti essent animo:ne ue labore ac periculo ullo terrentur:ut quæ superior nocte parauerant exequi curarent:ac quam plurimos possent sibi ad bellum adiun gerent socios. Interea monet eos:ut per urbem uoces spargerēt eum innocentē Massiliam in exiliū ire:ut ex ea re aliq̄ in Cice/ronē redūdaret inuidia:& quo ciuitatē impulsius aggredi possē

Cum hæc & alia eiusdem generis dixisset nocte intempesta cum paucis:uel ut aliqui dicunt:cum trecentorum Satellitum comitatu ex urbe excessit:nec flaminia ut a nõnullis falso scribit.Sed Aurelia uia profectũ.Postridie quã Catilina ex urbe profugit. M.Cicero orationẽ habuit ad populũ: quæ quia in oratiõibus Ciceronis descripta est:prætermittã hic: quæ tunc a cõsule dicta sunt. At Catilina ex itinere literas plerisq; ꝯsularibus & optimo cuiq; misit:qbus se dicebat: falsis criminib9 circũuentũ & a senatu alienatũ qm cõsul.furori resistere nõ potuisset/tempori cæde re/in exilium Massiliã ire:non ꝙ alicuius sceleris sibi conscius esset anius.Sed uti.R.P.quieta foret:ne ue cõs. nobilitatẽ extinguere cupiẽs Catilina ꝯiuratiões simulãdo plerosq; bonos ac innoxios perditũ iret:malle se patria carere:quã ut aliqua belli ciuilis dissensio oriretur ꝓpter se.Hæc res magnã Ciceroni cõflauit inuidiã.Et eñi plures erant:qui Catilinã non obstupefactũ. ac perterritũ cons.diligẽtia:non de spe conatuq; depulsum. Sed indemnatũ innocentẽ in exilium deiectũ a cons.ui & minis esse dicebãt:nec illum improbũ: Sed timidũ Ciceronẽ non diligẽtissimũ cons.Sed crudelissimũ tyrannũ uocabãt. At Catilina ubi in agrum Fesulanũ cum fascibus & impatorio ornatu peruenit & exercitũ accepit a Manlio:statuit non prius bellũ gerere:quã exercitum auxisset:et quã paucissimis diebus milites maiorum disciplina:labori ac militiæ assuetos reddidisset.Catilina igitur uigilando/laborãdo/ordines instituẽdo/milites appellãdo/ monendo/hortando magis magisq; indies ad militarẽ disciplinã suos reuocabat. Dum his artibus Catilina instruit exercitũ:Q. Catulus sũmo splendore:et auctoritate uir:qui quondã Catilinæ familiaris fuerat:literas in senatu recitauit:quas sibi a Catilina datas esse dicebat.Q uarũ exemplũ infrascriptũ est.

¶ L.Catilina salutem.Q .Catulo.Egregia tua fides recognita grata mihi magis in meis periculis: fiduciã cõmẽdatiõi meæ tribuit.Q uamobrẽ defensionẽ in nouo cõsilio non statui para re:satisfactionẽ ex nulla conscientia de culpa ꝓponere decreuit quã mediusfidius licet ueram agnoscas: iniuriis contumeliisq; cõcitatus quod fructu laboris industriæq; meæ priuatus statum dignitatis non obtinebã miserorũ causam pro mea ꝯsuetudine

suscepi non quia æs alienũ meis nominibus ex possessionibus sumptũ soluere non possem cum & alienis nominibus liberalitas Horestillæ suis filiæque copiis persolueret: sed quod non dignos homines honore honestos uidebã: meque falsa suspitione alienatũ esse sentiebã: hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis cõseruandæ sum secutus. Plura cum uellem scribere nunciatũ est mihi parari uim: nunc Horestillã commendo tuæque fidei trado eam ab iniuriis defendas per liberos tuos rogatus: aueto.

℃ Sed cum ex multis aliorum litteris crebrisque nuntiis Romæ compertũ esset: Catilinã exercitui præesse: patriæ bellum inferre: per multi erant: qui uehementer insimulabant: quod tam capitalem r.pu. non cõprehendit: quod principẽ cõiurationis emiserit. Et enim sic tum rationabant homĩes: & inter se loquebant. Ad mortẽ Catilinã duci iussu consu. & grauissimo supplitio affectũ esse iam pridem oportebat. In illum conferri pestem istam: quã nunc in nos machinat. Nam si illum consul ut meritus erat morte mulcta sset: bellũ nullũ haberemus: castra nõ essent in Ethruriæ faucibus collocata. r.pu. nunc quieta foret. Non erat opus eo tempore misericordia: summa erat misericordia de hoste acerbissimũ suppliciũ sũmere: et unius improbi pœna uniuersam. remp. conseruare. Exemplũ alii usurpãtes sp. ellium regnũ appetentẽ a. P. ser. hala. Tiberiũ Gracchũ apud Scipionẽ interfectos pmemorabant. A. C. Mario. L. Saturninũ trib. pl. & C. Seruiliũ Glauciã prætorem occisos esse propter quasdã seditionũ suspitiones. Ciceronẽ uero cum quẽ acerbissimũ hostem sciebat: quẽ expectari ducem & imperatorẽ in castris hostium uidebat: ad castra proficisci iussisset: ut patriæ bellum inferret. O conditionẽ miseram administrãdæ. r. p. in qua diligẽs morosus negligẽs turpis: ubi seuerus crudelis & inhũanus: misericors/timidus ac dissolutus uocat: ubi errãti nulla uenia: recte faciẽti exigua laus præponit. Cum antea L. Catilina in exilium profectus diceret: nõ ille a Cicerone spoliatus armis audaciæ: nõ Ciceronis cõsiliis atque laboribus circũclusus ac debilitatus: non quod ille pumuerit: sententiã mutauerit: Sed indẽnatus innocens: in exilium deiectus a cõsule: verbis et imperio dicebat. Non ille improbus: Sed timidus: non diligẽs

conf.Sed crudelis uocabit.Sed cu3 essent tunc homies:qui hæc loquerentur:iidē si Catilina interfectus fuisset:qd dixissent. Nūc uero ꝙ Catilina uiuit:ꝙ supplicio mactatus est.Ciceronē nullius consilii inertē: timidū ac dissolutū uocant. Nihil est pfecto inertius uulgo:non delectu aliquo:aut sapiētia indicat:sed cōsilia euentis ponderat:& cui bene.qd euenerit illum:multū pui/disse:cui secus:nihil sensisse dicit.Sed hæc omittamus.Cum igitur Romæ cōpertū esset:Catilinā exercitui pesse:patriæ bellū inferre:fit.S.C.quo Catilina & Manlius hostes iudicati sunt:cæteris statuta dies:qua omibus preter rerum capitaliū condēnatis impune liceret ab armis discedere.Et si quis post hæc ad Catilinam pfectus fuisset:senatū existimare: eum cōtra.r.pu.& salutē omniū fecisse.Decreuit itē senatus:uti conf. delectū haberēt.Et ut.C.Antonius cum iis copiis/quas colligere posset Catilinam terra mariq; psequeret.Cicero urbē ab insidiis defēderet. Neq; tū hoc graui.S.C.perditorū hominū mentes sanatæ sunt. Nam nemo ex tanta cōiuratorū manu: nisi aut speculādi causa:aut insidiandi a Catilina.discesserat:ptraq; pmulti ex agris:pmulti ex urbe ad illum pfluebant.Sed ex his ille seruos repudiabat:quorum numeros ad eum multitudo irruebat:indignū esse existimans cām ciuiū cum fugitiuis cōmunicare:& simul cogitās id: quod pfecto euenisset:si Romæ socii conata pfecissent:ingentem ad eum undiq; ex Italia:perditorū hominū futurū ꝯcursu3. Et eīn nō solum illi Catilinā uincere cupiebāt:qui erant cōiurationis participes:Sed quicūq; ære alieno pmebanf.Quicūq; patrimonio naufratus.Quicūq; antea pscriptus fuerat:multi etiā honores sibi & iperia turbata.r.pu.expectātes:alii ex tumultu et dissensionibus assueti cōsequi potentiā:bellum exoptabāt.Præterea in magna ciuitate semp multi sunt improbi: facinorosi pdiri audaces/turbulenti/factiosi/egentes:qui nutu ad perturbandum ciuitatis ocium impellunt.Sed precipue delicata iuuentus: illi barbatuli iuuenes aut imberbes Catilinæ gregales: qui unguentis obliti composito capillo:uelis amicti non togis incedebant:Catilinæ consilia probabant.Et ex his complures se ad illa castra conferebāt.Ex hoc numero fuit quidam Fuluius auli senatoris filius: qui si Catilinæ amiciciam uitare potuisset:nihil a

maiorũ stirpe degenarasset. Erat lr̃is græcis & latinis optime in stitutus: meratq; ingeniũ satis ac rei forma præterea corporis & summa uirtutis indoles: Sed is Catilinæ amicitia factus sui dis similis temerario impetu ad illa castra ruebat: quẽ seuerus pa rens ex itinere retractũ cum uerborum ꝯtumelus lacerasset nec cari postea iussit. Fuit etiam opinio. P. Clodiũ Appium filium ea mente ex urbe discessisse: ut ad Catilinam iret. Deinde cõmu tato ꝯsilio in urbem reduisse: itaq; Cicero ei multis in locis obi cit: quod fuerit socius cõiurationis: quod crimẽ & si abinimico obiectũ non falsum crediderim. Nam clodium nihil nõ ausu rũ fuisse: eius uita & mores cõuincũt. Nõnulli item. C. Antoniũ consulem in Catilinæ coniuratione esse dicebant: confirmaba turq; illorum opinio hoc uno argumẽto: ꝙ Antonius nunquã illa suspitionem cum Catilina societatis: quã de se tum homĩes habebant: aut inficiando tollere: aut dissimulando se dare cura bat. Neq; solum urbem istius furoris morbus: sed totam penæ italiam & obscure serpẽs multas iam ꝓuincias ꝑsuaserat. Q d ni fuisset in urbe patefacta cõiuratio: ꝑfecto Catilina breui tem pore infinitum exercitum collegisset: & ingentes facti essent un diq; mot9. In Apulia/in Brutiis/in Pelignis/Capuæ/in agro Pi ceno/præsertim/Pisauri & Camerti/in Etruria/in Gallia citerio re atq; ulteriore partim obscure: partim aperte uolitabat arma ta cõiuratorum manus. Sed motus ingens huius execratæ con iurationis a Marcellis patre & filio excitatus: indicante. L. Vec tio per Bibulum in pelignis per Ciceronem in Brutiis sedatus atq; compressus est. Et de utroq; per eosdem uendicatũ. In Gal lia autem transalpina. C. Murena legatus frater Murenæ cons. desi. in agro piceno gallicanoq;. Q. Metellus prætor egregius omnes coniuratorũ impetus & conatus prohibebant. Et ex his complures Metellus in uincula coniecerat. Quamq; librario rum culpa (ut opinor) In Salustio mendose legatur hunc. C. Murenam citeriori gallie legatum præfuisse. Nam illum hac empestate trãsalpinæ galliæ cum imperio affuisse tradit Cice ro. eodemq; auctore. Qu. Metellum celerem supra narraui mus in agrum Picenum & gallicanum a Senatu fuisse iussum Ad hæc Cicero consu. oĩes colonias infferat ac municipia

eorum oppida munirēt:in armis haberent præsidia: atq̧ eorū fi/
nes ac urbes a Catilinæ excursione defenderēt. Item. P. sestium
quæstorē cum exercitu Capuam misit:q̄ eam urbem a cōiura/
tis temptari audierat. Is igitˀ ut capuam uenit. C. Meulanū ho/
minē perditū. C. que Marcellū urbem illam ui occupare conā/
tem atq̧ seruile bellu; excitantē:& multa ibi nefarie molientē ca
pua exterminauit:eamq̧ ciuitatem periculo maximo liberauit.
Qua de causa capuæ decuriones ꝓpter salutē illius urbis cōser
uatā inaurata statua. M. Tulliū decorauerūt:& patronū suū asci
uerunt. Pub. Sestio publice maximas egerunt gratias. Eisdem
temporibus relicti in urbe a Catilina/duces/ciues/atq̧ peregri/
nos/ nobiles/medios/ infimos/ & cuiuscumq̧ generis homies
ad bellum incitabāt: quos ipsi uidebāt nouarū rerum cupidos:
& ad bellum utiles fore: Malleolos præterea ad incendendā ur
bem parabāt:Catilinæ arma:atq̧ pecuniā clam subministrabāt.
Erant tunc Romæ legati allobrogū ex ciuitate male pacata a se
natu petētes:ut magno ære alieno eoꝝ liberarēt ciuitatē. Hos igi
tur Lentulus existimās ad belli societatē facile posse impelli pro,
pterea q̄ gens Gallica natura pugnacissima est:& nouis rebus
semꝑ intenta:præsentēq̧ Po. R. statum odio habebat. In hac cō/
iunctiōe multa inerant cōmoda primū. Quod Gallia equitatu
maxime abundat:cuius se uidebāt cōiurati multū indigere. De:
inde q̄ allobroges finibus Italiæ ꝓximi sunt atq̧ tumultu Gal/
lico excitato neminē arbitrabāt ꝯiurationi posse obsistere. Itaq̧.
publio Vmbreno(q̄ is gallis notus erat) negociū dedit:ut allo,
broges ad societatē requirat:qua ratione id fieri possit:ostendit.
Vmbrenus allobroges accersiuit:& rem diligenter trāsegit. Sed:
M. C. semꝑ uigilabat:& ꝓuidebat:ut qd agerent ꝯiurati: qd mo,
lirentur:sentiret:ac uideret: & quo melius omnia inueniret. L.
Torquati. P. Lentuli spinteris. Q. Catuli. M. Lucullī. P. Seruili.
M. Catonis. Q. sangæ multorūq̧ aliorū clarissimorū uirorum
opera & cōsilio utebat. Hi optime de. reꝑu. sentiētes odorabant
oīa:& peruestigabāt:& quicqd inueniebāt statim ad cōsu. refe
rebant. Voluit igitˀ fortuna. r. pu. ut legati de his rebus loquerē/
tur cum. Q. Fabio clarissimo uiro: cuius patrocinio galli ute/
bantur. Is Ciceronis omniū consilioꝝ socius rem cōsuli propere

nunciat. Tum con. putans oblatam sibi facultatẽ: ut qđ semper optauerat cõiuratos manifeste ꝯuincere posset: legatos ad se occulte uenire iussit. monet eos: ne sine causa hostes. Po. Ro. fieri uellent: ne ue eorum res florentes cum Catilinæ lentuli cæterorumq; miserorũ perditis ꝯiungerẽt: non debere eos incerta pro certis captare: aut paruo cõmodo ingẽtia pericula subire. oĩne bellum incipi facile posse: non in eiusdẽ esse potestate eidẽ imponere finem. Catilinã dicit eius cõsiliis/ laboribus multis firmisq; præsidiis circũclusum: ac debilitatũ fore: ut eum Antonius collega exercitu facile opprimeret. In urbe abunde cõsulta: ac prouisa esse oĩa: ne quis contra remp. se commouere possit. Quod si aliqđ eorũ non modo factũ: sed inceptũ ullum conatumue cõtra r. p. esset deprehẽsum. S. P. Q. R. prõ sua consuetudine seuere uindicaturũ proinde sibi: & eorũ ciuitati consulerẽt. Quod si ea facere uellent: quæ ipse ostẽderet: eos habere facultatem: ut oĩa: quæ a P. R. peterẽt: ꝓsequi possent. Legati ad hæc benigne respõderunt: uerum esse se a P. Lentulo ad bellum socios esse reqsitos. Sed eos nõ esse tam fortuna miseros: aut uoluntate perditos: ut. P. R. multis laboribus collectã amicitiã subito effunderẽt. Cupere eos oĩa facere: q̃ ipse imperaret. Tum cons. eis præcepit: ut studiũ cõiurationis uehemẽter simularent: operam darent: ut a cõiuratis literas eorũ manu scriptas: & uniuscuiusq; signũ extorquerẽt: ac eorum cõsilia oĩa diligẽter explorarẽt. Allobroges operã suã polliciti rem nõ procrastinãt: ꝑ Sabiniũ (nam ad eum primũ umbrenus gallos ꝑduxerat.) Lẽtulum: Cethegũ/ statilium/ Item Cassium cõueniunt: ab illis literas & iusiurandũ: & signa postulãt: ut aliqđ iudiciũ ad suã gentẽ ꝑferãt: demõstrant aliter eorũ ciues ad tm̃ facinꝰ nõ posse ipelli. Tũ illi nihil suspicãtes dant ad senatũ allobrogũ: ꝑꝑlmq; iusiurandum: & literas eorum scriptas. Nihil est profecto tam periculosum: quã quod quis uellet esse occultũ: litteris cõmittere. Ad hæc mandãt: ut cum equestribus copiis quã primũ in Italiã uenirẽt: ꝑ nullibus sese abundare dixerunt. At Cassius ut facilius barbaros homines ad bellum impelleret: cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri: nõnullos nobiles nomiauit & secũ illos facere dixit. Lentos eũ ad incitandos animos allo

bregum dixit:ex libris sibillinis aruspicũq responsis regnũ Romæ dari tribus Corneliis:Cinnã ante & Syllam regalem habuisse potẽtem:se tertium illũ fore corneliũ:ad quẽ summa imperii decideret. Idemq dixit:fatalẽ illum esse annũ ad occasum obitumq R.P. Cum esset ab incenso capitolio uigesimus annus:decimus ab uirginũ uestaliũ absolutione. Quem annũ fore aruspices. P.R. infaustũ infelicemq sæpe respondissent. Deinde cõiurati totius belli rationẽ senemq gallis descripserũt. Sed ea quæ romæ facere cõstituerant:ita postea cõpertum est inter coniuratos diuisa ac distributa fuisse:ut cum. L. Sergius Catilina in agrum Fesulanũ cum exercitu uenisset. L. Bestia Tribunus plebis cõcionem haberet:& Ciceronẽ in inuidiã uocaret:q Catilinam irritãdo bellum ciuile excitasset:ac eo signo nocte ea:quæ sequeret. L. Cassius & P. Statilius duodecim urbis partes incẽderent. Id aũt eo cõsilio ut hoc tumultu excitato facilior esset aditus ad ciuiũ internitionẽ. Quãq auctor est quidã:illos centum delegisse uiros totidẽ urbis loca iflãmaturos:quosdã aũt alios distribuisse:aquarum ductuũ septos aditus tenerẽt intenti eorũ ingulatiõi:qui ad extinguẽda incẽdia occurrerẽt. Item eligisse alios:qui Cn. Pompeii domũ obsiderẽt: & eius filios uiuos caperent:atq obsides seruarẽt ad. Gn. Pompei cõiunctionẽ amicitiãq cõciliãdã.q tunc p magnũ in Asia exercitũ ducebat:& cõstans iã fama erat:illũ plurimis & maximis iam cõfectis bellis breui in italiam rediturũ. Ad hæc institutũ erat:ut. C. Cethegus Ciceronis cõsulis domũ ferro:& facib9 oppugnaret illiusq trucidãdi curã haberet:quo necato duos alios sibi uiros cõsulares: & quatuor ptorios occidendos esse. Cæteros ciues manus iuuẽtutis duce Gabinio iterficeret. Atq inter eos etiã partitũ erat: qui forũ:q capitoliũ:qui hostia:qui urbis portas occuparent. Statuisse ptærea id:qd in expugnata hostiũ ciuitate cõtingere solet:urbẽ diripere:delubra deorũ imortaliũ incẽdere:matres familias:pueros ingenuos uirgines:& sacerdotes etiã deæ uestæ rapere:& omia luctu:cadaueribus:cruore cõpleri. Atq cũ totã p urbẽ cædes rapinæ atq incẽdia facta essent. Catilina cũ exercitu præsto esset:ut fugiẽtes caperet: & se cum his urbanis ducibus cõiungeret. Miror hoc loco cũ hæc Cicero ita distributa dixerit: Cur Salustius ea.

aliter a cóiuratis diuisa narraret. Nam & Gabiniũ assumpsisse sibi partes incẽdii: & Cassium in galliam iturum fuisse scribit: cum cõtra Gabinius cædi: Cassius incẽdiis esset præpositus. In hoc tamẽ ego magis Ciceroni: qui ꝯiurationẽ patefecit: quã Salustio arbitror credendũ. Sed iam redeo ad illorum sermonẽ. Tum dixerũt galli sunt hæc oĩa lentule summa cum ratione prouisa Sed quãdo erit illa nox optata: quãdo noster Bestia illam expectatã habebit concionẽ. Modicũ inquit Lentulus transibit tempus: saturnalib9 hæc fieri oportet. Tum Cethegus quæ mihi Lẽtule saturnalia narras? qđ modicũ tempus? hora nulla est interponẽda. minimis momẽtis fiũt sæpe maxiæ reꝝ pturbationes. Cum in oĩ re tum maxie in bello ꝑsertim ciuili celeritate opus est. Tarditas aũt & procrastinatioꝯmodũ nullũ damnum certe afferre potest. Quare uide Lẽtule: ne istud tuũ modicum tempus nimiũ sit & plusq̃ nimiũ longũ. Tunc cum oẽs alii respõdissent: saturnalib9 hæc fieri oportere: Cethegus ita inflamatus ira huc & illuc ferebaẽ: ut sine ulla dubitatõe insanire: ac furere uidereẽ. frontẽ pcuciebat: loco cõsistere nõ poterat sæpe manũ ad gladiũ apponens, quid moror inquit? Vultus erat ipsius plenus furoris: sermo arrogantiæ: spumas agebat in ore: ardebant oculi: ex aspectu crudelitas eminebat. Tum Cassius: cur Cethege nostra gaudia perturbas? Cur tu ait ille nostra gaudia moraris? Atq̃ iureiurãdo affirmat: sese si pauci illum sequãtur cunctãtibus aliis impetũ in curiam facturũ. Post hæc sequutum est modicũ silentiũ. Tum ita Lẽtulus allobroges alloquiẽ. Quid Cethegũ nostrum existimatis illa nocte factuꝝ? cum sibi nunc uidereẽ uenisse ad manus: putatis ne cõsulem: si exercitũ circum se haberet: hunc fortissimũ uirũ posse uitare? Recte aiũt narras fortiorẽ eñ uirum nunq̃ uidimus. Deinde Lẽtulus sibi placere dixit: ut galli eodẽ itinere priusq̃ ad suã gentẽ pgerẽt ad Catilinã irent: ut cum illo fœdus ac societatẽ ꝯfirmarẽt. atq̃ eis comitẽ adiũgit titũ Vulturciũ quedã: q illos ad Catilinã pducat. Huic aũt uulturcio ipse dat ad Catilinã lr̃as sine nomie scriptas: Sic ita. Qui sim ex eo quẽ ad te misi cognosces: Cura ut uir sis. Et cogita: quẽ in locũ sis ꝓgressus. Et uide qđ iã tibi sit necesse Cura ut omnĩ ẽ ubi auxiliũ adiungas etiã infimoꝝ: uale. Verbis

pterea mādarunt cū hostis a senatu iudicatꝰ esset.suorū auxilio uteretur.et ad urbem ne cunctaret cum exercitu accedere in ur be diligenter:quæ constituissent:prouisa ac parata esse omnia. Postremo cuȝ statuissent:ut legati allobrogū.III.No.Decem. ex urbe pficiscerent:unaq̧ Vulturtiꝰ eiꝰ:gallos a se dimittit.Eis dem fere tēporibus.M.Crassus noctu ad Ciceronis domū ue nit cum litteris L.Catilinæ:in qbus illū Catilina.ueluti coiura tionis consciū ad cōfirmandas ꝯiurationis opes hortabat.Agit Cicero homini gratias:eiusq̧ erga patriā charitatem beniuolēti amq̧ collaudat.Quo aūt cōsilio id Crassus fecerit:siue ne coiu rationis socius existimaret:si casu detegerē coiuratio:siue ꝙ re cte sentiret:nō satis exploratū habemus.Cicero tamē in quadā oratiōe:quā post Crassi mortem scriptā edidit.M Crassum cō iurationis socium fuisse scripsit.At Cethegus semp incusabat so cios:ꝙ illi saturnalia expectādo magnam uictoriæ occasionem omitterēt.sine ulla mora:& ꝓfestim rem gerendā dicebat.Cun ctando interim coiurationē posse illustrari.Sed.M.Cicero co gnita nocte qua legati pficisci deberēt unaq̧ Vulturcius.L.Flac co &.C.Pomptino prætoribus amicissimo animo præcepit:ut cum aduesperasceret:cū armatis hoibus q̄ occultæ pontē mil uium ab utraq̧ parte obsiderēt:atq̧ ad id cōficiendū permittit il lis delectos quosdā adolescētes reatinos:qbus ipse crebro ad cu stodiam sui capitis utebatur.Rem omnē aperit:& eorum fidei salutem urbis cōmendat.Illi aūt rem diligenter(sicut a consu. præceptū erat)conficiunt.Ecce plus dimidia nocte exacta lega ti allobrogū:& cum eis Vulturtius magno comitatu ad pontē miluiū perueniunt.Cum subito ex una parte pontis.L.Flaccus ex altera.C.Pomtinius cum gladiis illos adoriunt:manus affe runt:allobroges primo gladios educūt:deinde cognito cōsilio cito se se prætoribus tradunt.At Vulturtius cum diu se ferro de fendisset:postea exanguis & crebro ꝓ salute sua Pomtiniū orās se se illis dedidit:tunc prætores litteras a gallis & Vulturcio ac cipiunt:atq̧ celeri nuncio ad con.misso cum iam lucere incipe ret:illos captos ad cons.perducūt.At consul Gabiniū/Lentulum Cethegum/Statilium/ac M.ceparium statim ad se uenire iussit non dubitās pro salute.R.P.tot nobilissimorū hominū inimici

das suscipere. Caeteri om̄es nihil suspicantes sine mora ueniunt. Cepatius audita re ex urbe profugit. Sed is paulopost in itinere captus fuit. Et. C. Terentio in custodiā datus. At Cassius paulo ante legatos quasi breui rediturus ex urbe discesserat. Cum uero allobroges cōsuli dixissent: Cethegi domū plenam ferramentorum esse: missus est ab eo. P. Sulpitius praetor: qui ex aedibus Cethegi ingentē attulit armorum numerū. Cum aūt cōsul quesiuisset a Cethego num in prouinciā cum exercitu esset iturus: quod tanta armorū multitudinē collegisset: minime inquit. Sed bonorū armorum semp fui studiosus. Postea aūt senatu celeriter coacto cōiuratos & iudices cum magna equitū romanorū manu praesidii causa uenire iussit. Atq̄ introducto in senatū Vulturcio cōstituit Senatores. C. Cosconiū praetorem. M. messalam P. Nigidiū: Appium Claudiū: qui omniū iudicū dicta: interrogata: responsa perscriberēt: quos uiros nō solum sola uirtute: & fide. Sed quos etiā sciebat memoria: scientia: & celeritate scribendi facillime ea: quae dicerent persequi posse. A Vulturcio q̄siuit: qd sibi esset cum gallis: quo pergeret: ad quē a quo datae essent litterae illae: quae apud ipsum fuissent deprehēse. Vulturtius primum de itinere atq̄ literis multa fingere: ac dissimulare caepit: postea aūt ei iussu senatus fide publica a cons. data dixit: a. P. Lentulo se habere mādata & litteras: se paucis diebus ante sociū a Gabinio: & Cepario in cōiuratione ascitum esse: atq̄ ita se audiuisse. P. Antroniū: Seruium: Sillam. C. Corneliū. L. Varguntiū: compluresq̄ alios in eadem cōiuratione esse. eosdemq̄ urbem inflāmare: Ciues trucidare: uastare Italiam: delere. R. P. cōsensisse. Introducti aūt galli iusiurandū sibi: & litteras ad suam gentem datas esse dixerunt: Atq̄ ita se a. L. Cassio audiuisse om̄es: quos antea. Vulturcius nominauerat: cum illis facere. Eadem fere quae Vulturcius edixerat de flāma: de ferro: de caede ciuium: narrauerunt. Atq̄ magnā inter Cethegū & alios contentionē fuisse dixerunt ꝙ Lentulus & alii Saturnalibus haec facere uolebāt. Cethegus id bellum celeritatis indigere dicebat. Item om̄ia quae Lentulus de fatis sibyllinis aliisq̄ rebus cum illis locutus fuerat: per quē ad eum: quoquōcūq̄ uenissent: dixerūt. Tum. M. Tull. subito proferri lr̄as atq̄ aperiri iussit. Primum ostendit Cethego/co/

gnouit manũ:& signũ suũ. Recitatæ sunt lr̃æ: Erant in hanc sen
tetiam scriptæ: sese quæ eorum legatis cõfirmasset:esse facturũ
orare ut illi facerẽt:quæ sibi legati eorum pcepissent. Leguntur
Statilii lr̃æ.eiusdẽ fere exempli. Postea ↄsul Lentulo lr̃as osten/
dit dicens:cognoscis ne hoc signũ lentule:annuit ille:Est hæc in
quit cõs.imago Aui tui clarissimi uiri:qui unice amauit pr̃iam
& ciues suos:Quæ quidẽ te a tanto scelere ẽt muta reuocare de
buit. Ac illũ interrogauit: esset ne nihil cum gallis desans sibylli
nis loquutus:et repẽte ille omniũ opinionẽ ↄfessus est. Deinde
ei potestatẽ fecit ut si quid uellet ad sui defensionẽ diceret. Sed
Lentulus quãq̃ bonus orator esset: tamẽ cõscientia ↄuictus ue
cors repente sine suo uultu/sine colore/sine uoce cõticuit. Quid
multa? Rei ↄfessi sunt. Gabinius etiã cum primũ uehemẽter ne/
gare cœpisset:ad extremũ nihil inficiatus est. Sed illos pter lr̃as:
signa:manus:& uniuscuiusq; ↄfessionem:illa etiã coarguerũt:ti/
mor eorũ:pturbatio:suspensus incertusq; uultus:crebra coloris
mutatio. Cõsul indiciis expositis atq; editis. Senatum cõsulit de
summa salute.r.p.qd fieri placeret. Tum senatus primũ ei grãs
egit amplissimas. Qđ eius uirtute/cõsiliis/laboribꝰ/ eius capi/
tis pꝛiculis:atq; diligẽtia:sine tumultu/sine sanguie/sine exercitu/
sine dimicatiõe:quor hoibus cõprehẽsis incẽtione urbs interni
tione ciues:uastitate italia:interitu.reipu.esset liberata. Ac eum
ita laudibus ornauit:ut cõstet neminẽ ullo unq̃ tempore tot &
tam singularibus uerbis in senatu fuisse laudatũ. Q.u. Catulus
princeps eius ordinis:&.M. Cato uir fortissimus atq;.r.p.amã/
tissimus frequẽtissimo Senatu patrem patriæ nominauerũt. L.
Gellius uir amplissimus ciuicam coronã illi a.r.p. deberi dixit
Cõsulares deniq; oẽs ac ptorii: sic eum laudauerũt: ut nemo
esset:qui nõ illi ut parẽti grãs ageret:q non illi.r.p fortunas/libe
ros/uitãq; suã referret acceptũ. Atq; etiã.L. Flacco &.C. Pontino
laus est ipartita. Qđ eorum cons. opera forti fideliq; usus esset.
Deinde dictæ sunt a pricipibus de ↄiuratis acerrimæ ac fortis
sime sñiæ. L. Iulius Cæsar cõsularis sũma auctoritate uir. P. Lẽ/
tulum Iuliæ sororis suæ fœminæ electissimæ uirũ præsentẽ et se
audientẽ uita puandũ eẽ dixit. Sed senatus ita cẽsuit:ut.P. Lentu/
lus se pꝛtura abdicaret:& in custodia traderet. Itẽ.C. Cethegiũ.P

Statiliū.P.Gabiniū:qui omnes præsentes erant:in custodiā dandos censuit.Hoc idem decretū est(Si capti forēt)in.L. Cassiuȝ in.M Cepariū(Is eīn nondū captus fuerat)in P.Furiū in.M. Chilonē in p.Vmbrenū libertinū hominē:qui primū ad Gabinium gallos pduxerat.Postremo Senatus.L.Cotta referēte uiro summo ingenio:summaq; prudētia:& rebus gestis Ciceroni supplicatiōes decreuit. Q ui honos & togato habitus est ante illum nemini.Supplicatiōes eīn semp obrem aduersus hosteȝ prospere gestā decretæ sunt. Ciuili bello supplicatio nunq̄ est. Sed illi nō ob cædē hostiū. Sed ob ꝯseruationem ciuium nouo quodā & inaudito genere decreta est. Hæc ego a Salustio prætermissa ualde mirarer:nisi.Cicerōis inimicꝰ fuisset. Q ui et multa alia:ne eum laudaret:quē nō amabat: silētio præteriit. At Pli. auctor non contēnendus triumphū etiaȝ.Ciceroni decretū fuisse narrat.Q uāq̄ ego uix adduci possum:ut triumphū.Ciceroni decretū fuisse credam. Neq; eīn Cicero uir īmensa quadam glā semp flagrās cum in suis libris de supplicatione multis in locis mentionē fecisset:tacitus omisisset triumphū. Atq; in ciuili bello nō mō triumphū nō decretū: Sed ne postulatū qdē unq̄ legimus.Et.n. Ciuile bellū cons. L.Sylla gessit.P.Sulpitiū oppressit.C.Marium ex urbe eiecit:multosq; alios ciues partim expulit:partim occidit Cū Octauio collega Cinna Consul dissensit: utrisq; horū sīda fortuna primū Octauio deinde Cinnæ cū Mario uictoriā est largita.Idē m iterum Sylla ultus est postea cinnæ uictoriam:neq; tamē a quoq̄ istorū est facta mentio triūphi At.Q . Catulus Clarissimus & sapiētissimus uir. M.Lepido collega cum omnibus suis turbulētissimis:copus extincto nōmodo triūphans:Sed ne nimiū quidē gaudiū præ se ferens in urbē intrauit.Ciuiles.n uictoriæ quāuis præclaræ:maximeq; r.p.utiles fuissēt.semp tñ Lugubres existimatæ sunt ciuitatis aliqua parte illachrimāte.Satisq; omnibus eo tēpore uisum est:cum Cicero ne actum esse honorificētissime. Q uod eius nomie diis imortalibus(id quod ante illum ut diximus contigisset nemini)supplicatio fuisset decreta.Dimisso senatu Lētulus P. Lentulo spinterisq; tuȝ ædilis erat.P.Statiliꝰ C.Cæsari ꝑtori.C.Cethegus.Q . Cornificio Gabiniꝰ.M.Crasso in custodiā dati sunt.Sȝ & plebs

Romana:quæ antea nouaru; rerum cupida Catilinæ inceptis fauebat. Incredibile dictu est patefacta coniuratione quāto stu/ dio defendēdæ libertatis sit accēsa. Cum patribus de amore rei/ pu. certabat. Ciceronē magnū: & excellum uirum existimabat Illum libertatis custodē: Illum urbis cōseruatorē: Illum paren/ tem patriæ appellabat. Cuius magnitudinē animi: Cuius cōsilia laudibus in cœlū extollebat. Postero die Senatus frequens præ mia legatis allobrogū. Tituq; Vulturtio cōprobatis eorum iu/ diciis dedit amplissima: Hac tempestate fuisse multos Cicero scribit: qui nemine eos insimulāte: aut redarguēte cōscientiæ sti/ mulis agitati semetipsos cōiuratos indicauerūt. Magna est uis pfecto cōscientiæ: quæ homines: qui aliqd impiæ sceleratæq; cō miserint: quāuis id occulte fecerint: plerumq; tamē indicare se se ac man festare cogit. Et em facinorosos cum cōscientia facto rum: tum pœna legū nunq; finit nōmodo sine cura quiescere: sed ne respirare quidē sine metu. Eodē aūt tempore quidā ex cō iuratis. L. Targnius in Senatum adductus ut fide publica eas q̄ sciret: de cōiuratione indicaret eademq; quæ legati Allobrogum. Titusq; Vulturtius dixissent de urbis incendio: de internitione Ciuium: de omībus illis: qui huic affines sceleri fuissent: narra/ uit. Præterea dicit cōiurationis socium ac participē esse. M. Cras sum: & ab eo habere se ad Catilinā mandata. Ne cum hi urba/ ni belli duces cōprehensi essent: animo deficeret. Sed ad urbem quāprimū cum exercitu aduolaret: ut cōiuratos ex uinculis eri/ peret: ac omīa alia inter eos cōstituta perficeret. In urbem plena omnia esse timoris. Sed ubi Targnius Crassum nomīauit: ple riq; eius familiares: quoru; ille copia maxima abundabat: Cla/ mant Indicem esse falsum: ac precio corruptum.

Omnibus in rebus. P. C. (Sic em aiebat) quæ grauissimæ atrocissimæq; sunt: quid quisq; uoluerit: cogitauerit: nō ex hominū uocibus: sed ex uita: et moribus eius: qui ar guitur: est ponderandū. Etē. P. C. si quia Targnius Crassum in ter ɔiuratos dicit icciro M. Crassus nocēs existimādus. Quid proderit omīs ante acta integerrime uita? Quod discrimen in ter bonos: ac improbos erit? Cuius tam inocentissimi ac sanctis

simi uiri salus unq̃ carebit insidiis? Si cuiusq̃ ignauissimi ac flagitiosissimi maledicto credi oporteb it. Sin aũt ex uita M. Crassi quærat: num quæ occultet libido: num q̃d lateat facinus: num quæ crudelitas: num quæ audacia: nihil erroris erit i causa nec obscuritatis. Tãta est eñ huius malefici magnitudo: ut nisi turpis adolescẽtia. nisi multa antea cõmissa maleficia: nisi omnibus flagitiis uita inquinata: nisi sumptus effusi cum probro atq̃ dedecore: nisi prorupta audacia ostendat: neq̃ solum audacia. Sed summus furor atq̃ amẽtia: tantũ facinus: tam imane: tam acerbum nemo sit crediturus. Accedat huc oportet libido dominãdi: pacis atq̃ bonorũ odium: iudiciorũ metus/ amici improbi/ æs alienũ angustia reifamiliaris/ tempus idoneum. Quæ omnia nisi manifesta sint: profectõ (ut diximus) res tam scelesta: tam atrox: tam nepharia credi non potest. Quæ res? quæ spes? qui furor? quæ libido Crassum ad tale facinus impellere Potuit? Nõ inopia rei familiaris? qui ita diues est: ut pauci uel potius nulli ĩ hac tanta hominũ opulẽtia sint: qui ampliores habeant copias. Num igit ambitio? quæ multos sæpe improbos fieri coegit. Nã gloriam/ fasces imperia/ prouincias/ sacerdotia/ triumphos boni atq̃ facinorosi æque exoptant. Sed illi uirtute nituntur. Hi aũt ꝓpter suam dignitatẽ diffisi malis artibus obrepunt. Et honores quos quietis rebus disperãt: turbatis se cõsequi posse arbitrant. Nõne igit Crassus in pace & ocio omis ciuitatis amplissimos honores sine repulsa est assecutus? Ac forte Crassum ad hoc ipulerunt eius inhumani mores: fera crudelitas effrenata audacia. Quis est ille comior? quis mitior? Quid eius unq̃ factum non modo audacius. Sed paulominus consideratũ uidimus. Mittimus nunc r. p. quæ semꝑ fuit Crasso charissima. Nihil dicimus de statu eius de genere uitæ/ de natura/ de moribus facillimis/ de incredibili amore in bonos/ de studio cõseruandæ salutis cõmunis atq̃ ocii. Nec nos hæc iccirco omittimus: q nõ grauissima sint. Sed qa nobis nota sunt. Credibile est igit in hoc pudore: in hac uita: tanto sceleri fuisse locum? Aspicite ipsm cõtuemini hos: Cõferte crimen cum uita. Vrbem incẽdere uoluit Crassus: Senatum cõfodere: uastare Italiam. r. p. delere. P. R. Nomẽ extinguere. nõ cadit P. C. in hos mores: nõ in hunc pudorẽ: non

in hanc uitam:nõ in hunc hominẽ ista suspitio. Beluæ quædã fuerunt:qui hæc delere conati sunt:immanes ac teuæ forma ho minũ indutæ. Quid?quod:cum Tarquinius ipse Autronium uarguntei ũ/Leccam/Seruiũ/Syllã/Corneliũ:multosq; alios no/minaret. Vos omẽs attente audiebatis. Illos eñ & si nemo no/minasset:tamẽ mores ipsorũ:ac uita cõuincebãt. Cum uero. M. Crassum nominauerit:nõne ab omibus uehemẽter est reclama tum Nemo eñ arbitrabat:cuiusq; uitã tam repẽte potuisse mu tari:aut naturã ꝯuerti:ut qui nuꝑ esset optimus honestissimusq; uir. Is paulopost imanitate bestias uincere uoluisset Circũspici/te. P. C. paulisꝑ mẽbus uestris(iam eñ tum intelligetis quãtũ absit Crassus ab huius sceleris suspitione.)Circũspicite Catili/nam/Antroniũ/Cassiũ/Cethegum/Lentulũ Gabiniuq;: cæterosq; homies:qui huic affines sceleri fuerũt. Quas uos in his cædes Quæ stupra:quas rapinas:quot & quãta inaudita: & singularia facinora sceleris/audaciæ/libidinis ꝑfidiæ crudelitatis/auaritiæ reperietis. Catilinã cõtra. r. p. cõiurasse quis miretẽ: Hominẽ post homies natos sceleratissimũ/crudelissimũ/ cõtaminatissimum. Qui tot igenuas matresfamilias:tot prætextatos liberos stupra uerit. Quem Lucius/Sylla ad equites Roma. occidendos præ fecerat. In quibus ille Catullum sororis suæ uirum:& hominẽ charissimũ. Po. Ro. M. Marium interemit. Qui in Africa mul/tas domos/Plurimas urbes/& omia fana depeculatus est: eamq; prouinciã ita uexauit: & perdidit:ut uix per multos annos re staurari posse uideatẽ. Cuius in uita hora nulla uacua a stupro: a cæde:scelere:crudelitate: flagitio reperietur. Quẽ postea repe tundarum:Quem incesti reum uidimus. Quem semꝑ omẽs ad ciuiles discordias excitandas natum putauerũt. Quis cum illo Lẽtuli societatẽ miratẽ?cum esset egens/sumptuosus/audax/ suꝑbus/libidinosus Quid nos Cethegi furiosam temeritatẽ cõ memoremus? Quid uulnus ab illo. Q. metello pio illatum. Quis illo ꝯtumacior:qs acerbior?aut crudelior unq̃ fuit?Iam uero Antronio. Quid luxuriosus/ libidinosus/ ꝑfidiosus neque iueniri potuit?Quẽ ambitus damnatũ:quẽ cædẽ fecisse:fana so ciorũ spoliasse scimus. Infinitum esset de omibus dicere. Sed tñ aĩm est. P. C. ut taciti de omib9:quos ꝯiurasse cognitũ est:eua si

a nos minus dicat:cogiteris.Intelligetis.n.unūquēq illorū prius a sua uita quā nr̄a suspitiōe esse damnatū. In hūc tu igit Tarqni gregē.ex hac familiaritatē dignitate:in hūc impiorum:ac paricidarum nūerū Crassum his indiciis traferre credidisti? nōne iam aperte. P C. cria fingi.Nōne qđ index de crasso dixerit:aut p̄cio corrupitum:aut spe:aut metu deprauatū:aut ab inimicitiis profectū uideatus? Quaobrē nolite hanc patere inimicicias uiam:ut quē qsq oderit:eum p indicē aliquē in fallis criminibus appellatum posse e medio tollere.Sinite in maximis criminibus uniuscuiusq uitam esse testē. Retinete ciuem egregiū:fortissimū uirū:huius ordinis amātissimū:& ad omnia:quæ prouidēda sunt in.r.p. animo:& cōsilio paratū.Postremo p̄spicite: ne qua acerbitate uestra uir clarissimus:ac potētissimus uiolatus esse uideat. Senatus igit cū hoc aliis incredibile uiderer:nōnulli alii:& si uerum existimarē:tā cum hominē tantis opibus: fortunisq munitū tali tēpore omni officio magis retinendū:quā exagerandū censerēt:decreuit Tarquinii indiciū eē falsum: eū in uinculis retinendū: neq amplius illi p̄tātem loquēdi esse faciendā. nisi ut indicaret:quo ipulsore hāc tantā rē eēt emētitus.Fuere eo tpe:q existimarēt indicē hunc a.P Antonio fuisse subornatū:quo Crassus piuratos pp piculi societatē suis opibus iuuaret.Fuerūt itē:& in his etiā ipse Crassus:q hunc a Cicerone imissum crederēt. Ne Crassus illorū: q in custodibus erāt pp istā suspitionē procinium suscipe posset.Quapp ingēs inter Crassum:et Ciceronē e odiū isequum.Qđ ā Crassus Ciceronē pa lā nō isectaret ipedimēto illi erat.P.Crassus adolescēs Ciceronis laudator:Imitator:amator.Nos aūt cuius p̄silio Tarqnius fuerit emissus adhuc cōpertū nō habemus:illđ nō credimus hoc Ciceronem fuisse machinatū. Cōstat.n.Q .Catulū &. C.Pisonē Cæsaris inimicos nulla hūana grā ab illo potuisse ipetrare:ut.C.Cæsar per legatos Allobrogū:uel p aliquē aliū indicē i Catilinæ cōiuratiōe nomiaret. Et ego in hoc Ciceronē multū itegrū:Caste/q uersatū cōperio. Neminē ille nisi de quo clare cōpertum habuit huius sceleris insimulauit: neminē ille de quo clare compertum habuit: aut amicum a occultauit:aut præcio texit. Dum hæc aguntur:Lentuli omnes:Item Cethegi Serui:ac liberti circum tabernas cōcursabant præcio solicitantes animos egentium atq

improborũ. Et magna opificũ manu cõparata prætorũ domos diuerso itinere inuadere parabãt. At consul his rebus cognitis: qd de cõprehensis cõiuratis faciundũ esset: multa animo uoluebat: si in illos aniaduerteret: coniurationẽ restringui. Sed in omni uita mitis et misericors crudelitatis nomẽ uerebat: et magnũ præterea sibi ex hac re impẽdere in futurũ inuidiæ periculũ prospiciebat. Hæc dum secum mente agitaret: ostentũ hmõi quidã illi factum referunt. Nam cum eius domi sacrificiũ pro populo fieret/in ara/in qua ignis prope extinctus erat: ex cinere et fomentorũ reliquiis subito longa: & pura quædã flãma emicuit: respõsumq; est a piectoribꝰ: ut Cicero quæ mẽte de.r.p.sun ma cogitaret: pficere non dubitaret: quod magnũ illi ex hoc a diis imortalibus eius nominis lumẽ atq; gloria portenderet. Hæc an uera sint affirmare nõ audeo. ppterea q sacrificiũ pro populo nõ in cõsulis sed in pontificis maximi domo semp fieri solitum legimus. Deinde. M. Cicero minime his ostentis atq; pdigiis mouebat. Igit cõsul dispositis per urbem præsidiis Senatum frequentẽ celeriter coegit: & rettulit ad eum qd fieri placeret de his qui in custodibus tenebant? Tum Decimus Syllanꝰ consul designatus primus sniam rogatus eos: qui in custodibꝰ erant. Item. L. Cassium: qui sibi pcurationẽ incendẽde urbis depoposcerat. P. Furiũ: Manliũ Chilonẽ. Q. Anniũ. P. Vmbrenũ qui semp in hac sollicitatiõe Allobrogũ uersati erant (Si comprehẽsi forẽt) ultimo supplicio afficiendos censuit. Huic assensi reliqui ɔsulares: & præcipue. Q. Catulus oratiõe plenissima se ueritatis cõiuratos puncto tẽporis frui uita: & huius lucis usura non oportere dixit. Sed ut ad. C. Cæsarem: &. T. Neronẽ uentũ est: cõtra illi disputare ceperũt: & eos non esse: (quoniã id leges phibebant) uita priuãdos aiebant. Sed cõiuratos donec Catilina bello deleret publicatis bonis municipatim diuidendos: custodiendosq; censebant: & Cæsarem super hac re in hunc modum locutum tradit Salustius.

OMnes homĩes patres cõscripti qui de rebus dubiis consultant ab odio amicitia ira atq; misericordia uacuos esse decet. Haud facile animus uerum puidet ubi illa offici

unt:neq quispiã hominũ libidini simul & usui parẽt: ubi inten deris ingeniũ ualet:si libido possidet:& ea dominat:animus ni hil ualet. Magna mihi copia est memorãdi. P.C. qui reges atq populi aut ira misericordia impulsi male ꝯsuluerũt. sed ea malo dicere:quæ maiores nostri contra libidinẽ animi sui recte atq ordine facere. bello Macedonio quod cũ rege Perse gessimus Rhodiorum ciuitas magna atq magnifica:quæ populi Roma ni opib9 creuerat: infida et aduersa nobis fuit. Sed postea q̃ bel lo cõfecto de Rhodiis cõsultum est maiores nostri:ne quis di uiciarum magis quam iniuriæ causa bellum inceptũ diceret: impunitos eos dimisere. Item bellis punicis omnibus:cum sæ pe Carthaginẽses in pace:& per inducias multa nefaria facino ra fecissent:nunq̃ ipsi per occasionẽ talia fecere: magis quod se dignũ foret. q̃ ꝙ in illos iure fieri posset quærebant. Hoc item uobis prouidendũ est. P.C. ne plus apud uos ualeat. P. Lentuli & cæterorũ scelus:quam uestra dignitas:neue magis iræ uestræ consulatis quam famæ. Nam si digna poena pro factis reperire tur nouum cõsilium approbo:si magnitudo sceleris omnium ingenia exuperat:his utendum censeo quæ legibus comparate sunt. Plerĩq eorũ qui ante me sentẽtias dixerũt: composite atq magnifice casum reipub. miserati sunt:quæ belli seuitia esset: & quæ uictis acciderẽt. enumerauere:rapi uirgines:pueros diuel li:liberos a complexu parentũ:matres familiarũ pati quæ uicto ribus collibuissent: phana atq domos spoliari: cædem incẽdia fieri:postremo armis cadaueribus cruore atq luctu omĩa com pleri. Sed per deos ĩmortales quo illa oratio ꝑtinuit. an ut nos infestos cõiurationi faceret. s. quem res tanta atq tam atrox non permouit:eum oratio incẽderet. non ita est:neq cuiq̃ mortaliũ iniuriæ suæ paruæ uidentur multi eas grauius æquo habuere: sed aliis alia licentia est. P.C qui dimissi obscuro uitam agunt: si quid iracũdia deliquere pauci sciunt fama atq fortuna pares sunt:qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt: Eo rum facta cuncti mortales nouere. Ita i maxima fortuna minia licentia est neque studere/ neq odisse: sed minime irasci decet. Quæ apud alios iracũdia dicit: Ea i imperio superbia atq cru delitas appellat. Equidẽ sic existimo. P.C. omẽs cruciatus mino

res q̃ facinora illorũ esse:sed pleriq̃ mortales postrema memi/
nere & in hominib9 impiis sceleris eo⁊ obliti de pœna disserũt
si ea paulo seuior fuit. D. Syllanũ uirũ forté atq̃ strenuum certe
scio quæ dixerit studio reipu. dixisse:neq̃ illũ in tãta re grãaj aut
inimicitias exercere:eos mores eamq̃ modestiã uiri cognoui:
uerum sententia eius mihi nõ crudelis quid em̃ in tales homies
crudele fieri potest:sed aliena a rep. uidet̃. Nam pfecto aut me/
tus:aut iniuria te subegit Syllane cõsulem designatũ genus pœ
næ nouum decernere:de timore supuacaneũ est differere:cum
præsertim diligẽtia clarissimi uiri ɔsulis tanta præsidia sint in ar
mis. De pœna possum9 equidẽ dicere id:quod res habet:in lu
ctu atq̃ miseriis mortem ærumnarũ requiẽ non cruciatum esse:
eam cuncta mortaliũ mala dissoluere:ultra neq̃ curæ neq̃ gau
dio locum esse. Sed per deos imortales quãobrem in sententiã
nõ addidisti:ut prius uerberibus in eos animaduerteret̃:an q̃a
lex portia uetat:an aliæ leges. Item de cõdemnatis ciuibus non
animã eripi:sed exilium permitti iubent:an quia grauius est uer/
berari q̃ necari? Quid autẽ acerbum aut nimis graue est in ho
mines tanti facinoris conuictos? Sin quia leuius est uerberari
quam necari. Ideo quid conuenit in minore negotio legem ti/
mere cum eam in maiore neglexeris? At enim quis repræhen/
det id quod in parricidas reipu. decretum erit:tempus/dies/for
tuna/cuius libido gẽtibus moderat̃. Illis merito accedit quicqd
euenerit. Ceterum uos patres. C. quid in alios statuatis conside
rate. Oĩa mala exempla ex bonis rebus orta sunt:sed ubi im/
perium ad ignauos ciues aut minus bonos peruenit nouum il/
lud exemplũ ab dignis & idoneis ad indignos & non idoneos
transfertur. Lacedæmonii deuictis Atheniẽsibus triginta uiros
imposuere:qui rempublicã eorum tractarent. Hi primo cœpe/
re pessimũ quemq̃ & omnibus inuisum indemnatũ necare. Ea
lege populus lætari:& merito dicere fieri. Post ubi paulatim li/
centia creuit iuxta bonos & malos libidinose interficere cæte/
ros metu terrere. ita ciuitas seruitute oppressa stultæ lætitiæ gra
ues pœnas dedit. nfa memoria uictor Sylla cũ Damasippũ &
alios eiusmodi qui malo reipu. creuerant iugulari iussit q̃s nõ
factum eius laudabat: homines scelestos & factiosos qui sedi/

donibus remp. exagitauerāt: merito necatos aiebant. sed ea res magnæ initium cladis fuit. Nam uti quisq; aut domum/aut uillam: postre mo aut uas: aut uestimentum alicuius cōcupiuerat: dabat operam ut is in proscriptorum numero esset. ita illi quibus damasippi mors lætitiæ fuerat: paulopost ipsi trahebantur neq; prius finis iugulandi fuit: quam Sylla omnes suos diuitiis expleuit. Atq; ego hoc non in Marco Tullio neq; his temporibus uereor: sed in magna ciuitate multa & uaria ingenia sunt. Potest alio tempore alio consule: cui item exercitus sit in manu aliquid falsum pro uero credi: ubi hoc exemplo per senatus decretum gladium consul eduxerit? Quis finem statuet: aut quis moderabitur? Maiores nostri patres. C. neq; consilii neq; unq̄ audaciæ eguere: neq; illis superbia obstabat: quo minus aliena instituta: si modo proba erant: imitarentur arma atq; tela militaria a samnitibus insignia magistratuū ab tuscis plæraq; sumpserunt: postremo quod ubiq; apud socios aut hostes idoneum uidebatur cum summo studio domi exequebant: imitari quā inuidere bonis malebant. Sed eodem illo tempore maiores nostri Græcie morem imitati: uerberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis summū supplicium sumebant. Postea q̄ respublica adoleuit & multitudine ciuium factiones ualuere: circumuenire innocētes: alia huiuscemodi fieri cœpere tunc lex portia aliæ quæ leges paratæ sunt: quibus legibus damnatis exilium permissum est: hanc ergo causam. P. C. quominus nouum consilium capiamus: in primis magnam puto. Profecto uirtus atq; sapientia maior in illis fuit: qui ex paruis opibus tantum imperium fecere: quam in nobis: qui ea bene parta uix retinemus. Placet igitur eos dimitti & augere exercitum Catilinæ: minime. Sed ita censeo: publicandas eorum pecunias: ipsos in uinculis per municipia habendos: quæ maxime opibus ualēt. Neu quis de his postea ad senatum referat: neue cum populo agat. Qui aliter fecerit senatum existimare scio: eum contra rempublicam & salutem omnium facturum.

¶ Hac Cæsaris oratiōe tanta repēte uoluntatū mutatio facta est: tantusq; subito calūniæ: & crudelitatis timor est omibus iniectus: ut Decimū Syllanum maxime pœniteret se illius senten/

tiæ:quæ cõiuratis mortem decernebat fuisse principémec eum piguerit postea sententiá suam(quia mutare turpe erat)interp̃taione lenire:atq; in Tiberii Neronis sniam se iturum Et ut nõ nulli alii:qui fortiores in decernẽdo uideri malebát.nihil se de suis periculis cogitare dicerẽt: sed ueriri ne satis præsidii ad ea quæ statuissent:Consul haberet.Sed maxime huius oratiõe cõmoti sunt consulis necessitudine:ac familiares. Hi quanta in posterum cogitantes e plebe Romana in Ciceronẽ inuidia emanare posset:Si senatus sublata lege portia nobilissimos ciues iniussu populi necaret:in Cæsaris omnes sniam inclinabát: utiq; saluti suæ prospiceret cõsulem orabant:neq; interdũ lachrimas tenere poterant:obtinuisset q; Cæsar traductis adeo ad se multis: & in his Q. n.Cicerone:nisi labentẽ ordinẽ prudentissima confirmasset cõsulis:& Catonis oratio.Erat aũt cõsul natura mitis ac misericors:sed nisi seueritas tunc susciperetũ in maximũ uidebat rem publicá adduci periculũ.Etenĩ si mollius agerent:maiores arbitrabat cõiuratis animos ac maiores spiritus futuros:& aliquos interim in urbe posse oriri motus.Sin autem in illos:qui capti erant/fuissent uehemẽtes/fore prospiciebat/ ut omes cõiuratoru copiæ omnes spes/omnes opes his depulsis urbis periculis subito cõciderent. Et si istud magis cum periculo capitis sui fieri intelligeret:tamẽ ita sibi resp. chara erat:ut cõmunem salutẽ uitæ suæ anteponeret. Cum igitur Senatum in Cæsaris sententiã inclinatẽ uideret:cupiens labentem ordinem fulcire: surrexit: & huiusmodi orationem habuit.

IDEO.p.C In me omniu; uestrũ ora atq; oculos esse cõuersos: Video uos non solũ de uestro ac.R.P uerum etia; si id depulsum sit:de meo periculo esse sollicitos.Est mihi iucunda in malis et grata in dolore uestra erga me uolũtas. sed eam per deos imortales quæso deponite: atq; obliti salutis meæ de uobis ac liberis uestris cogitate. Mihi si hæc cõditio cõsulatus data est: ut omes acerbitates/omes dolores cruciatusq; perferrẽ feram non solũ fortiter:sed etiam libenter: dummõ meis laboribus uobis.P Q. R.P.C.dignitas salusq; pariat:Ego sum ille ꝯsul.P.C.cui nõ fo

rum in quo omis æquitas continet:nō campus ꝑfularibus au/
ſpicus cōſecratus:nō curia ſummū auxiliū omniū gentiū:nō do
mus ꝯmune perfugium:non lectus ad quietē datus:nō deniq̃
hæc ſedes honoris ſella currulis unq̃ uacua mortis piculo atq̃
inſidiis fuit.Ego multa tacui/multa pertuli/multa cōceſſi/mul
ta meo quodā dolore in ueſtro timore ſanaui.Nūc ſi hunc exi/
tum Cōſulatus mei dii immortales eſſe uoluerūt:ut uos.P.C.
Quir.ex cæde miſera cōiuges liberoſq̃ ueſtros uirgineſq̃ ueſta
les ex acerbiſſima uexatione:templa atq̃ delubra hanc pulcher
rimam patriam omniūq̃ noſtrū ex fœdiſſima flāma totam Ita/
liam ex bello & uaſtitate eriperē:quæcūq̃ mihi uni ꝓponet for
tuna ſubeat.Etem ſi.P.Lentulus ſuum nomē inductus a Vati/
bus fatale ad perniciē:r.p. fore putauit:cur ego non læter meū
Conſulatū ad ſalutē.r.p ꝓpe fatalem extitiſſe?Quare.P.C. cōſu
lite uobis:pſpicite patriæ:cōſeruate uos/cōiuges/liberos/fortu/
naſq̃ ueſtras.P.R.nomē ſaluteq̃ defendite:mihi parcere ac de
me cogitare deſinite.Nam primū debeo ſperare omes deos:q
huic urbi præſident pro eo mihi ac mereor relaturos gratiā eſſe
Deinde ſi quid obtigerit:æquo animo paratoq̃ moriar. Neq̃
em̄ turpis mors forti uiro poteſt accidere.Neq̃ immatura con
ſulari.nec miſera ſapienti.nec tamē ſum ego ille ferreusqui fra
tris chariſſimi atq̃ amātiſſimi pſentis mœrore nō mouear:ho/
rumq̃ omniū lachrimis:a qbus me circūſeſſum uidetis:nec nō
meam mentē domū ſæpe reuocat exanimata uxor:abiecta mœ
tu filia:& paruulus filius qui mihi uidet amplecti.r.p. tanq̃ ob
ſidem cōſulatus mei:neq̃ ille qui expectans huius exitum diei
aſtat in cōſpectu meo gener. Moueor his rebus omibus:ſed in
eam partem ut ſalui ſint nobiſcū omes:etiā ſi uis aliqua me op/
preſſerit:potius q̃ & illi & nos una r.p.peſte pereamus. Qua/
re P.C.Incūbite ad ſalutē.r.p.circūſpicite omes ꝓcellas quæ im
pendent:niſi prouidetis:nō Ty.Gracchus.qui iterū Tr.Pl. fieri
uoluit:non.C.Gracchus:qui agrarios concitare conatus eſt nō
L.Saturnin9:qui.C.Memmiū occidit:in diſcrimē aliqđ atq̃ in
ueſtrū ſeueritatis iudiciū adducit. Sed tenent illi qui ad urbis
incendiū ad ueſtrū omniū cædem ad catilinā accipiēdum Ro/
mæ reſtiterūt.Tenent lr̃æ ſigna/manus/deniq̃ uniuſcuiuſq̃ cō

fessio sollicitant Allobroges:seruitia excitant.Catilina arcessit Idem initum cõsilium ut interfectis omnibus nemo ne ad deplorandum quidem.r.pu.nomen atq; ad lamentandã tanti Imperii calamitatẽ relinquat.Hæc omia indices detulerunt rei cõfessi sunt.uos mltis indiciis iudicauistis.pmũ quod mihi gratias egistis singularibus uerbis.& mea uirtute atq; diligẽtia perditorum hominũ patefactam esse coniurationẽ decreuistis De inde qd.P Lentulũ: ut se abdicaret prætura coegistis. Tum qd eum & cæteros de qbus iudicauistis:in custodiã dandos cẽsuistis:maximeq; quod meo nomine supplicationẽ decreuistis. q honos togato habitus ante me est nemini. Postremo hesterno die præmia legatis Allobrogũ.T.q; Vulturtio dedistis amplissima.Quæ sunt omia eiusmõi:ut hi qui in custodiã noiatim dati sunt:sine dubitatione a uobis damnati esse uideant.Sed ego institui referre ad uos.P.C.tanq̃ integrũ:& de facto qd iudicetis:& de pœna qd censeatis.Illa prædicã:quæ sunt consulis.Ego magnũ in.r.p.uersari furorẽ & noua quædã misceri & cõcitari mala iampridẽ uidebam.Sed hãc tantam tam exitiosam haberi coniurationẽ a ciuibus nunq̃ putaui.Nunc quiqd est:quocũq; uestræ mentes inclinãt atq; sententiæ statuendũ ante noctem est Quantũ facinus ad nos delatum sit uidetis. huic si paucos putatis affines esse:uehemẽter erratis latius opinione disseminatũ est hoc malũ: manauit nõ solum per Italiã uerũetiam transcẽdit alpes obscure serpẽs multas iam puincias occupauit. Id opprimi sustentãdo ac prolatãdo nullo pacto potest.Quacũq; ratiõe placet celeriter:uobis iudicandũ est. Video duas adhuc esse sententias:unã.D.Scyllani:qui censet eos q hæc delere conati sunt morte esse mulctãdos.Alteram.C.Cæsaris qui mortis pœnã remouet.cæterorũ suppliciorũ omes acerbitates amplectit.Vterq; & pro sui dignitate & pro rerũ magnitudine in sũma seueritate uersat.Alter eos q nos omes:qui.P.R.uita priuare conati sunt qui delere Imperiũ:qui.P.R.nomẽ extinguere:puncto tẽporis frui uita & cõmuni spiritu non putat oportere. Atq; hoc genus pœne sæpe in improbos ciues in hac.republ esse usurpatum recordatur Alter intelligit mortẽ a diis imortalibus non esse supplicii causa constitutam.sed aut necessitatem naturæ aut laborũ

aut miseriarũ quietem esse. Itaq̃ iam sapientes nunq̃ inuiti. for tes etiam sæpe libẽter appetiuerũt. Vincula uero & ea sempiter na certe ad singularem pœnam nefarii sceleris inuẽta sunt: mu/ nicipiis dispartiri iubet: habet uidetur ista res iniquitatẽ si impe tare uelis: difficultatẽ si rogare. Decernatur tamen si placet: ego enim suscipiam: & ut spero: reperiam: qui id quod salutis omniũ causa statueritis: nõ putet esse suæ dignitatis recusare. Adiungit grauem pœnã municipibus: si quis eorum uincula ruperit. hor ribiles custodias circumdat. & dignã scelere hominũ perditorũ sancit: ne quis eorum pœnam quos condemnat: aut per Sena/ tum aut per populũ leuare possit. Eripit etiã spem: quæ sola ho/ minem in miseriis consolari solet bona præterea publicari iu bet. Vitam solam relinquit nefariis hominibꝰ: quã si eripuisset. multas uno dolore animi ac corporis & omnes scelerũ pœnas ademisset. Itaq̃ ut aliqua in uita formido improbis esset posi/ ta apud inferos eiusmõi quædã illi antiq supplicia impiis cõsti/ tuta esse uoluerũt: quod uidelicet intelligebãt his remotis non esse mortem ipsam pertimescendã. Nunc. P. C. ego mea uideo quid intersit. Si eritis secuti sententiã. C. Cæsaris: quoniã hanc is R. P. uiã quæ popularis habetᷣ secutus est: fortasse minus erunt hoc autore & monitore huiusce sententiæ mihi populares impe tus pertimescẽdi. Sin illam alterã secuti eritis: nescio an amplius mihi negocii contrahatur. Sed tamẽ meorum periculorũ ratio nes utilitas. r. pu. uĩcat. Habemus enim etiam a. C. Cæsare si/ cut ipsius dignitas postulabat: & maiorum eius amplitudo sen tentiam tanq̃ obsidem perpetuæ in. r. pu. uoluntatis intellectus est: qd interest inter lenitatem concionatorum & animum po/ pularem saluti populi consulentem. Video de istis qui se popu lares haberi uolunt abesse non neminem: ne de capite uideli/ cet ciuiũ Ro. sententiã ferat. Is & nudiustertius in custodiam ci ues Romanos Cethegũ &. P. Lentulũ dedit. et supplicationẽ mi hi decreuit. & indices hesterno die maximis præmiis affecit. Iã hoc nemini dubiũ est: qui reo custodiã. Quæstori gratulationẽ indici præmiũ decreuit: qd de tota re & cã iudicarit. At uero. C. Cæsar itelligit legẽ Sẽproniã eẽ d ciuibꝰ. R cõstitutã. q ãt i. r. p. sit hostis eum ciuẽ eẽ nullomõ posse. deniq̃ ipm latorẽ legis Sem

proniæ iussu populi pœnas.r.p.dependisse. Idem & ipsum lar gitorem Lentulũ & prodigũ non putat:cum de pernicie.r.p. & exitio huius urbis tam acerbe tamq̃ crudeliter cogitarit: etiã ap/ pellari posse popularẽ.Itaq; homo mitissimus atq; lenissim9 nõ dubitat.P.Lentulũ æternis tenebris uinculisq; mandare. & san/ cit in posterũ:ne quis huius supplicio leuãdo se iactare & in p/ niciẽ.r.p. post hac popularis esse possit. Adiungit etiam publica tiõẽ bonorũ:ut omẽs animi cruciatus & corporis etiã egestas ac mendicitas consequaẽ.Q uãobrẽ siue hoc statueritis:dederi/ tis mihi comitẽ ad concionẽ.p.r. charum atq; iucundũ:siue Syl lani sñiam sequi malueritis: facile me atq; uos a crudelitatis ui/ tuperatione defendetis:atq; optinebo eam multo leniorẽ fuisse. Q uamq̃ P.C quæ potest esse in tantu sceleris imanitate puniẽ da crudelitas?Ego eñ deo meo sensu iudico. nam ita mihi sal/ ua.r.p.uobiscũ perfrui liceat:ut ego quid in hac causa uehemẽ/ tior sum:nõ atrocitate animi moueor.Q uis.n ẽ me mitior?sed in singulari quadã humanita e & misericordia. Videor eñ mi hi hanc urbẽ uidere lucem orbis terrarũ atq; arcem omniũ gen tium subito uno incendio cõcidentẽ. Cerno animo sepultã pa/ triam miseros atq; insepultos aceruos ciuiũ. Versatur ante ocu/ los aspectus Cethegi:& furor in uestra cæde bacchãtis. Cum ue ro mihi proposui regnantẽ Lentulũ:sicut ipse se ex fatis spectas/ se cõfessus est:purpuratũ esse & Gabiniũ: cum exercitu uenisse Catilinã:tum lamentationẽ matrũfamilias: tum fugam uirginũ atq; puerorũ ac uexationẽ uirginũ uestaliũ perhorresco. Et quia mihi uehemẽter hæc uideuẽ misera atq; miserãda:iccirco in eos qui ea perficere uoluerunt:me seuerũ uehementẽq; prebebo. Et eñ quæro: si quis paterfamilias liberis suis a seruo interfectis atq; uxore occisa incensa domo supplicium de seruis q̃ acer / bissimum sumpserit. Vtrum is clemens ac misericors an inhu manus & crudelissimus esse uidebiẽ? Mihi uero importunus ac ferreus:qui nõ dolorem cruciatu lenierit: Sic nos in his omi bus qui nos cõiuges liberos nostros trucidare uoluerũt:qui sin gulas uniuscuiusq; domus:hoc uniuersum.r.p.domicilũ dele/ re conati sunt:qui id egerunt: ut gentem Allobrogũ in uestigiis huius urbis atq; in cinere deflagrati imperii collocarẽ:si uehe/

mētiſſimi fuerim⁹ mīſicordes habebimur: ſin remiſſiores eſſe
uoluerimus:ſumma nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; per/
niciē fama ſubeūda eſt Niſi uero cupiā.L.Cæſar uir fortiſſimus
& amātiſſimus.r.p.crudelior nudiuſtertius eſt uiſus:cum ſoro/
ris ſuæ fœminæ electiſſimæ uirum præſentē ſe & audientē uita
priuandū eſſe dixit. Cum Flaccū iuſſu cōſu. interfectū filiumq;
eius ipuberē ligatū a Pr.miſſum in carcerē necatū eſſe dixit. Quo
rum quid ſimile fuit factum:ȝqd initum delendæ.r.p conſilium?
largitionis uolūtas:tum in repu. uerſata eſt & partiū quadā cō/
tentio. Atq; illo tēpore huius auus Lētuli clariſſimus uir arma/
tus Gracchum eſt perſecutus. Ille graue tum uulnus accepit:ne
q̄ uid de ſūma dignitate r.p.minueret. Hic ad euertēda funda/
menta.r p.Gallos arceſſiuit:ſeruitia concitauit:Catilinā euoca/
uit:Attribuit nos Cethego. Cæteros ciues interficiendos Gabi/
nio:urbem inflāmandā Caſſio.totam Italiam uaſtandā deripi
endamq; Catilinæ Vereamini cenſeo ne in hoc ſcelere tam im/
mani ac nefario nimis aliqd ſeuere ſtatuiſſe uideamini: Cum
multo magis ſit uerendum,ne remiſſione pœne crudeles magis
in patriam:q̄ ne ſeueritate aniaduerſionis nimis uehemētes in
acerbiſſimos hoſtes uideamur. Sed quæ exaudio.P.C.diſſimu
lare non poſſum.iactantur ēm uoces: quæ perueniūt ad aures
meas:eorum qui uereri uidenē ut habeā ſatis præſidii ad ea:quæ
uos ſtatueritis hodierno die tranſigēda.oīa p̄uiſa parata et cō
ſtituta ſunt.P.C. cum mea ſumma cura atq; diligētia tum mul
to etiam maiore.P R.ad ſummū imperiū retinendū:& ad com
munes fortunas cōſeruādas.uoluntate omnes aſſunt omnium
ordinū homīes.deniq; omniū ætatum:plenū eſt forū:pleni adi/
tus huius loci ac templi. Cauſa ēm eſt poſt urbem conditā hæc
inuēta ſola in qua oīes ſentirent unum atq; idē: præter eos qui
cum ſibi uiderēt eſſe pereundū:cum oībus potius q̄ ſoli peri
re uoluerūt.hoſce ego homīes excipio:& ſecerno libēter. Neq;
ēm improborū ciuiū:ſed iam acerbiſſimorū hoſtiū numero ha
bendos puto. Cæteri uero dii immortales qua frequētia:quo ſtu/
dio:qua uirtute:ad cōmunē dignitatem ſalutemq; ſentiūt. Quid
ego hic Eqites.R.cōmemorē:q uobis ita ſummā ordinis ɔſiliiq;
concedūt:ut nobiſcū de amore.r.pu. certent Quos ex multorū

annorũ dissensione huius ordinis ad societatẽ concordiamq̃ reuocatos hodiernus dies uobiscum atq̃ causa cõiungit: quam cõiunctionẽ si in consulatu confirmatã meo perpetuã in.r.p.te/ nuerimus: cõfirmo uobis post hac malum ciuile ac domesticũ ad nullam.r.pu.esse uenturum partem. Pari studio defendẽdæ R.P.ꝯuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros. Scri bas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærariũ frequen/ tes aduocauit: Video ab expectatione huius sortis ad cõmunẽ salutem esse cõuersos. omis ingenuorũ adest etiã multitudo te/ nuissimorũ. Quis est em̃ cui hæc tẽpla aspectus urbis possessio libertatis: lux deniq̃ hæc ipsa: & hoc ꝯmune patriæ solum: cum sit charum atum uero dulce atq̃ iucundũ? Operep ræciũ est. P.C libertinorũ hominũ studia cognoscere: qui fortunã ciuitatis cõ/ secuti hanc uere suam patriam esse iudicãt. Quã quidã hinc na ti & summo nati loco nõ patriã suam: sed urbem hostiũ esse iu/ dicauerunt. Sed quid ego hos homies ordinesq̃ cõmemorem quos priuatæ fortunæ: quos cõmunis.r.p. quos deniq̃ libertas ea quæ dulcissima est: ad salutẽ patriæ defendendã excitauit? Ser uus est nemo: qui modo tollerabili cõditione sit seruituti s quĩ non audaciam ciuiũ perhorrescat: qui nõ obstare cupiat: qui nõ tantum quantum audet: & quantũ potest: conferat ad commu/ nem salutis uoluntatẽ. Quare si quem uestrum forte commo/ uet hoc quod auditum est lenonem quendã Lentuli concursa/ re circum tabernas præcio sperantẽ sollicitare posse anios egẽ tium atq̃ imperitorꝫ: est id quidem ceptum atq̃ temptatum sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri aut uoluntate perditi: qui non ipsum illum sellæ atq̃ operis & questus quotidiani lo/ cum: qui non cubile ad lectulum suum: qui deniq̃ nõ cursum hunc ociosum uitæ suæ saluum esse uellit. Multo uero maxima pars eorum qui in tabernis sunt: nisi uero id enim potius est di cendũ genus hoc uniuersum amicissimũ est ocio. Etem̃ omne eorum instrumentũ omis opera ac quæstus frequentia sustinẽ/ tur. alitur ocio. Quorũ si questus occlusis tabernis minui solet quid tandẽ incensis futurũ est? Quæ cum ita sint. P.C. Vobis. P R. præsidia nõ desunt: Vos ne. R P. deesse uideamini: prouide te: habetis. Consulẽ ex plurimis periculis & insidiis atq̃ ex me/

dia morte non ad uitam suam: sed ad salutẽ uestram reseruatã omes ordines ad conseruandã.R.p.mente uolũtate studio uir tute uoce consentiunt. Obsessa facibus & telis impiæ cõiuratio nis uobis supplex manus tendit patria cõmunis. Vobis uitam omniũ ciuiũ: uobis arcem & Capitoliũ:uob aras pœnates:uo/ bis illum ignem Vestę perpetuũ ac sempiternũ:uobis oĩa tem pla deorum atq delubra:uobis muros atq urbis tecta commẽ/ dat.præterea de uestra uita:de coniugum uestrarum ac libero/ rorum aĩa:de fortunis omniũ de sedibus:de focis uestris ho/ dierno die iudicandũ est.Habetis ducẽ memorẽ uestri oblitum sui:quæ nõ semp facultas daf:ut sui oblitus: alii memorẽ? Ha betis oĩs ordines oẽs homies uniuersam. R.P.id qđ in ci uili causa hodierno die primũ uidemus: unũ atq idem sentien tem.Cogitate quãtis laborib⁹ fundatũ imperiũ quãta uirtutesta biliá libertatẽ quãta deorũ benignitate auctas exaggeratasq for tunas nox una pœne delerit. Id ne unq post hac nõmodo cõ/ cti:sed ne cogitari quidem possit:uobis hodierno die prouiden dum est. Atq hæc nõ ut uos qui mihi studio pœne pcurritis ex citarẽ:locutus sum:sed ut mea uox quæ debet esse in.R.P.prin/ ceps officio functa Consulari uiderẽ. Nunc anteq ad senten/ tiam redeo: de me pauca dicam. Ego quãta manus est cõiurato rum:q̃tã uidetis esse per magnã:tantam me inimicorũ multitu dinem suscepisse uideo:sed eam esse iudico turpem & infirmã: contemptã & abiectã.quod si aliquãdo alicuius furore et scele/ re concitata manus ista plus ualuerit:q uestra ac.R.P.dignitas me tamẽ eorum factorum atq cõsiliorũ.P.C.nunq pœnitebit. Etenim mors q̃ illi mihi fortasse minitanẽ:omnibus est parata. Vitæ tantam laudem quanta nos me uestris decretis honestatis nemo est assecutus. Cæteris eĩ semp bene gestæ mihi uni ↄsec uatea R.P.gratulationẽ decreuistis.Sit Scipio clarus ille cuius cõsilio atq uirtute Hannibal in Africam redire atq ex Italia de cædere coactus est. Orneẽ eximia laude African⁹ q duas urbes huic Imperio infestissimas Carthaginẽ Numentiãq deleuit.Ha/ beatur uir egregius.L. Paulus ille cuius currum Rex potẽtissi/ mus quondã & nobilissimus Perses honestauit:Sit æterna glãa Marius qui bis Italiam obsidioне & metu seruitutis liberaui

Anteponat omib9 Põpeius:cuius res gestæ atq; uirtutes iisdẽ
quibus solis regionibus cursus ac terminis continent. Erit p/
fecto inter horũ laudes aliqd loci nostræ gloriæ:nisi forte maio
est patefacer nobis prouincias quo exire possimus: q̃; curare vt
etiam illi qui absunt:habeant quo victores reuertant. Q uamq̃
inest in uno loco conditio melior externæ victoriæ q̃ domesti/
cæ:qd hostes alienigenæ aut oppressi seruiũt:aut recepti benefi
cio se obligatos putant. Q ui aũt ex numero ciuiũ dementia ali
qua deprauati hostes patriæ semel esse cœperũt:eos cum a per
niciæ.r.p.repuleris:neq; ui coercere: neq; beneficio placare pos
sis. Q uare mihi cum perditis ciuibus æternũ bellũ susceptũ eẽ
video:qd ego uestro bonorũq; omniũ auxilio:memoriaq; tan/
torum periculorũ:quæ nonmodo in hoc populoq; seruatus est
sed in omniũ gentiũ sermonibus ac mentibus semp hærebit:a
me atq; a meis facile ꝓpulsari posse cõfido: neq; vlla ꝑfecto tan
ta vis reperiet:quæ ꝯiunctionẽ uestram equitũq;.R .& tantã cõ/
spirationẽ bonorũ omniũ perfringere & labefactare possit Q uæ
cum ita sint.P.C.pro imperio/ꝓ exercitu/ ꝓ prouincia quã ne/
glexi pro triumpho cæterisq; laudis insignibus quæ sunt a me
ꝓpter urbẽ uestrã:uestræq; salutis custodiã repudiata ꝓclietibus
pro ꝓuinciaibus pro hospitio officii quæ tamẽ urbanis opib9
nõ minore labore tueor q̃ paro:ꝓ his igit omib9 reb9:& ꝓ meis
inuos singularibus studiis:proq; hac quã ꝓspicitis ad cõseruan/
dam.r p.diligẽtia:nihil a uobis nisi huius temporis totius mei
Cõsulatus memoriã postulo. Q uæ dũ erit uestris mẽtib9 ĩfixa
firmissimo me muro septum esse arbitrabor:qd si meam spem
uis improbõ fefellerit atq; supauerit: cõmendo uobis paruum
meum filium:cui ꝑfecto satis erit præsidii:non solum ad salu/
tem:sed ad dignitatem:si eius qui hæc omia suo solus periculo
cõseruauerit:illum esse filium memineritis Q uapꝓter de sum
ma salute uestra.P.C. de uestris cõiugibus ac liberis:de aris fo/
cis de fanis ac templis:de totius urbis/tectis/ ac sedibus/de Im
perio/de libertate/de salute Italiæ deq; uniuersa.r.pu decernite
diligenter:ut instituistis ac fortiter. Habetis eũ consulem qui et
parere uestris decretis non dubitet:& ea quæ statueritis:quoad
uiuet defendere & per se ipsum præstare possit.

Consul posteaq; dicendi finem fecit:uertens se ad M.Catonem:quem amantissimũ patriae: maximi animi:summi cõsilii:singularis constantiae cognouerat: rogat ut sententiã diceret. Tunc.M.Cato consurgens in hunc modum disseruit.

Longe mihi aliena mens est.P.C. cum res atq; pericula uestra cõsidero:& snias nõnullorũ mecum ipse reputo. illi mihi disseruisse uidenť de poena eorum qui patriae parentibus:aris atq; focis:sociisq; suis bellum parauere. Res aũt monet cauere ab illis magis quã quid in illis statuamus cõsultare. Nam caetera malefacta tum persequere ubi facta sunt. Hic nisi prouideris ne accidat:ubi euenerit frustra iudicium implores. Capta urbe nihil reliqui fit uictis. Sed per deos ĩmortales uos ego appello:qui semp domos/uillas/signa/tabulas uestras pluris praeciũ q̃ rempu. fecistis:si ista cuiuscũq; modi sint:quae amplexamini retinere:si uoluptatibus uestris ociũ praebere uultis:expergiscimini aliquãdo & capessite rempu. Nõ nunc agiť de uectigalibus:nõ de sociorum iniuriis:libertas & anima uestra in dubio est. Saepenumero.P.C.multa uerba in hoc ordine feci:saepe de luxuria atq; auaritia nostrorũ ciuium questus sum multosq; mortales ob eam causam aduersos habeo qui mihi atq; animo meo nullius unq̃ delicti gratiam fecissem haud facile alterius libidini malefacta cõdonabã. Sed tametsi uos paruipendebatis tamẽ respu. firma erat. opulentia negligentiã tolerabat. Nunc uero id nõ agiť bonis ne an malis moribus uiuamus:neq; quantũ aut quam magnificũ imperium Pop.R o.sit Sed haec cuiusq; modi uidenť: sint nostra an nobiscũ una hostium futura sint:hic mihi quisq; mansuetudinẽ & misericordiã nominat. iampridẽ equidẽ nos uera rerum uocabula amisimus quia bona aliena largiri liberalitas:malarũ rerum audacia fortitudo uocatur:eo resp in extremo sita est. Sint sane quoniã ita se mores habẽt liberales ex sociorũ fortunis: sint misericordes in furibus aerarii Ne illis sanguinẽ nostrorũ largianť:& dum paucis sceleratis parcunt bonos perditum eant. Bene & composite C:Caesar pauloãte in hoc ordine de uita & morte disseruit:credo falsa existimãs ea quae de inferis memoranť diuerso itinere.

malos a bonis loca terra:inculta fœda atq; formidolosa habere itaq; censuit pecunias eorum publicādas Ipsos per municipia habēdos in custodiis:uidelicet timēs ne si Romæ sint:aut a popularibus cōiuratiōis:aut a multitudine cōducta: per uim eripiantur. Quasi uero mali atq; scelesti tantūmō in urbe & non per totam Italiam sint.aut nō ibi plus posset audacia ubi ad defendum essent opes minores. Quare uanum equidē hoc consilium est? si periculū ex illis metuit:si in tanto omniū metu solus non timet:eo magis refert me mihi atq; uobis timere. Quare cum de Publio Lētulo cæterisq; statuetis.p certo habetote uos simul de exercitu Catilinæ & de omībus coniuratis decernere Quāto uos attentius ea agetis: tāto illis animus infirmior erit. Si paululū uero languere uiderint modo omēs iam feroces aderunt. Nolite estimare maiores nostros armis remp.ex parua magnā fecisse:si ita res esset multo pulcherrimā eam haberemus quippe sociorū atq; ciuium præterea armorum atq; equorum maior copia nobis quam illis est. Sed alia fuere quæ illos magnos facere:quæ nobis nulla sunt domi industria:foris iustum imperium:animus in cōsulendo liber:neq; dilecto: neq; libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriā atq; auaritiā:publice egestatem:priuatim opulentiā:laudamus diuitias:sequimur inertiā. inter bonos & malos discrimen nullum est. Omīa uirtutis præmia ambitio possidet: neq; mirum est ubi separatim sibi quisq; consiliū capitis:ubi domi uoluptatibus. Hic pecuniæ aut gratiæ seruitis,eo fit ut impetus fiat in uacuā rempu sed ego hoc omitto. Cōiurauere nobilissimi ciues patriam incendere gallorum gentem infestissimam nomini romano ad bellum accersiuerūt dux hostium cum exercitu supra caput est. Vos cunctamini:& iam nunc dubitatis quid inter mœnia depræhēsis hostibus statuatis? Misereamini censeo deliquere/homines/iuuenes/adolescentuli per ambitionem atq; etiam armatos dimittatis. Vereor ne ista uobis mansuetudo & misericordia:si illi arma cœperint in miseriam conuertatur. Scilicet ipsa res aspera est:sed uos non timetis eam immo uero maxime. sed inertia atq; mollitia animi alius aliū expectantes cunctamini:uidelicet diis immortalibus confisi qui hanc rempubicā.in maximis sæpe periculis

seruauere. Nō uotis atq; suppliciis muliebribus auxilia deorū parantur uigilando. agendo bene cōsulendo prospera omīa ce dunt Vbi socordiæ atq; ignauiæ te tradideris nequicq̄. deos im plores irati infestiq; sunt. Apud nostros maiores/ Aulus/ Mālius/ Torquatus bello gallico filium suū φ is cōtra imperium in hostes pugnauerat necari iussit. Atq; ille egregius adolescēs im/moderate fortitudis morte pœnas dedit. Vos de crudelissimis parricidiis quid statuiatis cunctamini? uidelicet cætera uita eo/rum huic sceleri obstat. Verum parcite dignitati Lentuli si ipse pudicitiæ/si famæ suæ/si diis atq; hominibus unquam ullis pe/percit. Ignoscite Cethegi adolescentiæ ni iterum iam patriæ bellum intulit: Nam quid ego de Gabino Statilio/Cepario lo quar quibus si quicq; pensi fuisset unq̄ nō ea consilia de repu. habuissent. Postremo. P.C. si mehercle peccato locus esset: faci/le paterer uos corrigi ipsa re: quoniā uerba mea cōtemnitis. sed undiq; cicumuēti sumus: Catilina cum exercitu in faucibus ur/get Italiæ: intra mœnia in sinu urbis sunt hostes neq; parari ne q; cōsuli quicq̄ potest occulte. Quo magis ꝑperandū est. Qua re ita censeo ego cum nefario cōsilio sceleratorū ciuiū respu. in maxia picula uenerit iiq; indicio Vulturci & legatorū Allobrogum conuicti ꝯfessiq; sint: cedem incēdia aliaq; se fœda atq; cru delia facinora in ciues patriamq; parauisse: de confessis sicut de manifestis rerum capitaliū more maiorū sumendū suppliciū.

❡ Posteaq̄ Cato assedit: Senatores pene omēs. Alii alios ti/midos uocātes sniam eius approbāt: eius magnitudinē animi: eius ꝯstantiā: fortitudinē in cœlū laudibus efferunt. Deniq; fit. S C. in Catonis sniam. Sed Cæsar nec eo quidē rem impedire de stitit: quoad diutius illi in snia pseuerāti magna equitū. R. ma nus: q̄ ꝑsidii cā armata circū ædē cōcordiæ stabat: siue φ illū: qa ꝯiuratis mortis pœnā remoueret: participē ꝯiuratōis crederet: si ue ꝯmota piculo. r.p. strictis occurruiss; gladiis. Tū Curio ꝯple xu: togaq; obiecta eū ꝓtexisse tradit. Ad hæc Cicero quoq; illos increpās a Cæsaris nece deterruit. Ferūt cū int Cæsarē: et Catonē de reoꝝ pœna eēt ꝯtentio: euenisse rē auditu fœdā. Seruilia naq; Catōis soror cæsaris āore sæuo saucia quasdā lras amatorie scri ptas cuidā parū prudēti ad illū pferēdas ddit. huic ad cæsaris do

mū uenienti cum ianitor Cæsarē in senatu esse dixisset. Confe stim ille homo rudis in senatū uenit: Cæsarię epistolā tradidit. Quam cum Cato uidisset: clamare cœpit cōiuratorū illas esse litteras. easq; palam recitari debere cōtendeabt. Tum Cæsar ueritus: ne publice legerentur: eas Catoni porrexit. Quas cum Cato legisset: in Cæsarem reiecit: & illum natura sobrium: ebrium in Senatu uocauit. Habent hoc amores: & hæc quæ relicię uocantur: ut uirum sæpe clarissimū faciant in aliquā turpitudinis incurrere maculā. Sed paulopost accidit res: quæ Cæsaris mentem magis perturbauit. Nam apud Nouiū quæstorem a. L. uectio factus est reus cōiurationis: & magnā illi. Q. Curius conflauerat inuidiam. Quod illum in senatu participē cōiurationis nominasset. Vectius Catilinæ chirographū pollicebatur. Curius id se a Catilina comperisse dicebat. Cæsar grauiter ferens se hac tanta turpitudinis labe aspergi: sui expurgādi causa in Senatum uenit. Diutius aūt solito sedente senatu fit ad curiā ingēs infimæ plebis cōcursus atq; impetus. Homies eīn turbulēti: qui de Cæsare senatum aliquid durius decernere arbitrarentur: incensi illius amore: & periculo ꝯmoti clamores attollere cœperūt: Cæsarēq; ut dimitteret: Senatū seditiose flagitare. Tum. M. Cato: ut Cæsari materiam seditionis subtraheret: Senatui persuasit: ut magnum Plebi Ro. frumētū numerū diuideret. Qua quidē largitione perfectum est: ut tenuiorꝫ animi mirificeCatoni: & uniuerso senatui reconcialirentur. Odit parcos Vulgus: largos liberalesq; diligit. Amat mnnificentiā. Ducitur epulis: mouetur ludis: flectitur dōis. Et largitiōe cecantur mētes hoim. Cæsar deiñ ꝯcionē habuit in q̄ ꝯcione docuit: nō modo se inter cōiuratos nō fuisse. Sed quedā etiam de cōiuratione consi. indicasse. Cumq; ad hoc Ciceronis testimoniū implorasset: Cicero eum ab hac sceleris suspitione purgauit. Cōsul hoc ita fecit: siue quod de Cæsare nihil cōpertū haberet: siue quod potius cōniuendū putabat. Nam in Cæsarē & Crassum: & si manifeste cōuici potuissent: tamē animaduerti non poterat. Cum eorum alter ingētibus opibus: alter populari fauore munitus esset. At postea Cæsar uehemēter in. L. Vectiū inuectus cum illum in concione asperrimis uerbis lacerasset: eum postea direpta suppellectili: & pignoribus captis grauiter

mulctauit:Et Nouiũ questorẽ detrusit in carcerẽ. Q ꝺ ꝑtorẽ pas sus esset apud se postulari maiore imperio prædití. Naꝫ mgrã tus superiores non possunt:per inferiores:aut qui pari imperio sunt:cogi. Nec his contentus Cæsar perfecit: ne Curio præmia darent:quæ ei (qm̃ pmus Cõiurationẽ detexerat) Decreta erãt amplissima. Sed ut eo reuertar:unde discedere multi mihi propter Cæsaris mentionẽ necesse fuit. Erant tunc Nonę Decẽbres iamq̧ aduesperascere incipiebat: Cum post longã cõsultationẽ in senatu habitã tãdem ex Catonis sẽtẽtia Senatus (ut diximꝰ) Suppliciũ de reis summendũ statuisset. Cõsul igit̃ optimũ factu iudicans noctẽ:quæ instabat antecapere: ne quid dirum aut foedum:eo spatio ab iis ageretur:qui per uim illos eripere cogitabant: Curia egredit̃ comitãte Senatu:equitibus. R. & iuuentute nobilium armata:& inde ad ædes eorum ꝓfectus a quibus rei seruabant̃. Primo Lẽtulũ: Q ui in Lẽtuli spinteris custodia erat ex pallatio per uiam sacram:ac per mediũ forum ad carcerem duxit:& Carnifici tradidit iubẽs ut statim ei laqueo gulam frangeret. Sed nequa seditio oriret̃: Cõsul illos equites. R. cum scutis deductis gladiis in cliuo Capitolino collocauerat. Hoc ideꝫ de Statilio/Cethego. Gabinio/ac Capario factum est. Nam ad carcerẽ per prætores educti om̃es strãgulati sunt Posteaq̃ om̃es necati fuerũt: Cõsul ut conatus:ac eoꝶ spem/qui per noctẽ aliqd moliri parabant:debilitaret ac præcideret: ad multitudinẽ conuersus magna uoce:ut om̃es exaudire possent:uixerunt inquit Hoc leuiore uerbo illos interiisse significans Hæc cum dixisset Nox iam aderat. Tum consul domũ uersus iter cœpit mirifico hominũ comitatu: Summaq̧ cuꝫ gratulatiõe P. R. quacũq̧ iter faciebat per om̃es urbis/Vicos/ Lampades lychini/tedæ/atq̧ faces lucebant: e fenestris/ ex hostiis effusi uiri/ atq̧ mulieres Ciceronem urbis cõseruatorẽ/Custodẽ libertatis: Patrem patriæ appellabant. ꝙ ciues essent/ꝙ liberi/ꝙ uiuerent/ eius uirtuti accep tum ferẽtes. Hæc frequẽtia:& Pompa domũ usq̧ illum celebrauit. Omitto hic ego postea totius Italiæ lætitiã:atq̧ gratulationẽ honestissimas præclarasq̧ municipiorũ:& colon aiũ laudatio nes relinquo:gratias prætereo: quæ Tuꝫ. M. T quæ L. Flacco &. C. Pomptino a bonis uiris sunt actę: Interea Cicero P. Sestiũ

um capua literis accersitũ cum il'o exercitu: quẽ tum secũ habe/
bat An'oniũ summa celeritate cõsequi iussit.His rebus gestis ciui
tas:quæ omĩs antea trepida erat:metu liberata est:& ualde reli/
qui cõiurationis impetus sunt retardati:& eximiã quãdã:atq; im/
mortalẽ togatus Cicero iunctã inuidiæ: ac multorũ inimicius
implicatã gl'iam est ꝯsequutꝰ. Totius eñ libidinosæ ac d'licatæ
iuuẽtutis:improborũq; omĩũ in se odia ꝯtraxerat. Qui Cicero/
nem nõ solũ iccirco oderat.ꝙ eoꝝ impetus horribilis conatusq;
nepharios repræsserat. Sed etiã ꝙ nihil huiusmõi eo uiuo unq;
se pficere posse sperarẽt.Itaq; permulti:in qbus etiã.C.Cæsar.Sy
maxie.L Bestia:et.Q.Metellus Nepos Cicerõis res gestas re/
prahẽdere: ac uexare ceperũt. Cum igit̃ pridie.Kal'.Ian.Cicero
abiens cõsulatu uellet res:quas in magistratu gesserat: (ut mos
erat) in ꝯciõe dicer.Q.Metellꝰ Trib.Pl.illi ne diceret ꝓhibuit.
indignũ esse dicẽs facinus:ei:qui in alios aniaduertisset indicta
causa:ad dicendũ ipsi ptãtem fieri oportere.Quæ res tñ Cicero
ni lõge honorificẽtior fuit:quã si illi concionẽ habere pmisisset
Nam cũ Metellꝰ ei tñmõ ut iuuaret:pmitteret: Cicero iurauit
remp.atq; illã urbẽ sua unius opera esse saluã:cuius Iusiurandũ
tale:atq; tñ uniuersus.P.R.una uoce:& ꝯsensu appbauit:et illũ
uere iurasse'iurauit.Hanc eius gloriam.P.R.alia gl'ia cumula
uit.Nã illo & eodẽ die Populꝰ 'eum maxĩo honore sũma læti/
tia:atq; frequẽtia e foro domũ r̃duxit.Kal'.uero Ia.ea magnitu/
dine animi de rep.loquutꝰ est:ut omẽs intelligerẽt: ea q̃ in ꝯsu/
latu gesserat:uirtute nõ casu esse gesta.Et.Q.Metellũ secũ de re
pu.disputantẽ fregit in Senatu orõe plenissima grauitatis osten
ditq; ei Cicero sibi cũ uiro fortissimo: & ad dicẽdũ paratissimo
futurũ esse certamẽ.Ex hoc eius aduersarii magis irritati: ꝙ illũ
in senatu principẽ uidebãt:ad plebẽ confugerũt.Tũ Metellus so
cio atq; adiutore.C. cæsare ad ppl'm rogationẽ tulit:ut Pom ad
urbẽ cũ exercitu reuocaret̃:eiq;.r.p. cõmitteret̃:ut uideret neqd
detrimẽti caperet.Et uerbo quidẽ Põpeius ad urbẽ uocabat̃: ut
Catilinã debellaret:re aũt uera id agebat̃:ut in Põpeii ditionẽ
imperiũq; resp.decideret:& ut Marci.Tul. cõsularis auctoritas
& senatoria illa ex ea re infringeret̃ potẽtia:tãtiq; homis successi
one ꝯseruate.r.p.gl'ia minueret̃. Huius nephariæ ꝓmulgatiõis

cum in senatu mẽtio facta esset:surrexit. M.Cato:petiit a Metel/lo ꝑ sua fide:ac dignitate pluribꝯuerbis:ut ab incœpto desisteret obsecrãs iullum Per sui patris mortui cinerẽ:per numidicũ illũ Metellũ:qui maluit de ciuitate dimoueri: q̃ turpiter iurare:per omnes metellos ꝓstantissimos ciues:qui seditiosis hominibus semp restituerunt:qui senatus auctoritatem:bonorum conser/sum omibus in rebus semp sequuti fuerũt. Ostẽdebat aũt nihil opus esse:ut pompeius ad urbẽ cum exercitu uocaret. Propte/rea ꝙ magnũ exercitum Caius Antonius:magnas etiam copi/as Q. Metellus celer illius frater contra Catilinam cõparassent atq̧ oppressis domesticis hostibus:a quibus fuerat magis cauẽ dum:Ita coniuratio esset debilitata:ut nullam calamitatẽ ab im portũo illo gladiatore.r.p.accipere posset. Sed cũ metellus neq̧ æquitate oratõis:neq̧ auctoritatẽ. M.Catonis moueret:Cumq̧ eu; cæteri senatores:neq̧ rogãdo:neq̧ monẽdo de addicta snia mouere possent: Sed omia ille ui & armis se acturũ minitaret. Cõfestim Cato mutata orõne comitiũ ei mirificũ fecit:& illum tanq̃ reũ accusauit cũ orõe plenissima grauitatis:tum laudatiõe atq̧ approbatõe cũcti senatus: & ad extremũ addit:nũq̃ se uiuo passurũ:ut ad urbẽ cu; exercitu Pompeius reuerteret. Sed adue niente rogatiõis die cum metellus:& Cæsar prætor tẽplum Ca storis de nocte armatis homibus occupassent: ualde diffidere boni cœperũt:ne lex ferret. Armati n.homies forũ:& ꝓciões te/nebãt. Et plebs urbana:quæ noua semper uidere cupit:Metello ad legẽ ꝓ mulgandã fauebat. Itaq̧ per multi Catonẽ monebant ut salutis suæ ratiõe haberet:Sed ille incredibili quadã atq̧ in/audita magnitudie animi:grauitate uirtute ꝓditus. Qui nõ sibi Sed se p̃riæ natũ putabat:piculosæ facere maluit:q̃ ꝓcipitãti.r.p nõ subuenire. Itaq̧ nõ mõ sine ullis copiis:ac manu:uerũetiam cum paucis amicis mane descẽdit i forũ cũctis adeo de uita eiꝯ uiri timẽtibus:ut nõnulli Catonis familiares lachrimas nõ tene rent:cũq̧ illũ neq̧ fletus assiduus uxoris suæ sordesq̧ lugubres: neq̧ sororꝝ lachrimæ:et suoꝝ omiũ mœror et squalor icredibil' domi ꝛ̃tinere potuisset. Cato igiť aio fortissĩo solũ cũ Munatio thermo collega(nã cæteri ab iis ꝓhibebãt:q aditꝯ tẽpli tenebãt) uenit i tẽplũ. Sedebat i rostris metellꝯ:metello ꝓximꝯ cæsar tum

Cato:ut mutuū illorum interrūperet sermonē: medium sese in/
ter eos coniecit multis plaudētibus & illius magnitudinē ani/
mi admirātib9. Insignis tum fuit opera Catonis:præclara Ther
mi eius collegæ. Nam cum librarius Metelli rogatiōnē a Cato
ne legere ꝓhiberetur:Metellus eam ipse ipse in manus assum/
mens legere cœpit. Sed ɔfestim Cato legem illi e manibus eri
puit. Metello deinde uerba legis sine scripto referēti(eā.n:me
moriter cōplectebaē) Thermus ad illius os manus opponēs
uocem præclusit. Hæc cum Metellus grauiter ferret:operæ:gla/
diatoresq; illius signo dato clamorē satis magnum sustulerunt
impetumq; facere cœperūt. Eo metu iniecto repēte magna quæ
rimonia oīs multitudo de foro discessit. Eiectus Cato ē Ro
stris:& pene solus in foro relictus ad huc uoce & clamore pu/
gnans cū a multis ferro:& lapidibus appeteretē:subsidio. L. Mu
renæ cons. seruatus est. Tum Metellus se Catonem uicisse pu/
tans armatos discedere iubet: & iterum ad rostra reuersus legē
ꝓmulgare cœpit. Sed hi qui profugerāt redeuntes mutata uolū/
tate Metellum clamoribus:& cōuiciis: & sybillis cōsectabanē:re
uerso Catoni plaudebāt fauebant. Quapp Metellus ualde per
turbatus debilitatusq; cum suis e foro discessit. Cato aūt cum. P
Ro studiū multis uerbis laudasset:hortatusq; esset illum:ut legi
resisteret incūbenti ad perniciē. R. P. & ciuile bellū excitanti mi
rifica hominū lætitia summa cum gloria se domū recepit. De/
inde cum in Senatu multa uerba facta essent de hac Metelli ar/
matorū excursione:de lapidationib9:atq; fuga bonorū:nōnulliq;
aculei fuissent in. C. Cæsarē coniecti:nōnullæ cōtumeliæ in Me/
tellum:Senatus decreuit:ut Metellus tribunatu: Cæsar aūt se ꝑ/
tura abdicaret:amboq; se ab administratione reipu. abstinerent
Nec his pœnis cōtentus Senatus cum etiā Metello igno minię
notam inurere uellet: contradixit. M. Cato: & ne id faceret Se/
natum dissuasit:ualde tum a Po Ro. laudata est illius mansue/
tudo:& consiliū approbatū: ꝙ ea quæ faciebat: Quæq; gerebat:
non odio alicuius. Sed adductus amore reipu. faciebat. ita Me/
tellus priuatus administratiōe reip. & a plebe relictus in Asiam
proficisci statuit quasi hæc oīa ad Gn. Pomp. delaturus. Sed pri
us contiones habuit:in quibus ille Senatum cōtumeliose lede/

bataiebat se regnũ Ciceronis: tyrannidẽ Catonis perferre non posse: uenturũ tempus: quo P. R. uehemẽter pœniteret: Quod Gn Pom. clarissimũ uirũ tot iniuriis affecisset: Sed postea Pompeius Catoni: & Marco Tullio nõ modo nõ succẽsuit: Sed utrique grãs agit. Quin immo ut Cicero in secũda philippica: & libro primo officiorũ refert: ut Pompeius primũ decedẽs ex Syria Ciceronẽ uidit: illum cõplexus & gratulans multis audiẽtibus dixit: frustra se tertiũ triumphũ reportaturũ fuisse: nisi Ciceronis in. r. p beneficio ubi triũpharet: esset habiturus. Ac postea in ꝑcione quadã dixisse fertur: tempu. romanã iustissimas municipio arpinati gratias agere debere: ꝙ ex eo duo sui ꝯseruatores extitissent. C. Marius: et. M. Cicero: quorũ alter eam a domesticis: alter eam ab externis liberasset periculis. Sed iam ad Cæsarem reuertor. Qui cõtempto Senatus grauissimo decreto cũ diutius in magistratu ꝑseueraret: senatus quibusdã negotiũ dedit: ut illum per uim ꝓhiberent. uestem tum Cæsar mutauit: in signibusq; prætoriis abiectis mœstus se domi inclusit tempestati cessurus. Hac re patefacta biduo post cum ingẽs mltitudo ad Cæsarem cõuenisset eiq; in restituẽda illius dignitate operã suã seditiose pollicereẽ: Cæsar laudato approbatoq; illi⁹ studio plebem ualde incitatam in patres oratione: qua ipse clarus habebatur: sedauit. Quæ quidẽ modestia senatui: cuius iudiciũ semper fuit: homines ab improbis conatibus metu uel pœna deterrere ad recte facta præmiis allicere: adeo placuit: ut Cæsari per principes ciuitatis gratias egerit: illumq; in curiam acciuerit: eiq; restituta prætura: laudibus amplissimis affecerit. Plura me dicere parantẽ Catilina: a quo tam multum digressi sumus: ad se reuocat. Qui dum ea Romæ gerebanẽ (ut aliqui dixerunt) circiter iam uiginti milia hominũ collegerat. Mea aũt sñia maiorez esse impiorũ manũ aggregauerat. Sed ex his om̃ibus erat pars quarta militaribus armis instructa: reliqui uero non pro militari disciplina arma. Sed illa fere: quibus homĩes itinere uti solent: portabãt. Is igiẽ Catilina copiis per montes asperos iter facere: sæpe mouere castra: & eadẽ uallo fossaq; fortissime cingere: modo urbem: modo galliam petere: hos obsidere montes paulopost ad illos transgredi: nunc equo: nunc pedibus iter fa/

cere. Item creqras uigilias ponere: eas ipse cum primis circumire in operibus in agmine multis adesse: milites oẽs benigne appellare monere / hortari. Sæpius ipse humi requiescere: quo libẽtius laborẽ alii tollerarent: postremo nunꝗ Antonio pugnandi p̄tãcem facere: ꝙ exercitum prolatãdo copiasq̃ augeret magna quotidie ad illũ cõfluente multitudine undiq̃ ex italia perduorum hoĩm latronũq̃: qui spe prædãdi: studioq̃ bellandi agriculturam: & questũ quotidianũ reliquerãt. Et simul ꝙ tutius Catilina esse arbitrabaẽ expectare tempus: quo socii Romæ incepta pfecissent: & ad urbem accedere: quã fortunã belli temptare. Iamq̃ patriæ signa inferre properabat: cum nuncius ad eum puenit: q̃ illi romæ patefactã esse ꝯiurationẽ: & de illis: quos supra cõmemorauimus: sumptũ suppliciũ nunciat. Hoc igiẽ nuncio cõmotus Catilina iter ab urbe cõmutato cõsilio ad Galliã transalpinã uertit: sperans gallorũ gentẽ nomini romano infestissimã: & nouis imperiis semp studentẽ ad belli societatẽ facile posse impelli. Cogitauit exteras natiões armatas ad urbẽ adducere: & exercitus cõficere maximos. Augebaẽ eius spes: ꝙ Allobroges: qui finibus italiæ pxiores sunt: a qbusdaꝫ cõiuratis magnis pmissis sollicitabanẽ: & galli non inuiti illos audiebãt. At. Q. Metellus prætor: qui in agro piceno cum tribus legionibus p̄sidebat: de Catilinæ itinere ex perfugis certior factus castra celeriter pmouit: & sub infimis montis radicibus: per quẽ Catilina iter in galliam facturus erat: Castra trium legionuꝫ fecit: & cum magno equitatu leuiq̃ armatura insidiaturus locis idoneis consedit. Quod ubi Catilina cum iam in agrum pistoriensem peruenisset: cognouit. Multis de causis nõ cunctandũ amplius existimauit: qui cum Antonio quãprimũ pugna decertaret. Quarũ causa illa fuit iustissima: Quod cum uideret a fronte cum tribus legionibus hostem metellũ adesse: a tergo Antoniũ cum magno exercitu: qui illum in fuga persequebaẽ: A lateribus motes: a q̃bus fuga salus peti prohibereẽ: perfacile factu esse arbitrabatur posse aduersarios uiis: cõmeatu intercluso sine ullo uulnere potiri uictoria: si expectaret: ut duo illi exercitus in medio illum clauderẽt. Et simul ueritus ne cunctando exercitus dilaberetur. Nam multi ab illo post nuncium rei Romæ male gestæ perfu

gerant. Plures etiam ad illum ire festinantes retro domū redie rant. Accedebat huc: ꝙ indies hostium numerus augebatur: sol licitabat etiam inopia rei frumētariæ: ꝙ uiis undiq; clausis cō/ meatus nō facile supportari poterat. His igit̄ causis Catilina: & cū nullā neq; fugæ: neq; præsidii: nisi in prœlio spem uideret: for tunam temptare: & extremū auxiliū experiri decreuit. Quapro pter aduocato cōsilio omniūq; ordinū ad id consiliū adhibitis militibus habuit orationē: quæ quāuis in Salustio inserta reperi atur: tamē qa illa non tam ꝓpria Salustii: q̃ Catilinæ esse posset iccirco: eius exemplū infrascripsi. Nam tradit Iustinus: ꝙ Pom/ peius Trogus magnus historiarū scriptor Liuium & Salustiū reprehēdit: ꝙ multis in locis cōciones direptas pro suis oratōi/ bus eorū libris interposuerint. Itaq; illas oratōes: quas Salustius in Catilinario posuit in persona Cæsaris: & Catonis de cōiura/ torum pœna inuicē interse altercantiū: quas nos quoq; huic no stro operi interseruimus: eas ad uerbū fuisse Cæsaris et Catonis auctore etiā Plutarcho minie dubitandū est. Qui scribit in uita Catonis. M. Ciceronē in Senatu quosdā adhibuisse scriptores: q celeritate scribēdi facillime Senatoꝶ snias ꝑsequebat̄ eoq; mō illā Catōis orationē fuisse seruatā. Sed ista siue Salustii: qd̄ ego magis credo: siue Catilinæ fuerit: iustis d̄ causis illā hic potiꝰ q̃ meā pōere uolui. Nūc igr̄ C. ad pugnā milites hortātē audiamꝰ

COmpertū habeo milites uerba uirtutē uiris nō adder̄: ne q; ex ignauo strenuū neq; forte ex timido exercitū oratōe iperatoris fieri: sed q̄nta cuiusq; anio audacia natura aut moribus inest: tāta in bello patere solet. quē neq; gloria neq; pe/ ricl'a excitāt: neqcquā horrere: timor animi auribꝰ officit. sj ego uos quo pauca monerē aduocaui: simul uti cām ꝯsilii mei ape rirē. Scitis eqdē milites socordia atq; ignauia Lētuli q̄ntā ipi no/ bisq; cladē attulerit: quoq; mō dū ꝓsidia ex urbe opperior: i Gal liā ꝓficisci nequeri. Nūc uero quo i loco res nr̄e fint: iuxta mecū ōnes itelligitis. Exercitꝰ hostiū duo unꝰ ab urbe: alt̄ a gallia ob/ stāt: diutiꝰ i his locis eē si maxie anius ferat: frumēti atq; aliaꝶ re rū egestas ꝓhibȝ: quocūq; ire placȝ ferro iter apiendū ē. Quapp uos mōeo uti forti atq; pato anio sitis: et cū ꝓliū inbitis memie ritis uos diuitias: glor: ā: decꝰ: ꝑterea libertatē: atq; pr̄iaȝ i dextris

nestris portare Si uicerimus omia nobis tuta erunt: cōmeatus abūde municipia atq coloniæ patebunt:si metu cesserimus ea/dem illa aduersa fient:neq locus/ neq amicus quisq teget:quē arma non texerint.Præterea milites nō eadem nobis & illis ne cessitudo impendet:nos pro patria/ pro libertate/ pro uita/ pro uirtute certamus/ illis superuacaneū est pugnare pro potentia paucorum:quo audacius aggredimini memores pristinæ uir/tutis:licuit uobis cum sūma turpitudine in exilio ætatē agerē.Po tuistis nōnulli Romæ amissis bonis alienas opes spectare:qa illa fœda atq intollerāda uiris uidebant: hæc sequi decreuistis: si relinquere uultis audacia opus est: nemo em̄ nisi uictor pro pace bellum mutauit.Nam in fuga salutem sperare cum arma quibus corpus tegit ab hostibus auerteris ea uero demētia est semper in prœlio iis est maximū periculū:qui maxime timent audacia pro muro habet:cum uos cōsidero milites:& cum fa/cta uestra existimo:magna spes me uictoriæ tenet/anim9 ætas uirtus uestra me hortat: præterea necessitudo quæ etiā timidos fortes facit:nam multitudo hostium ne circūuenire queat:pro/hibent angustiæ loci. Quod si uirtuti uestræ fortuna inuiderit: cauete ne inulti animā amittatis: neu capti sicuti pecora potius trucidemini:quam uiro₰ more pugnantes cruentā atq luctuo/sam uictoriam hostibus relinquatis.

¶ Hæc cum dixisset:ex castris copias omes educit: ac primū suū:deinde omium cōspectu remouit equos:quo milites eq/to omium periculo firmiori anio in prœliū prodirēt:& ne qua spes in fuga relinqueret. Deinde Aciem hoc modo instruxit: ɔstituit in fronte cohortes octo:& in his unum quēq ex Centu rionibus:& Militibus gregariis electum:& optime armatū di sponit:in media Acie Syllanos Milites:qui etsi erant pauci pro pter uirtutē tamē magnā in eis Catilina spem uictoriæ habebat Illos uero:quibus ad pugnā:aut propter imperitiā rei bellicæ: aut propter ꝙ minus cōmode armati erant:non multū ɔfidebat i subsidio collocat:ut speciē opinionēq pugnantiū præbētes ho stib9 terrori essent.Atq in sinistro cornu fesulano quodā i dex tro.C.Mallio præposito:ipse in media acie prope aquilā astitit quam fatalē ad perniciē.R.P.fore putabat. Tali instructa acie

Catilina paulo lõgius progredit a suis munitionibus: ut si uellet Antonius proelio cõtendere: ei potestas non deesset. Quod ubi Antonii exercitus cõspexit: clamant occasionẽ negocii bene gerendi omittandã nõ esse: ad certamẽ descendi oportere. At Caius Antonius & si propter multitudinẽ suorũ: hostiumq; paucitatem: & ueterẽ belli gloriam multis partibus se superiorẽ existimaret: tamẽ nimiũ metuẽs cõmunẽ martẽ: incertosq; belli euentus proelio decertare nolebat. Dubitãte igit Antonio: atq; eorum cupiditati resistẽte: sibiq; pugnare nõ placere clamitante: subito illũ Quaestor suus. P. Sestius uir fortis orare: atq; obsecrare coepit: ne dubitaret signũ dare: interdũ etiam illum incusare: quod magnas oportunitates prolatãdo corrumperet. Victoria inquit nobis a diis imortalibus portendit. sicut enĩ semper depoposcimus: animo sunt milites addimicandũ parati: nõ facile occasionem postea reperiemus. Quod si se Catilina in galliam recipere poterit: non sine multo sanguine: & totius Italiae uastitate uictoriam adepti erimus. Multa alia eiusdem generis addẽs tandem Antoniũ in eam sniam: ut cum Catilina cõfligeret: traduxit. Quapropter Antonius pmisso exercitu. M. Petreio uiro praestanti animo: & uirtute: sũmaq; apud milites auctoritate: & mirifico in re militari usu: ipse quoniã ualitudine minus cõmoda utebat: in Castris permãsit. Tunc. M. Petreius ex castris producto exercitu quãq; milites studio pugnae ardentes uideret: eos tamẽ adhortari optimũ factu iudicans concionem aduocat: & milites his uerbis cohortatus est.

ET si minime oportere intelligebã milites: uti uos In hac causa ad laudem adhortarer. Propterea q nemo est tam ignarus rerum: aut tam stultus: qui nõ intelligat. Si hoc tẽpore (qd dii omnẽ auertãt) Catilina uicerit non modo crudelẽ supbãq; nobis dñationẽ. Sed ignominiosam: et flagitiosam esse ferendã: nec ullius supplicii acerbitatẽ recusandã. Nostis Catilinae ĩmanitatẽ. Scitis in eo nihil praeter audaciam: supbiam libidinẽ petulantiã contumaciã. Nostis amicos: nostis genus eius totum uniuersum Aleatorũ: ebrium: paricidarum. flagitiosorũq; omniũ. Vrbem ille latronibus suis diri

piendā se daturū: promisit fortunas nostras: uillas: atq; domos iam sibi diffiniūt: et int̃ se dispartiūt. Neq; solū illi fortunas nr̃as. Sed irati etiā sanguinē ꝯcupiscūt. Null⁹ ē eis lud⁹ iocūdior: quā sanguinis effusio: quā cruces: quā uerbera: quā añ oclos tormē/ta ciuiū. Et q sanguinē hūanū sollaci⁹ cā biberūt: cuius nūc sāguinem eos in tanta siti: atq; bonorū odio nō haurire cēsetis? Quē igit̃ hæ res tam atroces: tā imanes nō excitarūt: apd̃ hunc cuiusq; pficiet: aut ualebit oratio? Faciam tamen ego milites ut summi gubernatores solēt: qui nauē secūdis uentis celerē cursum tenē/tem remis tñ impellūt: et ut boni aurigæ faciūt: qui quāq; equos currētes uidēt: eos tñ uoce: & calcarib⁹ urgent. Sic ego uos ardētes: & his rebus uehemēter excitatos ad libertatē defendendā cohortabor: & ut dr̃ currētes incitabo. Quare ꝑcipite quæso diligēter quæ dicā: & ea pœnitus animis ur̃is mētibusq; mādate. Agit̃ nũc milites nō quā late: aut quā magnifici. P.R. fines futuri sint. Sed ut quæ multis maiorū nr̃orum laboribus: uictoriis: multis annis parta sunt hodierno die gladiis nr̃is retineam⁹. Nō estis nunc de gloria: de uectigalibus: aut pro sociorū iniuriis: pro quibus semp. P.R. exercitus certare ꝯsueuit: Sed pro uestra. R.P. dimicaturi: pro deorū imortalium templis: pro fortunis omniū: pro aris atq; focis/pro coniugū uestrarū: ac liberorū anima: pro libertate: pro salute deniq; totius orbis terrarum. Est nobis certamen cum imani tetraq; belua: quæ quoniā in foueā incidit: ob/ruatur. A tergo/a frōte/a lateribus tenet̃ premit̃/urgetur. Si eñ elapsa erit de manibus nostris. aduolabit: repēte ista pestis imanis in agros suburbanos uastabunt̃ tunc agri: diripiētur uillæ: tecta urbis ardebūt: matresfamilias: pueri ingenui arripient: & militibus tradent̃. Versabitur in curia timor: in foro cōiuratio: in campo exercitus. In omni aūt sede ac loco ferrum atq; flam/ma dominabit̃. Si unq̃. R.P. militum uirtutē: auxilium: fortitudinem implorauit: hoc inquã tempore implorat: quæ facibus & telis impiæ cōiurationis obsessa uobiscū sic agit: & quodam modo loquit̃. Multa: quæ in libera ciuitate ferenda nō essent ꝑpessa sum. Quod eñ unq̃ tēpus fuit? Qui dies? quæ nox? cum non sit per istos scelus aliquod cōtra me admissum? Quæ cædes per hosce annos sine istis facta est? Quod facinus? Quod

flagitium non per iſtos ſuperiora illa quamq; intollerabilia fue
runt:tamẽ ut potuiſtuli. Nunc uero me totam eſſe in mœtu: &
in maximũ diſcrimẽ adductam ꝑpter hunc unũ quis ferre poſ
ſit? Itaq; uos nunc o fortiſſimi milites rogo atq; oro:ne me diui
no conſilio & conſulis prudẽtia a Lentuli Cæterorũq; inteſtino
rum hoſtiũ inſidiis ereptam ab huius nefario latrocinio oppri
mi patiemini. Vobis ego præterea arcẽ: & Capitoliũ:uobis mu
ros:penatas aras:ſepulchra maiorũ:leges:iura:libertatem:com/
mendo. Maiores ueſtri non ſolum ut liberi eſſent. Sed ut impe
rarent:Certabant. Vos uero ut huius impuri latronis teterrimũ
crudeliſſimũq; dominatũ fugatis Quid tandem facere oporte
bit? Quapꝑter o fortiſſimi milites: quoniã res eſt indiſcrimen
adducta:aut libertatẽ ꝑpriam Romani generis & nominis ue/
ſtris armis hodierno die retineatis: aut ſeruituti mortẽ antepo/
natis. Illi eñ illi ſcelerati:quos inuictoria cecideritis:etiam apd
inferos parricidii pœnas dabũt. Veſtrũ uero ſi qui extremũ ſpi/
ritum in acie effuderint:piorum eritis ſedem:et locum cõſequu
turi. Hæc uobiſcũ patria mea nunc attendite. Cum multa & ua/
ria milites impendẽt hominibus genera mortis: Gaudendũ po
tius nobis q̃ dolendũ uideretur. Si id genus quod eſt pulcher/
rimũ:Scilicet pro patria uitam ꝑfudiſſe nobis obtigiſſet. Atq; re
tenta morte noſtra fuiſſet ciuitatis libertas. Nam uita breuis eſt
curſus uero gloriæ ſempitern9. Cũq; omibus ſit diffinita mors
optandũ eſſet:ut pro patria potiſſimũ reddita eſſet. Et eñ ſi non
ſpiritu at gloria ſempiterna uiueremus. Nunc uero quod mor
te eſſet repellendũ:id nos ſine cuiuſq; noſtrũ ſanguine uitare poſ
ſumus. Quod quo melius intelligi poſſit. Exponam uobis mi
lites:ex quibus hominũ generib9 iſtæ præclaræ Catilinæ copiæ
comparatæ ſunt. Atq; eas ex tribus hominũ generib9 conflatas
eſſe audio. Primum genus eorum eſt ex his Colonis:quas ſe/
ſulis Sylla cõſtituit. Hi largius ſuo uſi nouas tabulas a Catilina
& locupletum ꝓſcriptiones expectant. Meminerũt enim Sylla/
nis temporibus ex modicis repente fieri diuites. Hoſce ego quã
q; fortes uiros eſſe audio:eos tamen minime pertimeſcendos
puto. q aut robur illud priſtinum ocio & uoluptatibus erit ſo/
pitum:aut ſi adhuc permanebit: uirtute uobis & numero pares

esse non poterunt. Secundū genus est eorum ciuium. Si Ciues sunt potius: quā pecudes. Qui dum bona nostra sperant: effu/derūt sua. Hi obruti Vino/ Cibo/ Confectu/ debilitati stupris/ Cō/ sules se: aut Prætores/ aut Tribunos expectāt futuros. In hoc ge nere sunt illi: quibus Catilina stipatus romæ semper incedebat: quos a complexu suo nunq̄ dimittebat. Qui nō equitādo: non iaculādo: aut bene armis utendo: non uigilādo: non militarē la/ borem tollerādo eorum iuuentutē exercuere. Sed pro his ama & amari: Psallere/ Cantare/ Cōuiuia facere/ & Alea ludere didi cerunt. Quapropter hi ualde contēnēdi sunt. propterea ꝙ nobis magis mala præcaturi sunt: quā contra nos arma laturi. Tertiū genus est uariū: & ex multis hominū generibꝰ mixtū. In hoc.n. sūt ōnes aleatores/ adulteri/ gladiatores/ pastores/ latrōes/ parrici dæ/ facinorosi deniq̄ oēs: atq̄ totiꝰ Italiæ pestes. Hosce ego oēs huc ꝯuenisse arbitror: ut hodie scelerū illorū pœnas iam mltis annis debitas luant. Atq̄ ex omni hac copia uix pars quarta est militaribꝰ armis instructa. Multitudo reliq̄ nō scuta: nō galeas: nō pila: nō militaria arma. Sed ꝑ his sparros: lāceas aut præacu/ tas sudes habꝫ. O prœliū magnopē ꝑtimescendū. cum inermes homīes cū armatis sint pugnaturi/ stultissimi cū prudētissimis/ ebrii cum sobriis/ inertes cum fortissimis/ dormiētes cum uigi lantibus/ cum deniq̄ iniquitas/ scelus/ luxuria/ egestas/ ignauia/ temeritas/ uitia oīa certauerint/ cum equitate/ cum ꝓbitate/ cū temperātia/ cum copia/ cum fortitudine/ cum prudētia/ cum uir tutibus omnibus. In huiusmodi etiam pugna deos ipsos imor tales nobis faustos ꝓpitiosq̄ sperare debemus. Quapropter ni si seruire malumus: uictoria nobis certa est. Quæ cum ita sint: milites: uos pro R. Pu. causa: q̄ nulla res cuiq̄ potior esse debet moneo: pro mea summa & uobis cognita in re militari dilligē/ tia hortor: pro magnitudine periculi obtestor: ut oīa reipubli. subsidia: totum statum ciuitatis: salutem omniū ciuium & liber tatem in uestris gladiis in hoc uno certamine depositam esse & defixam putetis. Aliæ nationes seruitutem pati possunt. Roma ni ferre non possunt. Aut uincamus igitur oportet: aut nos prin cipes orbis terrarum gentiumq̄ omniū cum gloria potius mo riamur: quam cum ignominia seruiamus.

¶ Hac habita oratione mirum immodū accensi sunt milites animi: tantaq; alacritas: cupiditasq; pugnā di omibus innata est ut uix signum expectarent. Petreius duplici Acie instructa: ueteranis cohortibus infronte: post eas reliquo exercitu in præsidi/is collocato: atq; rebus omibus diligenter exploratis: exposcen/tibus militibus & studio pugnæ ardentibus tubasignum dedit. Signo dato ita acriter utrinq; milites hostes ipetum fecerūt: ita re/pente celeriterq; procurrerunt: ut spacium pila in hostes cōiicien/di non daretur: reiectis pilis comminus gladiis pugnant. Catilina/tu in extrema spe salutis cōstitutu acriter instaut. Veterani petreī dictis incēsi: & ueteri belli gloria impulsi hostium ipetum forti/ter excipiunt. Pugnatur diu utrinq; fortissime & acerrime. uehemens fit clamor: crepitusq; gladiorū cum gemitu itermixtus. Indignatio hos: & belli gloria: illos necessitas & desperatio impel lit. Catilina interim suis laborantibus auxilia mittere saucijs ac defatigatis integros recētioribusq; uiribus milites subministrat. Sæpe ferire hostem: ad prœlium segniores hortari: fugientes re/uocare: huc atq; illuc transcurrēs ita omnia diligētissime proui dere: ut iudicari difficile esset: an strenuus miles potius: an op/timus iperator esset. Sed uno atq; eodem tempore utriusq; par/tibus fungebat. Vtinam in L. Catilina mens talis fuisset ad gu/bernādam. R.P. quale corpus ad bellandū fuit: Vtinamq; summam illius uim ingenii non in scelere consumpsisset. Profecto pauci ciues melius quam ille. R.P. administrassent: Sed cum il lum imoderatus dominādi/estus absorbuisset: oīa illa orna/menta: quæ in eo maxima fuerūt: hoc scelere obscurata sunt. Et dum. L. Syllæ &. C. Marii similis esse cupit: suorum maiorū in/uentus est dissimillimus. Fuit enī Catilina (ut patrem & auum omittam) pronepos illius. M. Sergii: cuius uirtutem tot bellicæ laudes testanē. Quamq; ego nuper quosdā legi qui Catilinam ex Scipionū familia duxisse genus dicerēt Quo nihil potest di ci iperitius. Sed iam ad pugnam dimicationēq; reuertamus. Catilinæ igitur uirtute illata spe militibus reintegrato animo cum uehemētius pugnarēt: Antonii milites paulum cessere. Quod ubi Petreius animaduertit: secundā aciem laborantibus subsi/dio misit: ita cum recentes atq; integri defessis ac uulneratis suc

cessissent:sustinere Catilinarii impetū nō potuerūt. Tum Fessulanus dum circūeuntis militibus subuenit interficiē. Mālius cū magna multitudine hostium premeretē fortissime pugnās occiditur cum maxima parte militum. Catilina ubi rem esse in angusto uidet: neq3 illum esse subsidiū: quod submitti posset:memor sui generis:& simul cogitās quod mors honesta uitam sæpe turpem exornat:desperata salutem in cōfertissimas hostium copias processit:ibi multis interfectis reliquos a se paulum ꝓpellit. dum cupidius instat:ad hunc se postea omnis multitudo conuertit. illic uero pugnant acrius: ꝯminusq3 rem gerit. Tandē cum multitudine hostium ꝓmeretur: multis grauibusq3 uulneribus acceptis:ut uix se sustiuere posset:ingenti circum se edita strage summa cum laude:si sic pro. R.P. cecidisset: occisus est. At cæteri hostes in extrama spe salutis tantam uirtutem præstiterunt:ut cum primi eorum cecidissent:proximi iacētibus insisterent: Atq3 eorum quē quisq3 uiuus locum obtinuerat: mortuus tegebat. perpauci fuga salutem petiere qups nemo īsecutus facile euaserunt. Eisdem temporibus quidam cōiurati magnis ꝓmissis Allobroges ad bellum contra. Po. Ro. excitauerāt:quod ego a Salustio:qui hanc cōiuratione scripsit: prætermissum esse miror. ad horu3 igitur impetus reprimēdos missus est cum exercitu. C. Pontinius is:qui prætor cum. L. Flacco ꝯiurationis indicia cœpit:a quo sæpe cum illis ꝓspere pugnatum est. Et cum Allobroges magnis prœliis fregisset. rep. metu liberata quieuit nec ulterius progrediendā existimauit. Nam semper Romani imperatores usq3 ad id tempus gallos bello refutandos potius quam lacessendos existimabant. neq3 ulla alia gens restabat que bellum. Po. Ro. facere posse uideretur. Cætera omnia magna ex parte unius Gn. Pomp. uirtute terra mariq3 tuta & pacata erant. At Romæ facta sunt postea de coniuratis multa & grauia iudicia. Damnatus est. L. Varginteius Senator. P. Antronius/Seruius/Sylla/Caius/Cornelius. M. Lecca. M. Fuluius nobilior compluresq3 alii. permulti tamen cōiurationis participes euaserunt. Nam cum urbs pœne tota: & italia hoc scelere infecta esset Senatus paucoꝝ pœna reliquoꝝ mētes sanari posse arbitratus est. Sed illud silentio prætereundum nō existimaui qđ

quamuis leges in caput domini seruos torqueri prohiberét:ta/men de hac scelerata ꝯiuratione in dominos de seruis quesitũ est. Neq; iniuria. statuerant enim prudẽtissimi homines: ut qui se tanto scelere obstrinxissent: omni hominum atq; legum auxilio nudos esse ac destitutos oportere. Sic bellum Catilinarium post hominum memoriam teterrimũ: & periculosissimũ Cicerone togato: Antonio armato: ducibus atq; cõsulibus: Sedatum atq; restinctum est.

Explicit liber Constantii Felicii a Castro durantis utriusq; iuris periti de coniuratione. L. Catilinae:

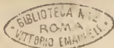
Sequitur Liber De Exilio. M. Tullii Ciceronis.

CONSTANTII FELICII DVRANTINI VTRIVSQVE IVRIS PERITI AD LEONEM .X PONT. MAX. DE EXILIO .M. TVLLII CICERONIS LIBER INCIPIT.

BELLO Catilinario confecto fama rerum gestarum: Ciceronisq; nomē late serpēs manauerat iam per omnē orbem terræ. Et quā/quā Antonius rerum: quas Cicero in ↄsulatu gessit: socius adiutor: ac particeps fuisset: illi/us tamē rei gloria pene omnis ac laus Ci/ceronē est comitata. Neq; iniuria: Qui Kal. Ianuariis sollicitā ciuitatē suspitione legis agrariæ: atq; pturbatā cōcionibus tribunorū grauitate eloquētia illa singulari ac pene diuina legis agrariæ: maximarūq; largitionum metu liberauit. Qui proscriptorū filios alienissimo R.P. tempore honores petentes comitiis priuauit. Qui Antoniū collegam cupidū prouinciæ: multa in.r.pu. molientē sapientia atq; obsequio suo a ↄiura torum consiliis remouit: & ad suam traduxit uoluntatē. Quod si pfecto eo tempore Cicero ad excitandum Antoniū: cohortā/dum: accusandū: impellendū nō fuisset datus in illo bello (dicā id/quod sentio) Non facile tanta moles mali a ceruicibus ciuium potuisset depelli. Neq; unq̄. R.P. tanta pace: tanto ocio: tanto silentio fuisset liberata. Dimicandū bonis in urbe cum cōiuratis fuisset. Qui boni si uicissent: infinitā cædem ciuiū fecissent si uicti fuissent. R.P. stare nō potuisset. Ille. L. Catilinā intestinā aliquā quotidie intra mœnia pestem molientē illa pulcherrima oratione egredi ex urbe iussit. ut ab illo: quem interficere ppter inuidiam: a quo cauere ppter audaciā nō poterāt mœnibus salui esse possent. Maximā uero laudem adeptus est: ꝙ cōiuratio/nem tam obscurā: tam occultam ita cōprehenderit ut oculis cer

N

nere maleficiū omnes potuerint. Ille Mense Decēbri districtos iam in R.P. gladios de perditorū ciuiū manibus extorsit: subiectūq; iam urbi ac prope ignem iam accensum restinxit. Vitasq; omniū ciuiū: pulcherrimā urbem: lumen gentiū: domiciliū: imperii quinq; hominū amentiā ac perditorū pœna redemit. Illū; capuæ Decuriones ꝑpter salutē illius urbis conseruatā inaurata statua donauerūt: & patronū suum asciuerunt. Illum. Q. Catulus auctor publici cōsilii: illum multi alii sæpe in senatu patrē patriæ nominauerūt. Illi. L. Gellius uir clarissimus ciuicam coronam a R.P. deberi dixit. Illum. P.R. libertatis custodē & cōseruatorē urbis iudicauit. Illum pres cōscripti amplissimis uerbis laudarūt Illi Senatus nō ut multis re bene gesta: Sed ut nemini. r.p. cōseruata supplicationē decreuit togato. Illi Gn. Pompeius grās egit: q suo beneficio prīaȝ uideret. Sed qd ego singula cōmemoro. fuit opinio multorū clarissimorū uirorū: si eo tēpore Cicero consul sicut fuit: nō fuisset. R.P. funditus interiturā fuisse. Sed ut est apud auctorē nescio quē. Magna gloria præsertim uirtute parta magnāq; plerumq; parit inuidiā. Sic Ciceronis multi extitere rerum gestaꝝ obtrectatores: uirtutis hostes: & laudis inuidi. Fuit em̄ semꝑ labes illa: & macula: q nunc maxie uiget: alienæ laudi inuidere: uirtutē uero depressam extinctamq; cupere. O ꝑniciosam inuidiā. Tu uirtuteȝ ubiq; insectaris. Tu amicitiā & charitatē extinguis. Tu incautos sæpe opprimis. Tu cruore & flāma cuncta delere cupis. Deniq; qd mali: qd sceleris cogitari aut fingi potest? quod tu non efficias. Tibi tamen dignam tuo scelere dii imortales pœnam constituerūt: ut tu prius ipsa crucieris: quam alios tormentas. Te non cibus: non potus nō lectus adquietem datus iuuat. Tibi lux est infesta. Nox non grata. Tu semper anxia es. Tu te semꝑ laceras.

¶ Quem igiē pauloante uirtus erexerat ad gloriam: laus extulit ad cœlum: eundem paulopost inimicorū scelus & inuidia rapuit ad suppliciū: depulit ad calamitatem. Ecce illa tempestas: turbo pacis atq; ocii: tribunitius furor in. R P. bacchatus Cicero tādē ex urbe eiect9. O uagā: uolubilēq; fortunā: O frustra tui. M. Tulli suscepti labores: o flebiles uigilias. o custodiā. R.P. infelicē. Quā cito illa omia ex gloria & dignitate ad luctū & la

chrimas reciderũt: Vt qui pauloante consul tanta gloria fuisset ut nemo ei se: neq; honore: neq; gratia: neq; uirtute anteferretur retineret repẽte nullũ uestigiũ pristinæ dignitatis. Exorta aũt est tempestas illa a. P. Clodio Ciceronis inimico. Res ipsa postulare uidet: ut prius q̃ huiusce rei initium expediã: pauca de istius Clodii uita & moribus exponere. P. Clodius sũmo loco natus: ut ex quadã illius parua: uerum perantiqua imagine uidi: fuit pulchra & decora facie. Sed imani acerbaq; natura: ingenio uelox manu promptus: audax: petulãs: libidinosus: seditiosus homo ac turbulẽtus. Satis eloquẽs: sed sapiens parum. Infestus bonis: imperitæ multitudini maxime carus atq; iocũdus. Floruit in. R. P. cognatis: affinib9: necessariis: ac amicis: & cliẽtibus plurimis. Atq; huius. P. Clodii scriptũ est: p̃rem: patruũ: auum: proauum: atauũ cõsules fuisse. Hic post patris mortem primã illam ætatem suam parũ pudicam habuit: & multorũ hominũ libidini expositã. Atq; adeo fuit ad libidines ꝓcliuus: ut incestũ ꝯmiserit cum tribus sororibus: & ut palam. Q. Clodia usus sit tanq̃ uxore. Stipẽdia meruit in Asia sub. L. Lucullo clarissimo imperatore: a quo postea milites circũeundo: appellãdo: sollicitãdo: totũ fere illius exercitũ alienauit. Inde ut rediit: Catilinã repetundarũ reum facit: & pecuniã accepit: ut turpissime ꝑuaricaret. Ac Fabiam uirginẽ uestalem accusauit: cuius defensionẽ cum. M. Cato suscepisset: his Clodiũ uerbis uexauit: ut homo impudẽtissimus ꝑpter uerecundiã egredi ex urbe cogeretur. Itaq; cum. C Murena se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorũ testamenta conscripsit: pupillos necauit: multa flagitia sceleraq; cõmisit: inde ut rediit questor factus maxia pecunia humo populares fraudauit impbissime ppl'm. Atq; postea multos mortales partim uenẽo: partim gladio sustulit. Plura mihi de Clodio dicere parãti ante oculos obseruat causa inimicitiarũ inter Clodium & Ciceronem: quæ me ad se rapit: hæc relinquere hortatur: de qua paulo altius exordiar. Initiis enĩ bene cognitis multo facilius reliqua intelliguntur. Erat decora facie eximiaq; pulchritudine Pompeia uxor. C. Cæsaris pontificis Maximi: hanc Clodius ardẽter amabat uerum huius libidini Aurelia Cæsaris mater summa integritate: & singulari pudicitia mulier multũ

aduersabitur atq; obstabat:nurumq; ita obseruabat: ut non mo/do congressione:sed colloquio etiam ac conspectu prohiberé/tur. Clodius autem amore ardens ut cum Pompeia esse possit, excogitat rem singularem. Fit romæ sacrificium deæ cuius ne nomé quidé uiros scire fas est. Boná deam aliqui illam nomi/nauerunt. Aditus ad id sacrificiũ non est uiris. Sacra per mulie/res noctu cõfici solét. Fit pro. P. R. fit in ea domo: quæ est in im perio: in qua uir nemo adesse potest. Fit incredibili cerimonia Cum hæc solénia in Cæsaris domo (Is ẽm pont Max. erat) ꝑ noctem celebrarent. Quid nõ audet amans? Eo Clodius ꝙ nõ dum barbá emiserat: & ob id rem latere sperabat: assumpta mu/liebri ueste atq; ornatu: una comitatus ancilla peruenit: & illam rerum cõsciam ad Pompeiá mittit: ut rem nunciaret: quæ cum tardius rediret: Clodius interea amantiũ more loci ac temporis impatiens errabundus circumibat ædes Lumina semp fugiẽs Occurrit illi casu quedá Aureliæ ancilla: quæ uirum ut modu/laretur (sicuti in illis sacris mos erat) prouocabat. Tacẽte uero illo quæ nam esset: quid nam quæreret interrogat. Clodius cuꝫ se pedissequá Pompeiæ quærere respõdisset nomine auram uo ce sua proditus est. Confestim ancilla clamoré extollit: uirum se cõperisse uociferás. Tum mulieres interruptis occultatisq; deæ sacrificiis assurgunt: portas claudũt domũ ꝑscrutãtur. Latenté in quodá cubiculo deprehendunt. Tandẽ beneficio cuiusdá an cillæ emissus euasit. Postridie mulieres rem ad suos deferũt ui ros. Oĩbus acerbũ: indignũ facinus uidebat. Tum. Q. Corni ficius de pollutis cerimoniis primus in senatu mentioné fecit. Ex. S. C. res ad pontifices defertur. Hiq; polluta: uiolataq; esse ce rimonia decreuerũt. Deinde senatus grauissime seuerissimeq; statuit: ut consules de pollutis cerimoniis ad populũ rogationẽ ferrẽt. Qua Clodiũ pœnam sequi oportebat: ut in exilium iret: si publicas ille uiolasse cerimonias constaret. Sed cum. M. Piso consul Publii familiarissimus priuilegiũ de Clodio tulisset: idẽ rogationẽ nõ tam ferri: quam antiquari studebat. Mox huic ro gationi: quæ ex. S. C. ferebatur intercedẽte. Q. fusio Tri. Pl. ami/citia. P. Clodii ducto. Quidá alius. Tr. Pl. siue inimicitiis siue criminis atrocitate cõmotus Clodii nomẽ apud iudices detu/

lis. Accusabat illū Lentulus homo in primis ingeniosus & indicendo exercitatus: q̄ sacrificiū tam uetus: tam occultū: quod nō solum curiosos oculos excludit. Sed etiam errantes nō solum aspectu uirili: sed stupro flagitioq̄ uiolasset. Quod eo clodius ad cōmittēdum stuprum intrare ausus esset: quo uiros adire ne orandi quidē causa fas erat Accusatus est multis prӕterea criminibus grauissimis: quӕ oīa ego nunc omitto. Hic cum Clodius se prӕtextu absentiӕ defenderet: dixissetq̄ ad refellendū accusatorē: se procul eo tempore ab urbe fuisse. Accusator testem M. Ciceronē citari iussit: q̄ eius domi Clodius illo die fuisset. Id uti erat uerissimū testatus est Cicero. Hinc causa inimicitiarum inter Clodiū & Ciceronē. Hinc illa odia sempiterna. Hinc oīs tempestas atq̄ procella. Fertur cū Cicero illo splendore & dignitate uir: cuius etiam sermo apud multos testimonii auctoritatem habebat: in Clodiū testimoniū dixisset: nō modo iuranti sibi iudices nō credidisse. Sed acclamatione: cōuitio ac maledictis illum tanq̄ obscurum aliquē & ignotum hominē reiecisse. Hoc loco testis etiam citatus. C. Cӕsar cum oēs illū crederent in Clodium: qui illi uni inimicissimus esse debuerat: testimoniū dictutū repente prӕter omniū opinionē dixit se nihil scire. Et interrogatus ab accusatore: cur uxorem repudiasset: si de ea nihil cōpertum haberet: meos respondit non solum crimine sed etiam suspitione criminis carere arbitror oportere. Hoc ille ita dixit: siue q̄ ita crederet: seu ne popularē hominē a se: & plebem alienaret: quā sollicitam pro Clodii salute uidebat. At Clodius quamq̄ multorū clarissimorū uirorum testimoniis p̄meretur: tamē iudices ingenti pecunia corrupti magno sniarū numero illum absoluerūt. Quāq̄. M. Cicero etiā noctes certarum mulierū adulescentulorūq̄ nobiliū introductiones nōnullis iudicibus pro mercedis cumulo ad Atticū fuisse scribit. Clodius igit̄ Ciceronis testimonio lӕsus odiū concepit aduersus illum inexpiabile. Incitabat truculento spiritu lacessitus prӕsertim a familiari. Et natura ferox & inhumanus nihil aliud excogitabat nisi uias ulciscendi dolorē suum. Gesto a Cicerone tam seuere cōsulatu. Clodius homo maxime popularis & ad inflāmandos animos multitudinis accomodatus oblatam sibi facultatē puta

nũ ulciſcendi iniuriã ſuam:ſi Tri.Pl.fieri poſſet. Non ignarus qd mali:quantũ periculi unicuiq̧ inferre poſſit:uis tribunitia cõflata præſertim inuidia & cõcionib9 ſeditioſe cõcitatis. Nam romæ ſemp fuerũt duo genera hominũ:eorum qui in.R.P.clari potẽteſq̧ uerſari ſtuduerũt. Ex quibus alteri populares:alteri optimates uocabanť. Q ui ludis:qui epulis:qui largitionibus:qui omibus dictis atq̧ factis populo:iocundi eſſe uolebãt:hi populares:qui ſenatui & cuiq̧ optimo chariſſimi eſſe cupiebãt: optimantes habebanť. Iuuenes igitur:quibus erat animus ferox:& audax:& paratum ad dicendũ ingenium:ad populũ cõfugiebãt Hi poſtea Tribunatũ Pl.popularem & maxima præditum poteſtate magiſtratũ aſſecuti:ſenatũ criminari: plebem in patres accendere:obſtare cõſulibus incitare populi animos ad ſeditionẽ & largitione cæcare mentes imperitorũ:fortis:& claros uiros:et optime de.R.P.meritos in inuidiam aliquã uocare. Itaq̧ multi clariſſimi atq̧ ampliſſimi uiri uim tribunitiã ſuſtinere non potuerunt:qui cõcitata populi iracũdia inique a ſuis ciuibus damnati atq̧ expulſi ſunt. Hæc igiť Clodio animo uoluẽti obſtabat unum ꝙ is erat patritius:cui Trib.Pl.fieri per leges nõ licebat. Erat il!o tẽpore Gn.Pompei9 princeps ciuitatis:uictor pene omnium gentiũ:terror hoſtiũ:ſpes ſubſidiũq̧ patriæ. Bis conſul fuerat: Tris egerat nobiliſſimos triũphos Erat in eo ſuma eloquẽtia/ſuma uirtus itegritas ſapiẽtia/dignitas ſplẽdor/auctoritas tãta/quãta ullo unq̃ in ciue Romano fuiſſet. Erat ſenatui carus: pplo iocũdus:exteris natiõibus gratus:diis deniq̧ atq̧ hominibus acceptus. Ad huius familiaritatẽ neſcio quo mõ Clodius ſe applicauerat. Itaq̧ tum ſic ſtatuit ꝑ Gn.Pompeiũ(qm ſibi leges impedimẽto erãt.)cum ſenatu agere:ut ſibi a pſbus trãſire ad plebẽ:& Tri.Pl.fieri liceret: At Gn. Pompeius negat ſe uerbum unq̃ de hoc in ſenatu facturum: niſi prius ſibi omni fœdere & iure iurando cauiſſet: nihil ſe in Tribunatu contra Ciceronem eſſe facturum. Etenim. M cicero tam arcto erat cum Pompeio amicitiæ uinculo aſtrictus:ut nullum eſſet par amicitiæ tam cõiunctum: q̃ illi inter ſe amicitia beniuolentiaq̧ copulati erant. Et nullas Cicero neq̧ cõtentiones:neq̧ inimicitias: neq̧ uitæ dimicatões pro Pompeii dignitate unq̃ defugiendas putauit. Il

Iamq; in pretura & ꝯsulatu ornauerat: ac multa gesserat in R. P. ad illius arbitrium. Cui Pompeius ita in amore respondebat ut multi: qui. M. ciceronē tam unice ab illo diligi dolerēt: Pompeium inuidioso nomine Gn. ciceronem appellarēt. pompeio igitur Clodio respondēte in summa se perfidie & sceleris infamia fore: si Ciceroni periculum procrearet ab eo: quem ipse armasset: quē plebeiū fieri passus esset: Clodius qui totus esset ex fraude & mēdacio factus. Pompeio manus porrexit: et pulchre asseuerat: nihil se in tribunatu ꝯtra Ciceronē esse facturū. Tum Gn Pompeio pro Clodio in Senatu uerba faciente: ut illi tribunatum petere liceret: Surrexit Q u. Metellus celer: qui tum consul erat & frater patruelis. P. Clodii: ac pompeium multis uerbis accusauit: ꝙ pro eo uerba facere auderet: qui icc irco plebeiꝰ fieri cuperet: non ut Tri. pl. fieret. Sed ut. R. p. seditionibus exagitaret. Atq; P. Clodium fratrem suum si furere inciperet: atq; aliquid in. r. pu. conaretur: sua se manu magna uoce: ut omnes exaudire possent frequēti Senatu interfecturum dixit. Auditus est ille nimium magno silentio: pompeius conuitio & clamore iactatus est. Sed quod Gn. pompeius princeps ciuitatis perficere nō poterat: id consul adiuuante. Gn pompeio. C. Cæsar effecit in discordiis principū. Et siue iratus Ciceroni: siue exoratus traduxit ad plebem inimicum suum Clodium frustra iam pridē etiam per. M. Herennium quendam ad plebem a patribus transire conantem. Non alienum esse arbitror paulo altius repetere: quæ fuerit huius Cæsaris & pompeii cōsilii ratio et causa. q̄q; tū c erat rerū romanarū status. Cæsar cū statuisset sibi potentiam in ꝯsulatu alienis opibus cōparare: ꝯtulit se ad amicitiā. Cn. pōpeii. Qui posteaq; ex asia rediit tāta ille glia quāta (ut diximꝰ) ciuis unq̄ Romanꝰ fuisset: nescio quō ille postea factus sui dissimilis discessit nō solū a Senatu: sꝫ a se se: cū potētiā quā honores male cœpisset. Itaq; Cæsarē: tunc imbecillē: ut cuiꝰ ipse pp͞lari fauore potētior esset robustissimū et ualētissimū (sicut postea ex euētu apparuit) ꝯtra se aluit: auxit: armauit: Erat tūc pōpeio ueteꝰ inimicꝰ hō ciuitatis lōge potētissimꝰ. M. Crassꝰ. Hos Cæsar animaduertens ꝙ altero alteri obsistēte utriusq; potētia minor eēt. M Crassū cū Gn. pōpeio reduxit in grāꝫ: ut horū triū inita societate

nihil ipsis inuitis in R.P.agerec. Hoc foedꝰ nuptiis inter eos sanctum est. Tradita iulia Cæsaris filia Gn.Pompeio quæ seruilio Cepioni promissa erat. Cui Pompeius ne ille Cæsari succenseret filiam dedit. Ipse aũt Cæsar L. Pisonis filiam duxit uxorem: quẽ postea consulẽ creauerũt. Eodem loco Cæsar quo M.Crassum & generũ suum habere uoluit Ciceronẽ:& illum: ut quartus esse uellet: rogauit. Existimãs uirum cõsularem: multũ in senatu auctoritate pollentem: & habentẽ naturam ad persuadendum admirabilẽ: ad ea quæ facere uellẽt: maximo eis fore adiumento. Consul ille rerum omniũ: quas gessit: atq; honorũ Ciceronem sociũ esse uoluit: illũ: ut quinqueuiratũ acciperat: inuitauit. legationem illi: quã uellet: quãto cum honore uellet: detulit Quæ omia Cicero nõ ingrato aio sed nimia quadã Constantiæ cupiditate repudiauit. Erant eñ illo tempore duæ.R.P.partes. Ex altera.C.Cæsar.M.Crassus.Gn.Põpeius tres potẽtissimi uiri. Ex altera.M.Bibulus cõsul.L.Lucullus.C. Curio pater & filius.L.Lentulus.M.Cato L.Domitius.Senatus uniuersus:& omes optimates. Non est igiẽ eo tempore Cicero adductus ad Cæsaris causam ne ab illo ordine cui ab ineunte ætate dedissimus semp fuisset dissidere uidereẽ? Et quia difficile est: qui natura inter se diuersi sunt: uoluntate cõiungi. Quin imo & Pompeium ad senatũ reuocare: & a Cæsaris amicitia male tunc de R.P. sentiẽtis disiungere non desistit. In quo Cesar fortunatior fuit: Qui Pompeiũ a Ciceronis familiaritate auocauit. Hæc postea q; acta & ꝯstituta sunt. Cæsar: ut plebem: quã multis ante muneribus delenierat: magis sibi beniuolam & affectam redderet & nouam quandã ex ea re potentiã quæreret: legem agrariã ꝓmulgauit:& quod semp seditiosissimi.Tri.Pl.fecerũt: & qd ne fieret cõsules acerrime semp obstiterãt: id Cæsar cõsulari abutẽs maiestate perfecit. Huic legi uniuerso senatu:& bonis omnibus enixe resistẽtibus Cæsar in cõcionem ꝑduxit Pompeiũ: quæsiuitq; ex eo: nũ legem probaret: annuit ille: tum Cæsar qd Si qui ad impediendã legẽ uim afferre parati erunt nonne plebem adiuuabis? adiuuabo respõdit Pompeius:& aduersus uim afferre paratos gladium & scutũ assummã. Digna uox non Pompeio aut Pompeii similiSed homini audacissimo & furiosissimo cõ

ueniens. Itaq;. M. Cato uir mēte & consilio longe alteq; prospiciens clamare aduertendū. R. p. istorum cōiunctionē esse factā Et bonos unumquēq; eorum cōfirmans ac excitans hortari: ut illorum tyrannidi resisterēt: multaq; in pompeium dixit: que postea orto bel'o ciuili tanq; ab aliquo oraculo diuinit9 dicta referebantur. At cum dies legis ferende uenisset: illi adductis in urbem militibus. M. Bibulum cōsul. cœno aspergunt: & illum & bonos omēs foro armis & lapidibus expellūt: cōsulis fasces frāgunt: uulnerāt tribunos: Senatum iurare cogunt: leges ferunt cōtra auspicia latas. Nō sedabanē adhuc discordiæ: sed in dies crescebant: in foro quotidie cædes et lapidationes fiebant. Inclusus tenebatur. M. Bibulus: consulisq; uita nō maiestate imperii non iure legum: Sed ianue pr̄sidio & parietū custodiis tegebaē. Raro M. Cato aut ulli boni in senatum ueniebant. Ecce eisdem tēporibus accusatus est de ambitu a. M. Cellio & a. Q. maximo. C. Antoni9 ciceronis collega: quē cu3 M. Cicero: qui linguam semp maxime liberam habuit: hora sexta diei defenderet: questus est in iudicio de cōditione illorum temporū de obsidione consulis: totumq; illum statum ciuitatis maxima eloquētia deplorauit. Hæc cum quidā homies ad Cæsarem Pompeiūq; detulissent: hora nona illo ipso die cæsar siue iratus Ciceroni: siue ut quē nullis beneficiis secum cōiungere poterat: in periculo capitis cōiungeret: traduxit ad plebem inimicū suum Clodiū nullo more: nullo exēplo: nulla lege: causa etiā incognita: In adoptionibus em̄ semp quæri solet: num forte minor sexaginta annis sit: qui adoptat. Quia magis liberorū procreationi studere debet: nisi forte moribus aut alia iusta causa sit adoptādi: ut qd quis natura iam assequi nō potest: legitimo iure quærat. Item ne qua calūnia: ne qua fraus: ne qs dolus adhibeaē. Illud in primis ne minor natu maiorē adoptet. Adoptio em̄ naturam imitatur. Et portento simile est: ut maior sit filius q̄3 pater. Horū nihil est in ista adoptione quæsitū. Adoptat annos. xx. nat9 fontei us imberbis adolescētulus & bene ualēs etiā minor senatorē sibi filium cuius per ætatem pater ille sibi esse poterat. Et iccirco adoptat: ut e patriis exeat: & Tribunus Pl. fieri possit. Post hanc Publii ad plebē traductionē. L. Vectium subornauerūt. M. Ca

tonem in carcerē detrudere conati sunt: cōsules fecerūt: quos ip si uoluerūt. Cæsari gallias dederunt: multa turbulēta: multa præter leges: multa auditu fœda fecerūt: quæ me referre tedet: ne lōgius a pposito meo digrediar. Quare Cicero: qui semp Pompeium ex corde dilexerat: uidens illū nunc tanta apud bonos infamia laborare in quadam epistola ad Atticum deplorans sic de Pompeio scribit. Itaq; ille noster amicus insolens infamiæ: semp in laude uersatus: circū fluens gloria: deformatus corpore: fractus animo: quo se cōferat nescit: pgressum præcipitē: incōstantem reditum uidet: bonos inimicos habet: improbos ipsos nō amicos: ac uide mollitiē animi nō tenui lachrimas: cum illum ante. VIII. Kal. Sextil uidi de edictis bibuli pcionantē: qui ante solitus esset iactare se magnificētissime illo in loco: summo cum amore populi: cunctis fauētibus: ut ille tum humilis: ut demissus erat: ut ipse etiā sibi nō iis solū qui aderant displicebat? O spectaculū uni Crasso iucundū: cæteris nō idē. naȝ qa deciderat: lapsus potius quā pgressus uidebat: & ut appelles si uenerē: aut si Protogenes Hialysium illū suum cœno oblitū uideret: magnum credo acciperet dolorem. Sic ego hūc omibus a me pictum: & politū artis coloribus: subito deformatū: nō sine magno dolore uid: q̄q̄ nemo putabat propter Clodiū negotium: me illi amicū esse debere: tñ tantus fuit amor: ut exhauriri nlla posset iniuria. Iam designatus clodius Tri pl. truculentius se gerebat: uolitabat: furebat: Ciceroni tum uim tū iudiciū minabatur Sed Ciceronē Pompei9 de Clodio sine cura esse uidebat. Affirmabat uerbū nullū Clodiū contra illuȝ esse facturū. Addebatq; se prius occisum iri ab eo: q̄ȝ illum uiolatū iri. At Cæsar qui for tasse Clodiū traduxerat ad plebē: ut metu tribuniciæ potestatis Cicero sibi esset legatus: ciceronē appellat: petit ab eo: ne ea quæ fecit inimico animo accipiat: exoratū & Pompeio auctore se ex fecisse dicit. Posse illum popularis impetus: populari præsidia propulsare: si sibi esset legatus: utq; esset Ciceronem non solum rogauit: uerum etiā obsecrauit. Quod cum ita sit: nescio quare Plutarchus dicat Ciceronē per cōmunes amicos egisse: ut Cæsaris legatus in Galliam pficisceret. Quod posteaq̄ȝ id agi clodius intellexit: de reditu in gratiā cum Cicerone egisse: ob idq;.

M. Tulliũ mutauisse consiliũ. Nã Cicero ubiq; tradit se a Cæsa/re inuitatũ in legationẽ. Sed illam accipere noluisse ne de statu suo declinare uideret. Et simul ꝙ Pompeiũ nũq; simulatorẽ putasset: seq; ab eo nõ adiutũ iri fieri nõ posse arbitrabat. Qui semper Ciceroni (ut paulañ diximus) adiurabat Clodiũ nihil ꝯtra illum esse facturũ? Accedebat huc: quod cum paucis diebus añ comitiis ꝯsularibus factis cõsules designati essent P. Gabinius & L. Piso. Ex his Gabinius eius familiaris erat: ꝙ illũ Cicero in causa capitis defenderat: Piso aũt non solũ ei ueteri amicitia Sed etiã affinitate cõiugabatur. Eratq; omniũ opinio hõc Pisonẽ grauem & fortem consulẽ: futurũ qbus rebus Cicero adductus cæ/saris legatus in Galliã ꝓficisci noluit. tum ꝙ sibi turpe uidebat: se uirum consularẽ & tantis ꝑterea rebus gestis Cæsaris asseclã esse: tum ꝙ Pompeii & horum consulũ præsidio facile uim tribunitiam se effugere posse sperabat: Sed illum multũ fefellit opinio. Nam postea consules fœdus fecerũt cum Tribu. Pl. ut ab eo p rouincias exercitum & pecuniam acciperent: ipsi Ciceronem relinquerẽt atq; oppugnarent: & tribunũ plebis adiuuarẽt Sequuta est etiã ut quidã tradunt hæc subita a Cicerone consu/lum alienatio ꝙ. L. Piso Cethegum cõsobrinũ suum a. M. Tul/lio interfectũ grauiter ferebat: Gabinius Catilinæ familiaris & ꝓpinqui sui. P. Gabinii mortẽ ulcisci cupiebat. Sed illa inimici/tiæ uerior causa fuit ut a tribuno ꝓuincias haberẽt. Hæc dũ ge/rebant Cæsar in Galliam ꝓfectus est: atq; discedẽs Pompeiũ rogauit: ne Ciceronẽ ꝯtra Clodiũ adiuuaret: ipse aũt Pompeius in albanũ secessit. Neq; ego plutarcho assentior: q scribit Cæsarẽ non prius in expeditionem profectũ. q; Ciceronẽ & Clodiũ turbulẽtissimis inter se altercationibus irritauisset: eumq; ex italia expulisset. Etẽi constat. M. Catonem auctore etiã Plutarcho & ut nos infra paulopost dicemus prius in Cyprũ ꝓfectũ fuisse: q; Ciceronẽ ex urbe eiectũ. Si Cæsar igit tũc fuisset Romæ nũq; ꝓfecto p lr̃as Clodio gratulatus esset ꝙ M. Catonẽ a. r. p. remo/uisset: ut ostẽdit ex illa Ciceronis orõne habita p domo sua ad põtifices. At Clodius intẽtus ad perniciẽ Cicerõis decreuit M. Catonẽ ab urbe remouere. Existimãs ad pestẽ Cicerõis: & ad ea q facere uellet: illũ in ciuitate maxio sibi fore impedimẽto. Itaq;

statim nefariā ꝓmulgationē tulit. Erat Ptolemeꝰ rex Cypri non dum a senatu socius appellatꝰ: erat tñ pacatus: quietus: cuiꝰ cū pre auo: maioribꝰ. p. r. amicitia sp̄ fuisset. hūc eodē iure regnātē. p. r amicitiā appetentē: nihil suspicantē subito Clodius lege sua ne faria subuertit. Illius em̄ regnū cū bonis om̄ibus publicauit. Miserumq; illum Cyprium regem: de quo nulla unquā suspi/ tio ad. P. R. erat allata: se ueneno necare coegit Hæc Clodius cū fecisset. M. Catonem ad se uocat: dicit se se statuisse/ q̄m illū unum omniū sanctissimū: prudentissimū: integerrimū iudica/ ret: cyprio negotio multis hanc eandē rem cupiētibus extra or dinem præficere. Cui cum Cato resisteret: asſereretq; non ob be neficiū: sed ob iniuriā & fraudē sibi hoc negocium cōmitti Clo/ dius supbia inflāmatus si non uolens inquit at inuitus ad eam rem coactusq; ibis Ac postea aduocata concione cypriæ pecu/ niæ deportādæ: & si quis hanc rem impediret: bello gerēdo. M Catonē nominatim sua rogatione extra ordinē præfecit. Tum Cato rogationi. P. Clodii parere statuit ueritus si ipse id repudi asset: ne ei uis afferetur: & simul cogitans qđ cum iam macula regni publicati deleri non posset: si non ipse at alius forsassis ad eam rem proficisceret: qui sibi totum cyprū exinaniret. Sed an/ teq; discederet: in hanc sniam. M. Ciceronē alloquutus est. Pro spicio M. Tulli quāta tempestas excitabit: quātaq; impendet p cella. r. p. traductione ad plebem furibūdi hominis: qui nunc se tibi inimicū esse ostendit Sed multo acrior est hostis pacis atq; ocii. Deinde qđ istæ repentinæ nuptiæ: Quid hæc trium impo tentissimorū hominū subita coniūctio: Quid agrariæ leges: qđ effusio pecuniæ significēt: et quorsum eruptura sint timeo. Itaq; sentio iam & præuideo seditiosissimū. Tr. pl. a potētissimis no/ stræ ciuitatis uiris in. R. p. emissum: & a consulibus armatū pri mū in te impetū factură: ut bonis ad tui defensionē excitatis sibi postea ad cædes principū: & interitum optimatū aditus pateat. Tūc ciuili bello res agitabiē: Et uidere iam uideor castra in fo/ ro: & exercitus: Deinde istius domū incendi: alterius disturba/ ri tecta: diripi fortunas: hūc proscribi: alterū occidi: in omni aūt sede ac loco ferrū & flammā uersari. Quæ cum maxie sint mi/ sera & calamitosa: Tuū est Cicero: q nō ubi sed patriæ natus es

neqd tale accidit prouidere:poteris añt prouidere:si tempesta/ ti cesseris. Si id quod omibus impendet:vnus pro oñibus ex/ cipere:ac subire uolueris:poteris inueteratũ iam diu in bonos omnes odiũ:poteris hanc perditorũ ciuiũ incitatam vim: & in omnẽ. R.P.erumpere conantem:poteris hunc furorem:hanc flammã:præsentis fluctus tempestatẽq̃ discessu tuo sedare. Nã tibi priuato ferro decertare cum iis:quos tu cons sine ferro ui/ cisti:cum minime gloriosum est:tum tibi &.R.P.maxime cala mitosum. Aut em̃ vinces cum magna internitione improborũ at ciuiũ:& tunc tu idem uexator.r.p.ac perditor nominabere:q̃ seruator fuisti:aut mltis bonis uiris interfectis vt tribunitia fue/ ris victus. Et tũc nõne uides.r.p funditus interituram esse. Imi tare igit̃ numidi cũ illum Metellũ:quẽ tu semp laudasti:qui uo luntariũ exilium suscepit:ne ciuile bellũ ꝓpter se excitaret:nec dubiũ erat:si resistere uoluisset:quin cõtentione: & armis supe/ rior fuisset:Sꝫ ille improbos ciues interfici noluit:& ne quis bo nus ꝑ se interiret prouidit. Ergo ille hoc pulcherrimo facto om nium metellorũ laudem & triumphos superauit. Quod si ille tanta hodie gloria est:si ille breui tẽpore tanto cum honore po/ stea reuertit:Quid de te futurum est? Ille em̃ solum factum su/ um defendebat:cum in legem per uim latam iurare noluerat. Tuæ aũt res gestæ cum senatu vniuerso:cum mltis bonis viris mecum etiã maxime coniũctæ sunt:cum in meam sñiam illud salutar̃.S.C.esset factũ. Quare. M. Tulli si paulũ fortunæ cesse/ ris:te breui tempore summa cum gloria rediturũ spondeo pro mitto affirmo. Hæc & in eam sñiam cum multa dixisset:Cice/ ro respõdit:sibi r.p.semper uita sua multo cariorẽ fuisse. Qua/ re se nihil nisi quod.R.P.conducere arbitratus fuerit se factuꝝ esse dixit:post hæc Cato in Cyprum profectus est. Atq̃ quã ab/ stinenter:q̃ꝫ prudenter:q̃ꝫ reipublice utiliter ibi se gesserit:nõ at/ tinet hoc loco dicere. Vbi enim Cato est ibi Constantiam/gra/ uitatem/fidem/iustitiam/humanitatem/temperãtiam/ fortitudi nem/continentiam/ libertatem/ prudentiam ibi adesse omnes animi uirtutes necesse est. Remoto Catone promulgantur sta/ tim rogationes de pernitie Ciceronis:neq̃ tamẽ citatus est Ci/ cero more maiorum: neq̃ illum Clodius in iudicium populi

nocuit. Sed in concionibus eum quotidianis seditiosis ac tur bulentus hmoi uerbis accusabat: ꝙ indemnatos ciues necasset.

V M multis ex rebus quirites intelligi potest: maiores nostros multa diuinitus instituisse: tum ex hac re uel maxime: qđ Tribunos uestræ libertatis custodes præsides: ꝓpugnatores collocauerũt. Eosdeꝙ plebis iura tueri: atq̃ augere uoluerũt. Et eñi quirites si nulli essent in R.P. Tri. qui nõ nunq̃ libidini resisterẽt cõsularũ: pro uno rege nõ duos cõsules. Sed duos tyrannos haberemus. Itaq̃ maiores nři cũ regiam ptãtem nõ tulissent: ita magistratus annuos ac diuersos in r.p. creauerũt: ut altero alterũ seuire impediente nullũ in libero populo uestigiũ crudelitatis regiæ retineret. Vestrãq̃ libertatem non acerbitate suppliciorũ infestã. Sed lenitate legum munitã esse uo uerũt. Quæ cum ita sint: Ego: qui hanc sacrosanctam dignitatẽ uestro beneficio sum ꝯsequutus: primũ testor deos: deasq̃ omẽs imortales: me pro salute uestra & cõmuni libertate nullas inimicitias: nullã inuidiam: nullos impetus: nullum uitæ discrimẽ uitaturũ. Deinde uos quirites: quorũ ptãs ꝓxime ad deorũ imortalium numẽ accedit: oro atq̃ obsecro: si libertatem uestrã sanctã apud omẽs gentes a Cicerone imminutam esse uobis ostendero: ne dubitetis plurimo sudore et sanguine maiorũ uestrũ partam uobisq̃ traditam libertatẽ defendere: & hanc iniuriam me Tribuno adiutore ulcisci ac ꝓsequi. Sic eñi existimare debetis post hominũ memoriã rem nullã maiorẽ: magis periculosam: magis ab omĩbus uobis ꝓuidẽdam neq̃ ab aliquo Tr. pl. susceptã: neq̃ ad.P.R. esse delatã. Agit̃.n. in causa: utrũ uelitis in uno quoq̃ urm consiliũ uitæ necisq̃ ptãtem hře. Qđ dum explico peto a uobis qrites: ut me benigne attẽteq̃ audiatis. Ac primũ illud a te Cicerone crudelissimo tyranno et carnifice req̃ro cũ tu consul nõ tuis uirtutib⁹: sed alienis opib⁹ esses indigne Quo iure/quo more/quo exẽplo indẽnatos ciues necasti? Vetant. XII. tabulæ: uetãt leges sempnıæ: uetat portia lex. Adeo ne hospes eras huiusce urbis? Adeo pegrinus? ꝑdite hãc urbẽ igressus eras? ut nescires neminẽ ciuẽ romanũ iniussu ppľi posse necari. Hæc nõmõ hui⁹ libertatis mãsuetudinisq̃ sunt: ẽ ne romuli q̃dem aut tarqni supbissimi ac crudelissimi regis. Seruabãt iura

reges:q hic ꝯsul neglexit:Habebát iudicia reges: q̃ hic ꝯsul sublatu lit:pscriptióis miserrimũ nomẽ illud:& oĩs acerbitas Svllani tẽporis qd habet aliud insigne ad memoriã crudelitatis:nisi pœnam in ciues.Ro.nominum sine iudicio cõstitutã.Hanc uos igit̃ quirites iudicio atq̃ auctoritate ufa cõsuli ptátem dabitis:ut interficere possit:quos uelit? Quærio ẽm qd alid fit regem esse in ciuitate:nisi esse aliquẽ:qui in uno quoq̃ ufm uitæ necisq̃ ptátem habeat Hoc uos pati potestis:hoc ferre ciuitas:o libertatẽ.P R.quã potẽtissimi reges:quã natiões Barbaræ:quã gentes ultimæ inuiolatã sanctãq̃ ꝯseruabát.Hucine tandẽ oĩa reciderũt:ut ciues romãi nõ in extrema India:nõ in ultimis orbis terrarũ partibus id qd si accideret esset acerrime uẽdicandũ.Sed in hac urbe:quæ domiciliũ est libertatis.ab eo inquã:qui beneficio.Po R.fasces & secures haberet:indẽnati necarẽt.Proh dii imortales ubi nã est ille mos:ꝯsuetudoq̃ maiorũ:Corinthũ maiores nři pulcherrimã totiꝰ græciæ urbẽ funditus deleruntq̃ legatos ad eos missos supbius appellauerát.Vos.M.ciceronẽ carnificẽ romanorũ indẽnatorẽ ciuiũ:necis principẽ:crudelitatis auctorẽ:q ciues ro nõ corinthi:aut in aliq̃ puincia.P.R.supbius appellauit.Sꝫ rome ubi tãta ẽ libertas:idẽnatos crudelissime necauit: inultũ eẽ ipunitumq̃ tot annos patiemini.Hic tu mihi Cicero illos ꝯtra.r.p.cõiurasse cõmemoras:eosdẽq̃ urbẽ incẽdere:ciues trucidare:uastare Italiã:delere.r.p.uolu isse.Hoc nõ requiro. Isto fuerint sane scelerati(qm̃ tu ita uis)fuerit impii:fuerit crudeles.Illd̃ repħendo & accuso:cur eos indẽnatos necasti?Quis id tibi pmisit?Quo iure id fecisti?Quis idem fecit?Nemo tam perdita:tam facinorosa inuẽtus est uita:qui cum etiã de scelere fateret̃:nõ tamẽ sententiis prius iudiciũ damnaret̃:quã supplicio aff.ceret̃.Cur in re tam ueteri:tam usitata quicq̃ noui sceris?ingenio aliqd affectus es? Tot homines prudentissimos: qui ante te consules fuerunt:prudẽtia cõsilioq̃ uicisti?C.Gracchus legẽ tulit:ne de capite ciuiũ ro.iniussu ufo iudicaret̃:hic homo barbarꝰ ac dissolutus ciues romanos nõ iniussu uestro iud cauit: Sed indicta causa necauit.Tu eruditior Cicero quã Gracchus?An prudẽtia tua maior?an animus?an consiliũ? Tu cõmutare Cicero disciplinã ꝯ̃tare mãsuetudinẽ:suppliciis inusitatis crudelitate inaudita uiola

re libertatē huius populi ausus es? Te consule carnificem quē sempnie: oēs leges non quē modo huius urbis domicilio. Sed etiam cœlo hoc ac spiritu carere uoluerunt/ in foro in campo uidimus. Miserum est quirites inuri ignominia iudiciorū publicorum: calamitosum est priuari fortunis omībꝰ: luctuosum in exilium eiici. Sed tamē in omni calamitate retinet aliquod uestigium pristinæ libertatatis: Carnifex uero: & uerbera: torto/res aculei: tormenta: mors deniq; ipsa ablint a corpore ciuium romanorum. Tanta est em̄ huius imperii maiestas: tanta nomīnis romani libertas est apud omes nationes: ut nō modo ciuē romanū occidere. Sed uerberare. & paulo asperius tractare scelus sit nefarium. Quapropter Cicero si te illorū acerba imploratio: et uox miserabilis. Ciues romani sumus: nō inibebat. Si te non ꝓpinquorū gemitus: & lamentatio ad aliquā humanitatis partem reuocare potuit. Si non timebas leges: Si te mores nō cogebāt: ne tot clarissimorū ciuium: qui te: ne id faceres: eo tempore obsecrabāt: auctoritate cōmouebare? Nihil apud te. C. Cæsaris clemētissimi uiri: & nunc tibi iure inimicissimi auctoritas ualuit? Nihil te illius dignitas: atq; eloquētia permouere potuit Sed cum istum quirites nemo neq; rogādo: neq; monēdo mo/uere posset. Euolat repente iste ex senatu: quē tum armis oppressum tenebat: totꝰ scelere: furore et crudelitate inflāmatus: et inde ad ædes eorum uenit: a quibus illi miseri seruabanī. iussu istiꝰ statim ad carcerem educunī: inclusis catenæ iniciunī. Aderat i/tus carnifex terribilis: quibus iura populi romani: et libertatem implorantibus subito laqueū collo iniecit: & uitam maximo cū dolore atq; cruciatu finire coegit. Vos tunc quirites ad carcerē aderatis mœtu perculsi: & quorsum istius audacia eruptura eēt taciti expectabatis. Cum subito iste: qui se genus duxisse ꝑdicat ex Tullii hostilii familia Volscorū regis: quē regem unum omnium perfidissimū sceleratissimū maiores nostri sūmo suppli/cio mactarūt. Cum uos (ut dixi) omēs ad carcerē adessetis: re/pente iste non homo crudelis. Sed immanis tetraq; belua se se maiorum suorū iniurias aliqua ex parte ultum esse existimans hilarioribꝰ oculis ad multitudinē querisūs magna uoce: ut omnes exaudire possent: uixerunt inquit. Quis tum non ingemu-

sit? Quis tum nō fleuit R. P. casum? En quis fuit tam durus: qui lachrimeret? Quin non eorū: sed omniū illam calamitatē atq; cōmune agi periculū arbitraret? cum pniciosissimo per istum in R. P. introducto exemplo oēs idem sibi euenire posse cogitarent: Ecquid infelix recordare: nullū aliū in illo tēpore fuisse sermonē: nisi hanc tantā tam grauem in ciuitatē libidini atq; crudelitati tuæ esse subiectā: O tempus illud miserum: atq; acerbus cum tu Cicero consul si te inquā hoc nomine appellari fas est: unus omnia armis possideres: cū tu sublata lege portia ciuium alios necares: alios fortunis denudares: alios mortu terreres: cū tum omniū libertatē euerteres, Ciues summo loco nati in carcere strangulanē: nō accusati: nō dānati: nō causa perorata. Quid est Cicero? Quid expectas? Num ullam sceleris tui defendendi facultatē cogitas? Num nullū tibi salutis præsidiū putas futurum? cum uideas nullā tibi non modo salutis spem esse relictā Sed etiā causæ defensionē esse sublatam. cum agnoscas: q alios indicta causa necaueris: tibi ipsi ad dicēdū ptātem fieri nō oportere. Sed si quis id tibi cōcederet: quod tu aliis permittere scelus esse duxisti. Quid ad hæc respōderes? Num mētiri me? num fingere aliqd? num agere crimē? Tacet: Timet: quid respondet: quid fingat: nescit: exemplū nō habet. Tu ausus es Cicero interficere ciues ro. in illa ciuitate: ubi Tri. Pl. sunt: ubi prætores: ubi cæteri magistratus: ubi tot leges de capite ciuium Ro. latæ sunt: ubi cōspectus. P. R. Nunq; ne tibi iudicii: nunq; huius tātæ multitudinis: quæ tibi nunc infestissima est: uenit in mentē? Te psulem semp futurū existimasti? Nunq; te huius facti ratōnē redditurum? Nunq; te sublegū & iudiciorum casurum ptātem putasti: Tolle tolle Cicero hanc spem ciuium Ro. Tolle hoc præsidiū cōstitue: fac ciues Ro. impune posse occidi. Quis ignorat inter feras satius esse iam ætatem degere: quā in tanta imanitate uersari. Si Galli: quirites: Si Hispani: aut Thraces: Si deniq; aliquis potētissimus rex ciuem aliquē rom. interfecisset: nōne hanc iniuriam publico consilio ulcisceremur: nōne eos bello psequeremur: possumus hanc cōmunē iniuriam ignominiāq;. P. R. inultam esse impunitāq; dimittere. Maiores nostri sæpe pro mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis. bella gesserūt Vos

P

ciues rō. nō iniuriosius tractatos. Sed atrocissime necatos pati/e remini? Illi libertatē ciuium imminutā esse nō tulerūt: uos uitam ereptam negligētis. Ego omibus meis opibus: omibus cōsiliis: omibus dictis atq; factis repugnabo atq; resistā crudelitati. Nec patiar hanc iniuriā ignominiāq; nominis romani inultam esse atq; impunitā. Quid eñ mihi gloriosius contingere potest? quā me in tribunatū meo carnificē de foro: crucem de campo sustu/lisse. Quare cōspirate nobiscū Quir. psentite cum bonis: cōmunem libertatē: cōmuni studio atq; amore defendite: cauete p de/os imortales: ne hæc ciuitas: quæ semp fuit domiciliū māsuetu/dinis: nunc sedes crudelitatis esse dicat. Hanc tollite ex ciuite q rites imanitatē: hanc pati nolite diutius in hac R. Pu. uersari: ne noua crudelitas in illos miseros experta in uos qualescat: & ca lamitas remorata longius serpat atq; progrediat.

¶ PRAETEREA omibus in cōcionibus Clodius cla/mabat se quæ facere cōtra salutē Ciceronis: facere auctore Gn. Pompeio clarissimo uiro M. Crassum: & C. Cæsarē Ciceroni inimicissimos pdicabat. Atq; his se trib9 auctorib9 in psiliis ca piēdis: adiutorib9 in re gerēda eē usurū dicebat. Ex qb9 a cæsare unū hēre exercitū maximū in italia. Cū Cæsar n. in eius exercitu quē in gallia cisalpina habebat: frēm Clodii pfecerat: duos: qui priuati essent: exercitus breui facturos dicebat. Deniq; pciones quotidianas seditiose ac populari ī pcitatas habebat: in qbus nō mō dicēdi a cicerone: Sed ne aspirādi qdē i forū ptās erat. Et cū si Clodius nō ui & armis: s legibus magis iudicio & ptentione dicēdi cū illo certare uoluisset pfecto Ciceronē nūq; expulisset Cui9 diuinū indicēdo ingeniū admirātes ferē tenuisse hoim coe tus: iudicū mētes: inflāmasse: easdēq; ipulisse quo uoluit: unde aūt uoluit deduxisse. Itaq; cū romæ auditū erat. Ciceronē esse di cturū: pcursus audiēdi causa undiq; ex urbe fiebāt. Tum loca in subselliis: in tribunali occupabant: pplebat forum: iudex alacer audire cupiebat. Cū uero ad dicendū surgeret mirū sequebat silentiū. Deinde clamores: plausus: assensiōes: ppli admiratiōes faciebat. Et inuidiā fauorē spem/metū/ læticiā/dolorē/ odium amorē irā/mīsericordiā/cupiditatē/ uoluptatē/ fletū/risus/ plan gores cū uellet dicendo excitabat. Incredibileq; dictū est. Sed ta

men uerissime dico Ciceronē in cuiusdā nobilis causa fletu: & lamētationibus totū forum impleuisse. Quare nō imerito tempestate sua rex iudiciorū appellatus est. quecūq ipse defendebat: sperabat se absolutū iri. Credibile est igit: Ciceronē si pro se ei dicere licuisset: causam suā pferum tam bonā populo pbare nō potuisse. Nam docere ppl'm quā diligēter ille potuisset: mouere quā uehemēter: quis ignorat. Nemo pfecto tunc tam inimicus patriæ fuiss; qui nō suis cōsiliis patriā a se cōseruatā esse fateretē. Tum uero cum cōqueri & cōmiserari cœpisset: non ne fletum etiā inimicis excitasset. Et uox illa diuina: quæ tot mortalibus auxilio fuit: sibi tunc opitulari nō potuisset. Hæc Clodius cogitans nō illi iudiciū: nō iura: nō leges. Sed uim: cædem: & dimicationē denunciabat. Quare non erat illud iudiciū: in quo non est reus citatus: nō disceptatio aut questio: in qua non modus est habitus: nō mos: cōsuetudo seruata: nō causa defensa: uix illa quædam erat Tribunitia: & (ut sæpe iam dixi) ruina quædam atq tempestas. Sed ut intelligi possit: quantum illo turbulentissimo anno iudicia ualuerint: ne longius aberrem uno exemplo ero cōtentus. P. Vatinius homo ualde audax ac petulās cum lege licinia & iulia postulatus esset: testibusq uiris honestissimis præmeretur Clodium Tribunū plebis appellauit: ne causam diceret: ne iudicium de se fieret. Quod cum esset præter leges: præter morem ciuitatis: præter consuetudinē: omni memoria inauditum: iudices prosequi iudicium non desistebāt. Ecce Vatinius cum armatis hominibus duce P. Clodio uenit in forum: in tribunal sui quæsitoris ascēdit: eūq ui turbat: iudices de tribunalibus eiciuntur: franguntur subsellia: delentur urnæ. Memmius tum prætor fugit: uatini accusatores uix ab illorum manibus euaserunt. Clodius igit cum omnia per uim agere instituisset: tabernarios decuriare: sollicitare improbos: excitare seruitia. Sed præcipue illum reliquiæ cōiuratorū odio quodam Ciceronis insaturabili: ac spe nouarum rerum sequebātur: & ministris atq pricipibus seditionū hominib9 audacissimis utabatē sex. Clodio. M. Lollio. L. sergio: ac gellio. Quapp cū multi nobilissimi uiri p cicerōe uerba facturi: multiq honestissimi eqtes ro. p illius salute depcatores & dignitates laudatores in forū cō

uenissent: Clodiꝰ nō armis: Sed iure: & legibus se disceptare uel le dixit: eosq; iussit adesse. Deinde cum pro Cicerone uerba fa cere cœpissent: Clodiani in illos impetū faciunt: totamq; illam aduocationē ferro & lapidibus cædere incipiūt. Tū tanta facta est fuga bonorum: ut nō nulli senatores laceratis reiectisq; togis discesserint. Et ut summus orator. Quintus Hortēsis pene inter fectus sit seruorū manu: cum Ciceroni adesset: qua etiā in turba C. Vibienus senator: qui ipse etiā. M. Tulliū defensurus cōuene rat: uita priuatus sit. Et quia semp seditiosis atq; improbis Tri. Pl. boni & fortes cōsules obstabāt: oēs omniū ordinum ciues quotidie cum quærelis a cōsulibus petebāt auxilium: ut tribuni tio furori resisterent. Ipse aūt Cicero Gabiniū cons. quē (ut dixi mus) in causa capitis defenderat: ut sibi opem ferret rogauit: a quo cōtemptus. Ad. L. Pisonem ueterē amicū: & affinem cum C. Pisone genere suo: & illius propinquo pro sua salute obse cratum uenit. quos. L. Piso supbissimo respōso eiecit: a quo etiā Tullia filia cū se ad illius pedes supplex pro patre abiecisset ar rogātissimis repudiata est uerbis. Deinde Senatus Gabinium cons (nam Piso cōsulto domi se cōtinebat) multis uerbis ora uit: ut Ciceronis causam susciperet: quæ senatus auctoritatē cō tinebat. Ad hæc multi adolescentes nobilissimi. Multiq; eques ro se ad illius pedes pro Cicerone abiecerūt. Sed Maxima sup bia Gabinius amplissimi ordinis præces: amplissimorū ciuiū lachrimas repudiauit: Nec eo cōtentus contionem aduocat: & habet orationē talem qualem seditiosissimus Tribunus plebis nunq; habuisset: Errare homines si tūm senatū aliqd in rep. pos se arbitrarent. Scq; etiā inuito senatu prouinciā habiturū dicebat Equitibus ro. minabatur: atq; se illius diei pœnas ab illis repeti turum: quo Nonis Decēbris Ciceronē cons. cum gladiis in cli uo capitolino fuissent In illa etiam cōtione. L. Lamiam equitē romanū honestissimū relegauit: edixitq; ut ab urbe abesset: q esset ausus quep de cōditione illorum temporū: & pro Cicerōe deprecari. Erāt eo tempore Gn. Pompeius in albano: quē uirum Ciceronis amantissimū Cæsar nōnulliq; homies improbi a Ci cerone falsis fictisq; sermonibus alienarūt Eiusq; uitæ ab illo in sidias factas esse dixerūt. Sed Pompeius q̄q a Cicerone nihil

timeret:sed tamē timere simulabat Fuere etiā eo tēpore:qui cre derent Gn. Pompeium a cicerone alienatum fuisse ꝑpter uer/ sum quendā:quē Cicero:qui natura gloriosus erat: post cōsula tum suū scripsit. Cedant arma togę:ꝑcedat laurea linguę.quasi M. Cicero se summo imperatori Gn.pompeio. & pene omniū gentiū uictori anteponeret. Quod nō solum falsum.Sed & ri/ diculum uidetꝰ:ꝙ pompeius ꝑpter unum uersum ciceronē sibi amicissimum eici ex urbe passus esset qui & si illo uersu:quod non erat:fuisset lacessitus tamē cum Cicero semꝑ in Pompeia na laude obstrictus fuisset nōne cum uno carmine cōpensasset tot & tanta uolumina: quę Cicero scripsit in laudem pompeii Pompeius igit̄ a Cicerone alienatus Cęsaris etiam rogatu.M. Tulliū nō iuuare decreuerat. Quare cum ad. hunc M. Cicero pro ueteri amicitia rogatū in Albanū uenisset ut illum cōtra tri bunitiū furorē subleuaret.scripsit Plutarchus:ꝙ Pompeius nō su stinuit uiuū optime de se meritū uidere. Sed cum primū ei Cice ronem adesse nunciatū esset: per posticū egressus longius abiit At Cicero in quadā epistola ad Atticū scribit:se a pompeio mi/ nus liberale accepisse respōsum. Ex quo fit:ut ego addubitem. An istud qđ tradit plutarchꝰ sit ex omni parte uerum nisi Cice ro de illo fortassis intelligere uoluit:ꝙ ad pompeiū.L.Lentulus prętor. Q. Fabius sanga. L. Torquatus. M. Lucullus multiq; mortales oratum in albanū obsecratūq; uenerunt:ne Ciceronis fortunas desereret cum reipublicę salute cōiunctas. Et illos Pō peius ad consules remisit:dixitq; se contra armatum Tribu.pl. Sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex.S.C. rem publi.defendētibus se arma suscepturū. At illi a Gabinio repu/ diati:uenerunt ad L. Pisonem:illumq;. L. torquatus rogauit: ut consularem causam susciperet: ageret aliquid ad senatū de.R. Pu referret:ne amicum:ne affinem: desereret:ne illum: quem i senatu sententiā rogabat tertium:oppugnaret. Cui Piso respon/ dit:se non esse tam fortem:quam ipse torquatus in cōsulatu fu/ isset:aut Cicero:esse Gabinium: sine prouintia illum stare non posse:se spem habere a tribuno.Si sua consilia cum illo cōiun/ xerit:se a senatu quidem desperasse: huius se cupiditati obsequi sicut Cicero fecisset in collega suo. Nihil opus esse armis:nihil

P iii

contétione:posse Ciceronē iterum remp.saluare: si cesserit: infi nitam cædem fore si restiterit:ad extremū dixit neq se/neq gene rum/neq collegā Trib.Pl defuturū. Hac re patefacta uir incre/ dibili magnitudine animi.L. Mēmius ad senatum de republi. retulit:cumq senatus frequēs uestē p Ciceronis salute mutan/ dam censuisset:& illum omi ratione:priuato cōsilio(qm publi cis ducibus.R.P.careret)defendendū putasset. Ad uiginti mi/ lia hominū uestē pro Cicerone mutarūt:& præterea cūctus fere equester ordo & senatus uniuersus. Cūq in numero bonorum esse non uideret qui tum nō esset ueste mutata.P.Crassus ado/ lescēs q̃uis pater grauis.M.Tullii essz inimicus tamē deterreri nō potuit quin et ipse uestē p Cicerone mutaret. Ex quo iudica ri potest quantū cicero senatui eqtibus ro. bonisq omibus fuerit carus:cum pro eo id quod nunq alii contigit ciuitas pene tota publico cōsilio ueluti in publica mœstitia ueste mutata squalue rit.quæ quidē mutatio cum luctus tum depcatiōis causa facta est.Hi namq habitu miserabili induti cūctos mortales pro Ci/ cerone præcabant:mirificeq illorum squalor et sordes hominū animos permouebāt. Eratq Ciceronis domus referta equitib9 romanis.& optimis uiris. Mirandaq multitudo undiq ex Ita/ lia ad illum defendendū cōuenerat. Ac nullum erat italiæ mu/ nicipium:nulla præfectura:nulla colonia:nullum romæ colle/ gium,aut pcilium:quod nō de Ciceronis salute honorificētissi/ me decreuisset. Sed subito consules iubent ad suū uestitum Se/ natores redire. Equitibus roma.nisi ciceronem relinquerēt cæ/ dem & proscriptionē minabant. Ipse autē Clodius omniū per ditorum et coniuratorū concitata manu:magnis per urbem co pus uolitabat: furebat:templū Castoris reuulsis gradibus occu/ pauerat:quod spectaculū instar urbis captæ uidebatur:omnesq fori aditus ab eo septi tenebantur. Deinde Cæsaris exercitum se ad urbem euocaturū dicebat: totamq italiā daturū militibus diripiendā:si latini aut itali Marcū Tullium adiuuarent. Nihil senatus poterat:nihil reliqui magistratus:unus omia armis tene/ bat: aliis pollicebat spe & promissis multos plures terrore ac metu a Ciceronis defensiōe auocabat. Vnum igit Ciceroni re/ stabat:aut in exilium ire:aut ferro decertare. L. Lucullus uir ma

gnis rebus gestis: ac spectate in. R. P. auctoritatis & L. mēmius uir fortissimus multiq; clarissimi uiri Ciceronē dimicare suadebant: & uim ui repellendā censebāt. Sed Cicero q̄q̄ eius cām senatus: equester ordo: cūcta italia: oīes boni enixe suscepissent: & tribunitio furori atq; ꝯsulū sceleri tanto bonorū studio resistere: & uim ui repellere fortasse potuisset: tñ ferro & armis decertare noluit. Exponā hoc loco (qm̄ id res postulare uidet̄) oēm rationē huiꝯ facti & ꝯsilii Ciceronis: Cū oīm pditorū icitata uis & oīs illa effusa ac supata Catilinæ manꝯ duce Tr. pl. ꝯsulibus auctoribꝯ renouata nōtā ī ciceronē impetū facere uellet: quā p illū in oēm. r. p. cū egentes a Tr. in locupletos: perditi in bonos: serui in dños armarent̄: & ad uim: ad cædē: ad direptionē incitarent̄. Scelerata manus Clodiana templū Castoris forū & ꝯciones teneret. Senatꝯ omino nihil posset: ꝯsules: q publici ꝯsilii duces eē deberent: pditores ac potius aperti eēnt hostes. Eq̄ster ordo ꝓscriptiōis terreret̄. Italiæ belli itestini ac uastitatis moetus inferreret̄. C. cæsaris esset in italia exercitus: eiusq; exercitū infestis signis se ad urbē euocaturū Tr. minitaret̄. Cum eos: q plurimū possent: oībus in cōcionibus secum Clodius facere personaret & illi tacendo loqui: nō infitiando confiteri uiderent̄. Cum alii nominatim relegarentur: alii moetu ac periculo sui Ciceronem non defenderent: alii ueteri bonorum odio incitarentur: alii inuiderēt: alii ulcisci dolorem suum aliquem uellent. Denīq; cum multum eo tempore Clodiana arma coniunctione consulum & trium potentissimorum hominum ualerent. Potuisset tamen Cicero multis auctoribus fortissimis uiris fortasse ui & armis se defendere. Sed armis decertare pro sua salute noluit. Quoniam & uincere & uinci luctuosum reipublice fore putabat Etenim uidebat: si Tribunum plebis uicisset: esse sibi postea pugnandum cum consulibus: Et multos uictoriæ sue graues aduersarios paratos interitus nullos ultores esse intelligebat. Dixerat in concione consul aut illi semel esse pereundum: aut bis esse uincendum Et erat altera illa contentio hmōi futura ut cōsules siue uicti: siue uictores fuissent: respu. magnā accepisset calamitatem. Quod si in prima cōtentione (quoniā semper incerti sunt preliorū exitus) a Tr. uictus fuisset in foro

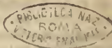
cum multis bonis uiris:furor:incẽdia:direptio:proscriptio:cæ/des omibus iis imminebant:qui cum Cicerone fuissent:uictores q; Clodiani in omnẽ.R.P. impetũ fecissent. Hæc cum uir pru/dentissimus iudicasset:suscipere tantos animi dolores:& a cõ/plexu suorũ summo potius cum dolore diuelli:& se iam uidet re disturbari tecta:diripi fortunas:ꝑcipitari ex altissimo dignita tis gradu:& omia cõseruandorũ ciuium causa perpeti maluit: quã ut aliqua oriretur belli ciuilis dissensio ꝑpter se:et in discrimẽ aliquod ciuitatẽ offerret. Sperauit id:quod accidit:suaȝ recupe/rante senatu auctoritatẽ celerem sibi summa. cum dignitate re/ditum:nec intelligebat fieri diutius posse:ut sibi non liceret esse in ea.R.P.quã ipse seruasset. Quod & si reditum nunq; sperasset:tamẽ hoc animo semp fuit:ut nunq; dubitasset se ad pspicu/am mortẽ pro salute.R.P.inicere. O/ciuem natum reip. O ui/rum omni laude dignum:uelle potius in exilium ire:uelle po/tius emori:q; ne quis bonus pre se interiret dimicare. Cum igit̃ Cicero statuisset tempestati cædere:Circiter Nonas Aprilis ue/ste mutata ex urbe egressus Lucaniã terra petiit:eo animo ut in de in Siciliam traiceret. Quod sibi cum siculis multæ necessitu dinis causæ intercederẽt:& ꝙ ea puincia obtinebat̃ a.C. Virgi/lio Ciceronis amicissimo. O/rem indignã atq; acerbam:cedere Ciceronẽ e patria:quã ipse seruasset:manere Clodium in patria quã multis sæpe sceleribꝰ uiolasset. Itaq; duo eodẽ anno eiecti sunt:quos improbi uidere nõ poterant. M. Cato &.M.Cicero: alter(ut. M. Tulli uerbis utar)per honorẽ turpissimũ:alter per honestissimã calamitatẽ. Vix palam factum erat Ciceronem di scessisse. Cum statim Clodius cũ operariis suis:ac Catilinæ reli quiis:& seruorũ manu uenit in forum:atq; inde bonis omibus ferro & lapidibus expulsis legẽ tulit. Qua.M. Tullio aqua & igni interdicebat̃:eiq; infra quadrigenta ab urbe miliaria adesse non licebat. Et sanxit in posterũ ne quis de eo ad senatũ referret ne quis decerneret:ne quis disputaret:ne loqueret̃: ne pedibus iret:ne scribẽdo adesset. Idq; ut omibus manifestũ esset:in curiæ poste scriptũ affixit. Grauis etiã pœna exilium & publicatio bo norum adiuncta erat:si quis euȝ tecto reciperet. Eodẽ die: imo eadẽ hora:atq; puncto tẽporis:Gabinio atq; Pisoni puincia ro/

gata est. Et utriq; exercitus: magnum imperium: ingēs pecunia decreta est. Et cum essent illi in circo flamminio a Tribuno p ducti in concionē: & interrogati quid sentirent de consulatu Ciceronis. Gabinius: q in ciues indēnatos esset animaduersum dixit uehemētissime sibi displicere. Piso autē se semp misericordem fuisse: & crudelitatē sibi nō placere dixit. Deinde omnia: quæ Tribu. contra Ciceronē dixerat: uoce ac sententia comprobauerūt. Clodius præterea Ciceronis uillas disturbauit: domū diripuit: deinde incendit: atq; euertit. Et ut solum quoq; eriperet domū dedicauit: & locum religiosum fecit. Liberos eiusq; familiam uexauit. Cumq; illius bona sub hasta & uoci subiecisset p/conis inuētus est nemo qui quicq; de bonis Ciceronis attingere ausus sit. Multa sunt scelera: quæ ab illo Ciceronem: quæ in patriam sunt edita. At Ciceronē Siciliam (ut antea dixi) petere cōtendentem: cum ei tota pene insula se se obuiam ferre uellet. C. Virgilius cui cum cicerone omnes erant amicitiæ necessitudines in Siciliam uenire per literas uetuit? Quot sunt: q non hominibus: Sed fortunæ sunt amici. Qui in secundis reb9 se intimos esse simulant: qui postea in aduersis inimicos se ostēdunt. Amicitiāq; non ex re: Sed ad tempus & ex comodo eorū existimant: & aliud in lingua promptum aliud in pectore clausum habent. Tum Cicero mutato consilio iter a uibone Brundusium terrestri itinere petiit (Nam tempestas nauigare prohibebat) ut ad brundusii mœnia accessit: urbem sibi amicissimā; ingredi noluit: in hortos se. M. Flacci cōtulit: a quo grate: & pie receptus est. Et inde in eius naui tuta ac fideli collocat9 diracchium: quod erat in eius fide: petere contendit. Quo cum uenisset cognouit græciam refertam esse exulum coniuratorū. Itaq; uitato epiro uiam in Macedoniam ad plancum questorem pertexit. Sed ille simul atq; Ciceronē mare transisse cognouit: statim ad illum lictoribus dimissis: insignibus questoriis abiectis: ueste mutata pfectus est. Et. M. Ciceronē in Asiam ad quintū fratrem proconsulē transire properantem propter eius prouinciæ metum ire non est passus: secumq; illum multos menses Thessalonicæ retinuit totam suam questuram in eo conseruando ac sustentando collocans. Alii omnes Ciceronis amici benigne il

lum receperunt:præter urbium quendam prætoré macedoniæ qui eadem imuit quæ.C. Virgilius. Is enim Ciceronem ad se uenientem domo nō admisit. Cum de eo Cicero esset optime meritus. Sed præcipue.M.Tulliū.T.Pomponius/ Atticus/ Ciceronis amicissimus familia/copiis/literis/ rebus omnibus iuuit. Cui ut auctor est Cornelius nepos.H.S.cc.& quinquaginta milia donauit. Ex quo intelligi potest. Nihil humanarum rerum melius quam perfectam amicitiam hominibus a natura datum. Nā uerus amicus:quocūq; te inclinaueris:pstoest: nllo piculo:aut fortunæ casu imutat9. Illd aūt i hac calamitate maxime .M.Tullio gloriosum fuit. Quod illum senatus tanq; optime de Re Publica.meritum: & conseruatorem urbis magratibus. Populi Roma.atq; exteris nationibus per literas commendauit. Tulit hoc exilium grauiter Cicero & animo nimis fracto:atq; abiecto sæpe accusans per fidiam amicorū:sæpe cōsilia sua & se ipsum damnans:q; ferro non dimicasset. crebro se patria pulsum:sæpe domum incensam: atq; euersam:sæpissime R.Publi.afflictam deplorans.

Explicit Liber Constantii Felicii Federici filii De Exilio.M.Tullii Ciceronis

Nunc Sequitur Liber De Reditu M.T.Ciceronis.

¶ CONSTANTII FELICI DVRANTINI VTRIVSQVE IVRIS PERITI AD LEONEM.X.PONT.MAX. DE REDITV.M.TVLLII CICERONIS LIBER INCIPIT.

EXPVLSO Cicerõe Clodi9 insultabat: dõminabatur. Senatus eñi auctoritas conciderat. Afflictus equester ordo tacebat; merebãt boni: erat mutum forum. Incredibileq; auditu est: quãtũ erat unius discessu R.P. mœstaatq; afflicta. Vnus Clodius oĩa armis tenebat: possidebat. Nec quicq̃ erat illo anno: q̃d ille concupisset: quod nõ per uim habere cogitaret. Itaq; fretus ille imoderata potentia in Cn. Pompeiũ: quẽ omniũ iuditio lõge principem ciuitatis esse uidebat: & conuertitur: cum illo cœpit æmulari: & eius acta uelle rescindere: grauiq; iniuria uirum fortissimum lacessiuit. Nam cum Pompeius in illo nocilissimo Mithridatis Triumpho Tigranis regis Armeniorũ filium captiuum adduxisset: illum post triumphum Flauio senatori in custodiã dederat: qui illũ cathenis uinctum domi seruabat. Tum Clodius siue ut a Tigrane rege grandẽ pecuniã extorq̃ret: si ei filium redderet: siue ut Pompeio faceret iniuriã. Cogitare cœpit quẽadmodũ Tigranem a flauio surripere poss;. Itaq; capit hoc consiliũ. Vocat ad cœnam Flauium: qui tum prætor erat: cõuiuiũ tum satis ample ac magnifice exornat. Dum celebrat postea inter eos sermone leticiaq; conuiuiũ Clodius Flauium rogat: ut Tigranem ad se adduci iuberet: q̃ illum nunq̃ uidisset: cupere se eum inspicere. Tum Flauius nihil de illius improbitate suspicans imperat suis: ut Tigranẽ ad eum adducant. Adductũ Clodius discumbere iubet. Posteaq; Flauio uisum est Tigranẽ satis esse ibi moratũ: illius Tigranẽ domũ reducere imperat. Tum

Clodius Tigranē apud se uelle esse dixit: illos discedere iubet. Tigranem relinquere. Flauius Clodiū appellat: hominē ut red dat rogat: nisi redderet: ostēdit id Pompeium grauiter molesteq; laturū. Ille homini nisi discederet acerrime minari cœpit. Rem ad Pompeiū Flauius defert. Tum Pōpeius hominē ut sibi red/ dat petit. Ille se redditurū negauit. Ac postea Tigranē habitum extra cathenas naui in Tybere imposuit. Sed cum ille fugeret uento ad eūdem locum reiectus est. Clodius igit̄ nequis eum diripiret. Sex clodiū misit qui Tigranē ad eum reduceret. Per/ uenit res ad aures Flauii. Itaq; ipse quoq; ad diripiendū Tigra nem magno comitatu ꝓfectus est. Interim fit obuiam sex Clo/ dio ad quartū lapidem ab urbe. Statim homines ex utraq; parte educūt gladios: impetū facere incipiūt. Multi ex utraq; parte uul/ nerant: occidunt: plures tamē ex flauii parte: inter quos cecidit. M. Papinus eques. R. et Pompeii familiaris. Clodiani flauium cupierūt. Sed ille sine ullo comite uix in urbem ꝑfugit. Post hāc iniuriā Clodius Pompeiū qbusdā possessionibus pellere armis conatus est. Deinde turbulētissimas conciones habebat: in qui/ bus Pompeiū contumeliose ledebat. Quis imperator impudi/ citia laborat: respondebāt opere clodiane Pōpeius. Quis plebē fame necaret: respondebant pompeius. Multaq; in eum maledi cta congerebat. His tum rebus adductus est pœnitētia pompei/ us. ꝙ Ciceronē uirum optimū & sibi amicissimū falsa suspitio ne deiici de urbe Passus esset. Augebat̄ illius mœror: ꝙ senatū ꝑ ꝑfidia qua in Ciceronē usus esset: his reb9 lætari uidebat. Mgfa tib9 igit̄ nouis dsignatis cū illis de reditu Cicerōis tractare cœ pit. Nā cū illis agere: qui tū mgratus gerebāt: erat ōnino supflū: q aut oēs erāt Clodii fautores: aut q ab illo diffidebāt nō multo magis quā priuati poterāt. Quin imo. L. Nouius Tr: pl. colle/ ga. P. Clodii a liberto clodii Damione uulnerat9 est. Et ui & ar mis magno tēpore Tribunatus sui a Clodianis. R. P. admini/ strare ꝓhibitus fuit. Cū igit̄ essent noui Tr. pl. designati. T. An/ nius Milo Cicerōis amicissim9 & uir magnitudine animi præ stantissim9. Item. P. sestius. C. Cestilius. P. Mesopius. T. Fabius M. Curti9. C. Messinus. Q. Fabriti9 oēs isti Ciceroni enixe fa/ uebāt. Itē ꝑtores design. L. Cecilius. M. Calidius. C. Septimius.

Q.Valeri9.P.CraſſuS.M Cornut9:Sex qntilius pari uirtute & anio p Cicerōis ſalute laborabāt.Sed pcipue.P. Lētul9 ſpincter cōſul deſigñ.nihil aliud niſi de reditu Cicerōis cogitabat.Et nullum piculū/nullū laborē/nullā ptentionē/aut nimicitias p Ciceronis ſalute deſugit.Is quāq̃ ſibi magis glorioſu; putaret:ſi.M. Cicero ſe pſule in patriā reduceret:tñ adductus amore Ciceronis rem ante cōſulatū ſuum cōfici pperabat. Accedebat his qd T.Pomponius Atticus.C.Piſo Cicerōis gener L. Mūmius.L. Torqtus multiq̃ priuati clariſſimi uiri totis uiribus ad reditu; Ciceronis incūbebant. Vnus ſolus erat prætor deſigñ. Appius Claudi9 frater Clodii:& duo deſigñ.Tr.pl.ſex Statilius Seran9 &.Q.Numerius:Qui ciceroni erant aduerſarii.Sed illud magis M.Tullio ob lturū uidebat.φ una cum.P.Lētulo cōſul deſigñ erat.Q.Metellus nepos frater patruelis.P.Clodii(& ut iā diximus)Ciceronis acerrimus inimicus.Hūc igit Metellū ne/potem cum ea tēpeſtate multi ſummi uiri pro Cicerone orarēt prio quidē ille reſtitit:acerbiſſimāq̃ de Cicerone in ſenatu orō/nem habuit:& ad extremū(ut infra ſuo loco dicem9)pmotus præcibus.P.Seruilii inimicitias.r.p.donauit.Interea alii magi/ſtratus diſigñ nō deſiſtebant intra ſe conuenire:Pompeiū & priuatos quoſdā ad ſuos cœtus adhibere:et de Reditu Ciceronis itra ſe tractare:cūq̃ oēs ptinere ad illā cā; arbitrarēt uolūtatē C. Cæſaris potētiſſimi uiri ſecū hr̃e.P. Seſtius de illorū ſnia iter in galliā ad illū p Cicerōis ſalute ſucepit.Is Cæſarē uirū clemētiſſi/mū Cicerōi recōciliauit.ſcripſitq̃ poſtea Cæſar ad Ciceronē lr̃as qbus ſe eius ſaluti nō defuturū pollicebat. Dū hæc gerebāt.M. Cicero a.C.Plāco(ut a nobis ſupiori libro ſcriptū eſt)pie & officioſe recept9 Theſſalonicæ mærebat icredibili quodā atq̃ inaudito dolore pfect9. Neq̃.n.cicero caſū illū eodē anio:quo illū ſuſcepat:ferebat.S; dies atq̃ noctes ſe ab amicis dſtitutū:dſertū pditū q̃rebat.ſceleratū cæſarē:Craſſū ſceleratū.ſimlatorē honeſtum:Pōpeiū nefariū:amicos nōnllos alios parti iuidos:parti improbos crebro appellās.Nō.n inimici mei frequēt aiebat:S; amici me crudliſſie pdiderūt:φ iis credidi:a qb9 me dcipi nefas eē putarā,Itaq̃ ſe cecū:ſtultū:nulli9 igenii:nll9 pſilii uocabat:φ ferro nō dimicaſſ;:φ mortē pugnādo nō appetiſſ;.Et crebro ad ua iā pucrſo obuerſabāt ſibi ſp añ oclōs dignitas glīa q̃ nō eſſe añ

rebatuxor deinde/liberi/familia fortunæ/ amicitiæ/ honores clientelæ, quibus rebus omibus nunc priuatus fletu & lamentationibus sæpissime augebat dolorem suum Quare mihi maxime mirũ uideri solet:qđ multos suæ tempestatis uiros scio hoc idem esse ualde admiratos Ciceronẽ uirũ prudẽtissimũ et multarum artium in primisq; phie præceptis optime institutũ exilium illud ab ipso pro salute.R.p.sponte susceptũ animo nimis fracto:atq; obiecto tollerasse:pſertim cum idem ille mortẽ tam forti animo tulisset:qui(ut pdidit historia)cum ceruices sceleratis gladiis iugulãdas preberet:ne gemitũ quidẽ emisit. At. Q. Cicero qui proconsul Asiam administrabat: audita fratris calamitate magno mœrore discessit ex Asia:cumq; Athenas uenisset cuperetq; amantissimũ fratrem uidere. Marcus Cicero misit ad illum literas:misit etiã seruos quosdã sine literis: qui illi dicerẽt ne ad se ueniret. Sed Romam pperaret.Id aũt Cicero eo ɔsilio fecit:ne ipse fratris luctum squaloreq; uideret:ne ipse a fratre in tanta calamitate miseriaq; aspicerẽt:& simul uerebatẽ si una conuenissent:ne postea alter ab altero digredi posset quod ad reditum Ciceronis minime erat oportunũ.Itaq; illum Romã accelerare cupiebat:ut uideret:si qd de reditu eius ɔfici posset.Cum igitẽ pueri priusq; litere ad.Q.Ciceronẽ puenissent: suspicabatẽ ille ne.M.frater iracũdia aliqua adductus nec ad illum literas misisset:nec illum uidere uoluisset:scripsitq; ad.M. fratrẽ de his rebus literas:cui Cicero epistolã rescripsit hoc exemplo:qđ ego hic iccirco infrascripsi:ut cognosci posset.M. Tulliũ nõ tam forti animo tulisse illud exilium:quam tali prudentia:tali doctrina & rebus gestis predito uiro conuenire uidebatur.

M.T.Cicero.Q.Ciceroni Fratri.S.

MI frater mi frater mi frater: tu me id ueritus es: ne ego iracũdia aliqua adductus pueros ad te sine literis miserim?aut etiã ne te uiderẽ uoluerim? Ego tibi irascerer tibi ego possem irasci:scilicet eñ tu me afflixisti:tui me inimici tua me inuidia:ac nõ ego te misere perdidi.Meus ille laudatus Consulatus:mihi te:liberos patriam fortunas: tibi uelim ne qd eripuerit præter unum me.Sed certe a te mihi omnia semp honesta:& iucũda ceciderũt.A me tibi luctus meæ calamitatis me

tus tuæ: desideriũ: meror: solitudo. Ego te uidere noluerim? Imo uero me a te uideri nolui: nõ eum quẽ flens flentem prosequentem proficisces dimiseras: ne uestigium quidẽ eius: nec simulachrũ: sed quandã effigiem spirantis mortui: atq; utinã me mortuũ prius uidisses: aut audisses. Vtinam te non solum uitæ sed etiã dignitatis meæ superstitẽ reliquissem. Sed testor omnes deos: me ac una uoce a morte esse reuocatũ: q omes in mea uita partem aliquã tue uitæ repositam esse dicebãt. Quare peccaui sceleratecq; feci: nam si cecidissem: mors ipsa meã pietatẽ amoremq; in te facile defenderet. Nunc cõmisi: ut uiuo me careres: uiuo me aliis indigeres. Mea uox in domesticis piculis potissimum occideret: quæ sæpe alienissimis præsidio fuisset. Nam q ad te pueri sine lrĩs uenerũt: qm̃ uides non fuisse iracundiæ causa certa pigritia fuit: & quædã infinita uis lachrimarũ: & doloris. Hæc ipsa me quo fletu putas scripsisse: eodem quo te legere certe scio. An ego possum: aut non cogitare aliquãdo de te: aut unq; sine lachrimis cogitare? Cum em̃ te desidero. fratrem solũ desidero Ego uero suauitate prope fratrẽ: prope æqualẽ: obsequo filium: cõsilio parentẽ. Quid mihi sine te unq;: aut tibi sine me iucundũ fuit? Quin q eodẽ tẽpore dsidero filiam: qua pietate? qua modestia? quo igenio? effigie moris: sermonis animi mei Quid filium uenustissimũ mihiq; dulcissimũ? quẽ ego ferus ac ferreus e cõplexu dimisi meo sapientiorẽ puerũ q̃ uellem: sentiebat em̃ miser iam quid ageret. Quid uero tuum filiũ? Quid. imaginẽ meam? quẽ meus Cicero: & amabat ut fratrẽ: etiam ut maiorẽ fratrẽ uerebat. Quid q mulierẽ miserrimã fidelissimã coniugẽ me psequi nõ sum passus? ut esset quæ reliquias communis calamitatis: cõmunes liberos tuereẽ: sed tamẽ quo quomodo potui scripsi: & dedi literas ad te Philogono liberto tuo: quas credo tibi postea redditas esse: in qbus idem te hortor & rogo: quod pueri tibi meis uerbis nunciarũt: ut Romã protinus pergas: & pperas. Primũ em̃ te præsidio esse uolui si qui essent inimici: quorũ crudelitas nondũ esset nostra calamitate faciata: deinde cõgressus nostri lamẽtationẽq; pertimui: digressum uero non tulissem: atq; etiam id ipm quod tu scribis metuebã: ne a me distrahi non posses His de causis hoc maximũ malum: qđ

te non uidi:quo nihil amantissimis: & coniunctissimis fratribus acerbius ac miserius uidet accidere potuisse:minus acerbũ:minus miserrimũ fuit:q̃ fuisset tum ꝯgressio:rum uero disgressio nostra. Nũc si potes id qd̃ ego: qui fortis ubi semꝑ uidebar:nõ possum:erige te & ꝯfirma:si qua subeũda dimicatio erit. Spero si quid mea spes habet auctoritatis:tibi & integritatẽ tuã:& amorem in te ciuitatis & aliqd etiã misericordiã nr̃i præsidii laturã. Sin eris ab isto piculo uacuus:ages scʒ si qd agi posse de nobis putabis:de quo scribũt ad me quidẽ multi multa:& se sperare demõstrãt:sʒ ego qd sperẽ nõ despicio: cũ inimici plurimũ ualeãt:amici partim deseruerint me:partim etiã ꝓdiderint:q in meo reditu fortassis reprehẽsionẽ sui sceleris ptimescant. Sed ista q̃lia sint tu uelim ꝓspicias:mihiq̃ declares:ego tñ q̃diu tibi opus erit:si qd piculi subeundũ uidebis uiuã. Diutius in hac uita esse non possum:neq̃ eñ tm̃ uiriũ habet ulla aut prudẽtia aut doctrĩa:ut tm̃ dolorẽ possim sustinere. Scio fuisse & honestius moriendi tẽpus & utilius. sed non hoc solũ:multa alia ꝓtermissi:quæ si queri uelim præterita:nihil agam:nisi ut augeam dolorem tuum:indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendũ est: nec fieri potest:me diutius:q̃ aut tuum tempus: aut firma spes postulabit.in tam misera:tanq̃ turpi uita cõmorari:ut qui modo fratre fuerim liberis coniuge: copiis genere ipso pecuniæ beatissimus dignitate/auctoritate/existimatione gratia/non inferior/ q̃ qui unq̃ fuerunt amplissimi. Is nunc in tam afflicta:ꝑditaq̃ fortuna neq̃ me:neq̃ meos lugere diutius possim Quare quid ad me scripsisti de permutatiõe:quasi uero nunc me nõ tuæ facultates sustineãt. Qua in re ipsa uideo miser:& sentio:qd sceleris admiserim:cum de uisceribus tuis:& filii tui satisfacturus sis:quibus debes. Ego excepiam ex erario pecuniã tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamẽ & .M. Antonio quantũ tu scripseras:Cepioni tantundẽ solutũ est:mihi ad id quod cognito: hoc quod habeo satis est:siue eñ restituimur:siue desperamur: nihil amplius opus est. Tu si forte quid erit molestiæ:te ad Crassum: & ad Callidium conferas censeo Quantũ Hortensio credendũ sit nescio me summa simulatione amoris:summaq̃ assiduitate quotidiana sceleratissime insidiosissimeq̃ tractauit:adiuncto quoq̃ Arrio:

quorũ ego consiliis: ꝓmissis: præceptis destitutus: in hanc cala/ mitatem incidi. Sed hæc occultabis: ne quid obsint. Illud caue/ to: & eo puto per Pomponiũ fouendũ tibi esse ipm̃ Hortẽsium ne illi uersus qui in te erat collatus: cum ædilitatẽ petebas de le/ ge Aurelia falso testimonio confirmeẽ. Nihil em̃ tam timeo: q̃ ne cum intelligãt hoies quantũ misericordiæ nobis tuæ præces & tua salus allatura sit: oppugnẽt te uehemẽtius. Messalam tui studiosum esse arbitror: Pompeiũ etiã simulatorẽ puto: sed hæc utinã experiare: qđ ꝑcaret d̃os: nisi meas ꝑces audire desiissent ueruntñ præcor: ut his infinitis nr̃is malis ꝯtenti sint. In quibus nõ mõ tñ nullius inest peccati infamia: sed ois dolor est ꝙ opti me factis pœna est maxia cõstituta. Filiã meã: & tuã: Ciceronem nr̃m qd ego mi frater tibi cõmendã? qn illud mereor: ꝙ tibi nõ minorẽ dolorẽ illorũ orbitas afferet q̃ mihi: sed te incolumi or/ bi nõ erunt. Reliqua (ita mihi salus aliqua detur potestasq; in patria moriẽdi) ut me lachrimæ nõ sinunt scribere. Euã. Teren tiam uelim tueare: mihiq; de om̃ibus rebus rescribas. Si fortis quoad rei natura patietur. Id. Iu. Thessalonicæ.

❡ PARVIT itaq; frĩs lr̃is. Qu. cicero: cui ad urbẽ uenien ti numerosa ciuiũ multitudo cum lachrymis gemituq; obuiã ꝓ cessit. Hic postea cõsules desigñ ꝑtores: Tribunos Pl. Pompeius Crassus: hortensiũ: m̃ltosq; mortalis ꝓ frĩs reditu obsecrãdo exci tatos ad salutẽ Cicerõis excitabat: paratos paratiores reddebat: herẽtes atq; oscitãtes ꝯfirmabat: infestos inimicosq; placabat: ipel/ lebat amicos: ultro se offerẽtes rogabat: pricipes cõuenebat: oẽs atq; ꝓ frĩs salute supplicabat. Et misabilis illi9 squalor: sordesq; lugubres: atq; parui Cicerõis quotidianæ lachrymæ: Afflictãsq; se domi cõiunx: et Tulliæ filiæ meror fletusq; assiduus. P. R. pie tatem mouebãt. At Clodius ubi uidet homo ad omne facinus paratissimus de reditu Cicerõis agitari: caput cõsilium de interitu Gn. Põpeii seruũ quẽdam agrestẽ in uestibulo Senatus ad Gn. Pompeiũ interficiendũ collocauerat. Sed huic fortuna quadam põpeii sicca de manib9 excidit: cõprehensusq; est in tẽplo Casto ris & extorta ei sicca de manib9. Tũ ꝯfessus seru9 se necẽ iussu Clodii Põpeio afferre uoluisse. Itaq; Põpei9 statim domũ rediit et metu clodii nec ãpli9 i senatũ: nec i forũ uẽit: iclusũq; se iã diuj domi cõtinuit: q̃diu fuit inimic9 su9 i tribunatu. Ex quo iudicat

põt:q̃nta uis illa:& mang Clodiana fuerit cũ Gn.põpeio q cẽ; se ſ orbẽ terrarũ uirtute uictoriaq; domuiſſ;frueriũ foro puauerit:icũ ſõq; tãdiu domi tenuerit. Ineũt poſtea mgĩatus.tri.pl.fieri quædã ad meliorẽ ſpem inclinato uiſa eſt. Pompeio in forum in curi am aſpirare licebat.Eqtes ro.liberius loquebant̃: ſe paulũ ſena/ tus erexerat:& cum ad eum aliqd Piſo atq; Gabinius cõſules re ferrent:cunctus ille ordo reclamabat:oſtẽdebatq; ſe nihil eſſe ac turum niſi prius de Cicerone retuliſſent: atq; illi ſe cupere: Sed lege Clodia ſe impediri dicebãt. Tum princeps.P.Lentulus cõ ſul.deſigñ.Gabinio & Piſone repugnantibus cauſam ſuſcepit: cumq; a quodã Tribuno uetaret̃: & lex Clodia recitaretur:pro ſcriptionẽ illam nõ legem ſe putare dixit. Deinde ſeptem præ/ tores:& octo Tri.Pl.de Reditu Ciceronis promulgarunt.Sed tum confectũ eſt nihil:ppterea:q; multi dies uariis altercationi/ bus magna ex parte cõſumpti ſunt. Veniũt poſtea Kal.Ianuarii. nõ poteſt ſatis dici:nec cogitari quidẽ:quæ tum frequẽtia ſenat9 quæ expectatio populi:qui cõcurſus legatorũ ex italia cuncta:q̃ uirtus:quæ actio:quæ grauitas.P.Lentuli conſ.fuerit. Tum Lẽ tulus cum ſenatũ in Capitoliũ in ædem Iouis marianã conuo/ caſſet:retulit ad eum an legem de reuocãdo Cicerone ad popu lum ferri uel illum ſine lege reſtitui oporteret. Tũ primus ſen/ tentiam rogatus.L.Cotta uir cenſorius cõſularis & magnis re/ bus geſtis in hunc modum loquutus eſt.

HIc tandẽ nobis.P.C.dies illuxit:hæc tandẽ aliquãdo po teſtas data eſt:ut.R.P.recuperare poſſimus.Cõſulibus enĩ nouis deſignatis erexiſſe oculos:& reſpiraſſe homi nes uidebant̃ nondũ re ſed ſpe recuperãde.R.P. nunc uero nõ ſolum nos reſpiraſſe:Sed plane reuixiſſe uidemini. Abiit:exceſ ſit ille peſtifer annus.nõ nunc tribunus eſt ille:quia omnia di/ uina & humana iura pmiſcet. Non ſunt cõſules illi:qui aucto/ ritatem ueſtrã pro nihilo putabãt. Eos cõſules:eos prætores:eos Tribunos Pl.habemus:qui ueſtris ſanctiſſimis decretis parere non dubitabũt. Quare P.C.repetenda uobis eſt illa auctoritas qua nimium diu hic ordo caruit. Fulcienda uobis eſt reſpubli ca:quæ tota cõſulũ ſcelere atq; tribunitio furore cõquaſſata bre/

ui cõcisura uidebať. Maximasq; tibi P. Lentule gras omnes agere & habere debemus. declarasti eñ hodierno die quátum tibi R.P. Cara esset: cum nihil prius humanarũ rerum quã de reuocando. M. Cicerone ad hunc ordinẽ retulisti. Ex quo intelligi quantũ nobis dii imortales dedissent beneficiũ: si supiori anno P. Lentulus cõsul fuisset. profecto ille cecus & amens Trib. Pl. R.P. tot scelenbus nõ uiolasset. Sed fuerũt duo cõsules post hominum memoriã teterrimi atq; crudelissimi: non cõsules: Sed emptores puinciaꝝ: euersores huius imperii: proditores uestre dignitatis: hostes bonorũ omniũ. Qui ciuem: quẽ senatus cõseruatorem patrie iudicauerat primo reliquerũt: deinde prodiderunt: postremo oppressum: extinctũq; uoluerũt: Qui præcipitãti patrie nõ modo subuenerunt: Sed Tri. Pl. R.P. affligendã tradiderunt. Flagitabať ab his quotidie cum querelis bonoꝝ et præcibus senatus: ut ad hunc ordinẽ de Cicerone referrent. Atq; illi legum iudiciorũq; metuẽtes legem illam Clodiam se timere dicebant. Vos legẽ illam Piso atq; Gabini putabatis: quæ erat inusta per seruos: incisa p uim: imposita p latrociniũ: sublato senatu: pulsis e foro bonis omnibus. Quo eñ iure: quo more: quo exemplo: legem Clodius nomiatim de capite. ciuis indemnati ferre potuit. Vetant leges sacræ: uetant leges duodecim Tabularum. Hoc ius est nobis a maioribꝰ traditum: ut nemo ciuis Romanus aut libertatẽ: aut ciuitatẽ possit amittere sine iudicio Senatus: aut populi: aut eorũ: qui de quaq; re ꝯstituti iudices sunt Hoc ius in hac ciuitate tum et cum reges erant dico fuisse. Hæc cum ita sint: ubi in hac re crimen est? ubi accusator? ubi testes? Quid est indignꝰ? quã qui neq; adesse sit uissus: neq; citatus: neq; accusatus: de eius capite: liberis: fortunis oĩbus: conductos: & egentes: pditos & nepharios suffragiũ ferre: et eam legem putare. Nihil latum est de Cicerone iure: non adesse est iussus nõ citatus. Nihil de eius capite potuit ferri. Oĩa cõtra leges: moresq; maiorũ temere: turbulẽte: per uim: per furorẽ sunt gesta: Ciuis est expulsus is qui rẽp. ex senatus auctoritate defenderat. Et expulsus nõ alio aliquo: Sed eo ipso crimine. Est expulsus sine iudicio lapidibus: Ferro: seruitio deniq; cõcitato. Lex lata est uastata ac relicto foro seruis siccariisq; tradito: quæ lex ne ferretur

sen9 fuerat ueste mutata. Iubet Clodi9: ut. M. Tullio aqua & ignis interdicaẽ: ne in ciuitate sit. Hoc plebiscitũ est: hæc lex: hec rogatio ẽ. Hãc tu P. Lẽtule priua'9 legẽ esse nũq̃ putasti. Nã Tr. pl. de Cicerõe referẽtib9 ꝯsul desig. ꝓscriptionẽ illã: nõ legẽ te putare dixisti. Et senatus cuius q̃dem est grauissimũ iudiciũ de iure legũ: quotiescũq̃ ꝯsultus est: toties ea nullã esse iudicauit. Vis illa q̃dã fuit: & flãma q̃ssatæ reip. pturbato undiq̃ tẽpore: iure iudiciisq̃ sublatis magna rerũ perturbatione impẽdente. Hãc. P. C. Cicero flammã: hoc scelus: hũc furorẽ suo corpore opposito a bonorũ oĩum ceruicib9 depulit: oẽmq̃ impetũ discordiarũ: omnẽ diu collectã uim improborũ discessu suo sedauit. Cõsuluit ille reip. gessit morẽ amicitiorẽ uobis: cæterisq̃ ciuib9 q̃ sibi. Q̃d si illa lex eẽt. P. C. nec referre ad senatũ cõs. nec sniam mihi dicerẽ liceret. q̃d cũ ita sit nõ oportet: ut lex de reuocãdo Cicerone ferri decernaẽ: ne illa q̃ nulla ẽ esse lex iudiceẽ. Quare. P. C. cũ Cicero discessu suo. R. P. nõ minus magnis p̃iculis quã quodã tempore ꝯsul liberauerit: nõ restitui illũ solũ cẽseo. Sed etiã ornari a senatu decere: et illum qui nulla lege abest: non restitui lege: sed reuocari senatus auctoritate oportere.

¶ HAEC postq̃ dixit Lu. Cotta rogatus sniam Gn. Põpeius dixit: se se ocii Ciceronis causa: et ne qua popularis iuidia in illos redũdaret: si Cicero sine iuditio populi restitueretẽ cẽsere d̃ ea re ad pplm referri oportere. Cũq̃ in eo ꝯsilio q̃dringẽti. x. Senatores eẽnt: et oẽs mgr̃atus: oẽs certatim alius alio grauius atq̃ ornatius de Cicerõis salute sine ulla uarietate dixerũt. Vn9. Q. Serranus Tr pl. dissensit de quo Cicero erat optime merit9: quẽ cũ multi sũmi uiri orarẽt: ne hãc rem impediret: noctẽ sibi ad deliberandũ postulauit. Erat eo tpe (ut a nobis sæpe dictũ ẽ) collega. P. Lẽtuli. Q. Metell9 nepos inimicus Ciceronis et fratẽ inimici. Hãc. P Seruilius Isauric9 uir cẽsorius ꝯsularis triũphalis multis uerbis in senatu orauit: ne senat9 auctoritatẽ ipediret: obsecrãs illũ p̃ fratris sui mortui cineres: q̃ rerũ quas Cicero in cõsulatu gessit socius ac adiutor fuit: obsecrãs illũ p̃ familiã suam q̃ optimas est semp̃ reip. partes sequuta. Tũ Q. Metell9 siue p̃motus illi9 orõne siue q̃m uidebat. S. P. Q. R. exarsisse ad reuocandũ Ciceronẽ: ob idq̃ pugnare ꝯtra tot & tanta bonorũ studia ꝑnacis esse putabat: absens cum Cicerone rediit in gr̃am. At se

natus sequut9 Gn.Põpeii sniaȝ decreuit: ut postero die hr̃etur a pricipib9 ciuitatis ad pp1'm đ reditu cicerõis ↄciões:et ut agerẽt grãe iis:q e municipiis uẽissent:et ut ad illã diẽ cũ lex ferri oporteret:ut redirẽt:rogarent.Itẽ decreuit senat9 Gn.Põpeio auctore et eius sniae pricipe:ut si qs reditũ Cicerõis ipedisset in hostiũ numero putaret. Paucis añ dieb9 quã hoc.S.C. factũ eẽt:Somniũ ↄtingit.M.Tullio auditu dignum de quo somnio Cicero in p sona qnti fratris libro primo de diuinatione scribit:de quo etiã primo libro meminit Valerius maxi.Nam cum in uilla quadam campi atinatis uigilasset ad multã noctem & mane se qe ti dedisset:existimauit in somno p loca deserta errãti sibi occurrisse municipẽ suũ.C.Mariũ cũ fascibus laureatis:& introgatus ab eo qd nam esset?cur squalida barba: dimisso capillo:& tam tristi habitu p loca deserta erraret:respõdisse se impiis armis:& ui ab ea ciuitate expulsuȝ:quã ipse seruasset:in exilio uitam agere:solitudines:& loca inculta q̃rere dolori suo ↄsentanea. Tum deinde putabat:ꝙ.C. Marius illi9 dextrã apprehẽdens hortaret eum:ut celerẽ sũma cum dignitate reditũ i patriã speraret:& qđ uni ex lictorib9 suis imperasset:ut.M.Tulliũ in monumẽtũ suũ duceret:ꝙ salus eius ibi cõsisteret. Quumꝗ Cicero experrect9 narrasset amicis somniũ: quidã exclamasse dr̃ reditũ illi celerẽ atꝗ gloriosum eẽ paratũ. Nec eũ postea fefellit imago. Nã Ciceroni celerit postea lr̃is nunciatũ est:hoc magnificẽtissimũ. S.C. de reditu ei9 in monumẽto.C.Marii eẽ factũ. Postridie quã.S.C.fc̃m̃ est de reditu.M.Tullii.P.Lẽtulus cõs.habuit de Cicerone ↄcionẽ:egit cãm sũma cum grauitate:copiaꝗ dicendi:maxio silẽtio maxia appbatiõe oĩm.loquut9 ẽ post eũ Põpei9 prio docuit ciceronẽ suis ↄsiliis:suis laborib9:atꝗ diligẽtia r.p.liberasse eiusꝗ cãȝ cũ cõi salute ↄiũctã eẽ dixit. Deinđ hortat9 ẽ.p.r.ut auctoritatẽ senat9:statũ ciuitatis:et fortũas ciuis calamitosissimi:et optie de r.p.meriti defenderet:ad extremũ.p.r.p cicerõis salute supplicit đpcat9 ẽ.Post põpeiũ habuit ↄcionẽ.P.Ses..htc ita grauiorib9uerbis cãȝ cicerõis egit:ut fletũ ẽt i ↄciõe excitaret cũ p̃riã maxiis a cicerõe liberatã piclis ondẽderet:et pp hoc illũ p̃ria pulsũ domũ incẽsam:atꝗ euersam deploraret.cãmꝗ.M.T. exagitatã atꝗ perturbatã cõcionibus inimicorũ ita imperitae multitudin

probauit:ut ab õnibus maximo fit plausu exceptus. Habitæ sunt postea de Gicerone a multis aliis principibus ciuitatis celeberrimæ & grauissimæ conciones inter quos .p. Seruilius dixit Ciceronis opera. R.P. esse incolumẽ. L. gellius testatus est nisi Cicero cõsul sicut fuit nõ fuisset. R.P. funditus interituram fuisse. Deinde omẽs magistratus præter appiũ Claudiũ prætorẽ: & duos Tribunos Sex Statiliũ serranũ et. Q. numeriũ de reditu Ciceronis ꝓmulgarũt. Illi eñ duo Tribuni a.P. Clodio pecunia corrupti sacrosanctã intercessionẽ uendiderãt. O/auaritiã imanem beluam. Quid est tam sanctũ: quod tu non uiolas? Quid tam munitũ: qđ tu non expugnas? Tibi non uis/nõ ferrum/ nõ Castra/non exercitus/non menia/non munitissimæ arces obstare possunt: quo minus cupias/trahas/diripies/expiles/ laceras/ uexes/euertes. Tu diuina & humana nõ discernis. Tu iura/leges fidem iusticiam/probitatẽ ꝑstringis/subuertis. Tu homines/fama/honore/pudicitia/uirtute/fortunis denudas Tu uasta/tu immensa/tu infinita/tu insaciabilis es. Tu quãdo plus habes: tanto plus optas. Neq; copia/neq; inopia tua fitis expleri potest. Deniq; quot gurgites qui Oceanus plura absorbere possetquã tu diripias/expilas/laceras/deuoras. Quæ domꝰ/ quæ fana/quot urbes/quot opulentissima regna tua rabie funditus excisa/dirupta/& euersa sunt. Quas tu pugnas/quos tumultus/quãtas strages edidisti: Ex auaritia nascitur perfidia: creaẽ iniusticia: existit crudelitas: erumpit audacia. Inde omĩa mala & scelera gignuntur. O/miser igiẽ ille: quẽ inuaserit auaritiæ morbus. Necesse est eñ: ut ille sit anxius/dubius/sollicitus/semp poscens/ spolians/ diripiens/semp exuriens/semp sitiens/ut diu noctuq; torqueaẽ O/te igiẽ beatum Leonẽ Pont. Max. Quẽ tot uirtutibus munitum nõ modo unq̃ tangere auaritia: uerum ne aspicere quidem unq̃ potuit Sed alia sunt alia inquã maiora: quæ te singularem hominẽ ac prope diuinũ faciũt præclare ingenium: incredibilis animus: mens plusq̃ humana: in negociis labor: fortitudo in periculis: industria in agendo: celeritas in cõficiendo: cõsilium in prouidẽdo: mira in literis peritia: in pace uero atq; ocio fides: iusticia/humanitas/prudẽtia/grauitas: ꝓstantia pietas/religio. De qbus hoc loco silendum mihi necessario puto. Nam quæ tam

singularis & pcipue admirāda oratio posset uirtutibus Leonis Pont. Max. par iueniri. Cū igit̄ Reditus Ciceróis uarus rónib9 ipediret̄ causa ei9 differt̄ ad. VIII. Kal. Februarii. Hæc dū gere bant Gabinius atq; Piso in puincias profecti sunt cui alteri ma cedonia: alteri Syria decreta erat. Cumq; Piso in. M. Catoné in/ cidisset: ita illum M. Cato grauissimis uerbis corripuit: ut illum pene puintiæ pœniteret Hoc interim tépore. Gn. Pompeius nō desistebat múcipia: & colonias p Ciceróe adire: & uir incredibi li auctoritate pditus totā pene italiam ad reuocandū Ciceroné excitabat. At Clodi9 cū dies pmulgādæ legis de Reditu Cicero nis apppinqret: ui illā ipedire statuit. Venit igit̄ dies. VIII. Kal. Februarii. Q. Fabritius Tr. Pl. ut legem ferret: cū Q. Cicerone forū: & templū aliqñ ante lucé occupauit. Ecce manus illa Clo/ diana concurrit. Q. Fabritiū inuadit: fit magna ciuiū trucidatio dant se in fugam boni cū improbis pares esse nō possent Inte/ rea Clodiani ciues undiq; uulnerare: inficere nō desistūt Et ma xime. Q. Ciceroné cupiebāt: multiq; illū strictis gladiis qrebāt Sed ille pulsus e rostris in comitio iacuit: seq; mortuorū corpo ribus obtexit: & morté opinione mortus: & psidio noctis euasit. Hac crudelissima cæde facta. P. Sestius: qué non deterruit a Ci/ ceronis defensióe nec Fabricii periculū: nec uis: nec metus: nec inimicorū minæ: ut legé ferret: maioribus præsidiis uenit in tem plum Castoris: cum subito Clodiani impetū in tribunū faciunt a qbus ille plus. xx. acceptis uulneribus pro mortuo inde subla tus est: qué cum interfectū putarēt cedere alios uehemēter inci/ piūt. P. Lētuli ɔsulis fasces frangūt Fit clamor/gemitus/lapides fustes/tela/in omēs bonos coniiciunt inde forum ac templum a Clodianis cito uacuū est fact i. Post hūc uero furoré: post has ruinas Clodius cum scutis homīes deductis gladiis: alios cum accensis facibus ad. T. Milonis domum adduxit. Tum cædere pars ianuā saxis/pars instare ferro/& apponere scalas: ligna: alii & sarmēta circūdare: ignéq; subiicere. alii cœpe: ūt. Cōtra qui in tus erant: acriter instare: saxa & tegulas ex alto pucere: alii seda/ re faces: intrantes alii & obuios repellere. Milo suum inuictū ostendere animū: & omīa pro tempore diligētissime prouidere

Tum Clodiani ubi se frustra conari intelligũt: cõcurrũt statim ad L. Cæcilii prætoris domũ: eaq; per multas horas oppugnata est ferro facibus/exercitu Clodiano. His rebus non nulli permoti magistratus paulũ a Ciceronis causa recesserunt. Sed tantus erat animorum ardor: tũtus municipiorũ: & coloniarũ motus: ita præclara Ciceronis memoria: ac tantum de eo desideriũ ut quanto Clodius plura cõmisceret: tanto magis ad reuocandum illum populus incenderet. Itaq; postea Senatus nihil ciuibus/nihil sociis nihil regibus nihil exteris nationibus respõdit iudiciisq; de foro sublatis nihil iudices agebant: nihil populus suffragiis declarabat: omnia reiiciebat: nisi prius magistratus de Cicerone retulissent. Ita q; plures extitere Ciceronis amici in ea præsertim fortuna: in qua homies ex amicis sæpe inimici apparere solent: quam cum ille Romæ rebus omnibus esset florentissimus: fortioresq; homines in eo restituendo: quam cõseruando fuerunt. Quod ei contigit uirtutis quadam atq; bonitatis opinione: quã de se tum populus habebat. Nam uirtus semper maior desiderata quam assidue percepta uidetur. At Milo de ui Clodium postulauerat: qui cum per uim iudicium effugisset: ui et armis illum uinci oportere iudicans: cum legibus et iudiciis refrenari non posset: homines coegit: copias comparauit: perfecit sua uirtute adiuuante. Gn. Pompeio & P. Lentulo consule ut tuto i foro & in comitiis magistratus et homines adesse possent. Itaq; uenit dies de Reditu Ciceronis promulgandę legis: tantus concursus populi factus est: tanta undiq; ex italia: & exterarum gentium multitudo conuenerat: ut constet nullis unq; comitiis campum martium tanta celebritate: tanto splẽdore omis generis hominum ætatum: ordinum floruisse/& ut nunq; maior consensus P. R. ulla in causa fuisse diceretur. Tũ P. Lentulus cum de Cicerone omnes fere magistratus promulgassent: legem comitiis centuriatis tulit. Non mirum igit̃ si Cicero multis in locis magnificẽtissime de Reditu eius gloriatur. Nam Romæ multi sæpe clarissimi uiri: & optime de repu. meriti expulsi sunt. Eiectus est furius Camillus. L. opimius cõsularis. P. Pompilius. C. Marius. Q. Metellus Lucii filius multiq; alii

pſtantiſſimi ciues:nunq̃ tamē pro illorū reditu ſenatus Palam: equeſter ordo acerrime:cuncta italia publice:oēs boni:om/nes magiſtratus:tanto ſtudio laborarūt. Tribunitiis illi roga/tionibus: & multitudine cognatorum: non nulli etiam ferro & armis in patriam reſtituti ſunt. Atq̃. Mar. Ciceroni iis uerbis ſa lus reſtitutioq̃ perſcripta eſt:ut Roma ſine eo ſtare nō poſſe ui deretur. Decreuerat ſenatus:ut omēs:qui.R.P.ſaluam eſſe uel/lent:ad. Mar. Tullium defendendum uenirent. Quod ſenatus conſultum in grauiſſimis & periculoſiſſimis.R.P.caſibus fieri ſolitum eſt. Item gratias agēdas cenſuit iis magiſtratibus.P.R. & iis ciuitatibus:quæ Ciceronem recepiſſent. Deinde equeſter ordo:ſcribæ omnes publicanorū ſocietates de Ciceronis conſu latu:& de Reditu eius ampliſſima: & ornatiſſima decreta fece/runt. Ac nullum erat in urbe collegium:nullum in italia muni cipium:nulla præfectura:aut colonia: quæ non ampliſſime nō modo de eius ſalute:Sed etiam de dignitate decreuerit. Terq̃ illum italia cuncta ſuis decretis in patriam reuocauit:& præci/pue Capua atq̃ placentia ſunt erga Ciceronem ſtudium ſignifi carunt. Aduentus uero eius atq̃ introitus in urbem talis fuit:ut nullius unq̃ Triumphus honorificentior aut præclarior uiſus ſit. A Brunduſio namq̃ Romā uſq̃ agmen fuit perpetuum ho/neſtiſſimorum hominum a quibus ille humeris reportatus eſt Neq̃ ulla pene regio Italiæ fuit: ex qua non publice ad illum legati uenerint gratulatum: mirandaq̃ multitudo ciuium ei ob uiam proceſſerat.

¶ Effuſi erant toto itinere patreſfamilias cum coniugibus ac liberis Quid ego illorum lætitiā:ac gratulationem prædicē? Omēs dies eius aduentus:tanq̃ deorum imortaliu m feſti atq̃ ſolemnes celebrati ſunt Venit poſtea ad portam capenam. Erat Senatus populuſq̃ Romanus egreſſus:tantus eſt plauſus exci/tatus:ut non ſolum uiri ac mulieres: ſed etiam mœnia ipſa ur/bis uiderentur letari Populus Romanus a porta illum ouan/tem & prope Triumphantem uſq̃ in capitolium tulit:ibi ingēs etiam multitudo erat: a qua plauſu maximo & incredibili læ/

ticia exceptus est:domum inde eadem frequẽtia plausu atq; ce/
lebritate reductus est. Egit primo Cicero populo de Reditu ei
us gratias uerbis amplissimis.postridie i senatu nominatim eis
qui eius reditus duces atq; signiferi fuissent:& in genere uniuer
sis senatoribus pulchra & longa oratione: quã postea Cicero
scriptam edidit:gratias egit.

¶ P O S T haec statim Pompeiũ Cicero senatui reconcilia/
uit. Et biduo post factũ est. S.C. in eius sniam: qua Pompeio p
quinquẽniũ oĩs potestas rei frumẽtariæ toto orbe terrarũ da/
batur. Adiũxit huic sniæ. M. Messala pecuniæ ptãtem: Classem
& exercitũ:& maius imperiũ in puinciis: q̃ esset eorum: q eas
obtinerẽt. Quapp cum esset tunc Romæ summa annonæ cha
ritas:maxima repente frumẽti uilitas est cõsequuta. Itaq; nõnul
li siue religione:siue Ciceronis amore adducti deos imortales
dicebãt numine suo reditũ Ciceronis cõprobare uoluisse. Nã
cum illius discessu inopia/fames/incendia/neces/rapinæ scele
rum impunitas/legum interitus/bonorũ afflictio:discordia se/
cuta fuisset:sic illius reditu frugum ubertas uilitas annonæ:spes
pacis atq; ocii:iura:leges:recreati bonorũ animi:senatus aucto
ritas restituta uidebãt. Cõsequẽtibus diebus Põtifices Cõsules
Patres cõscripti Ciceronis domũ: quã Clodius incẽderat:pecu/
nia publica ædificandã decreuerũt. Neq; tamẽ Clodius cõtineri
potuit. Sed postea ad Ciceronis domum:quæ ex S.C. ædifica/
tur cum armatis hominibus profectus fabros de area expulit.
Opus disturbare conatus est. Deinde. Q. Ciceronis domum
incendit. Ipsum. M. Tullium uia sacra descendẽtem cum suis
insecutus interficere conatus est. Remq; ad regiam transigisset
nisi Cicero se in Titi Damionis ædes abdidisset: Sed Clodius
paulopost a Milone interfectus pœnas R. Publi. dedit Gabi/
nium autẽ & Pisonem ultus est senatus:cum alter de rebus su/
is ad senatum literas mittere non auderet:alter cum misisset:&
supplicatiões per literas petiisset:Senatus illi denegauit. Quod
solum ante Gabinium. Tit. Albutio contigit. Et cum essent illi
a Senatu Ciceronis sentẽtia e prouinciis reuocati. Rediit uterq;
in urbem summa cum infamia atq; odio bonorum: cum

eorum alter exercitum perdidisset: alter nihil praeclarum edidisset. At. M. Cicero beneficii magis quam iniuriae memor postea cum Appio: cum Caesare: cum. M Crasso in gratiam: cum Pompeio in ueterem amicitiam rediit: Aulum etiam G. binium proditorem salutis suae repetundarum rerum supplicem atq; ad illius pedes iacentem summo studio defendit nō modo sine ullo leuitatis crimine: sed etiam cum summa mansuetudinis laude. Nam nihil est laudabilius in summo uiro humanitate: nihil praestabilius mansuetudine atq; clementia. Quare Vatinius etiam perpetuum dignitatis suae hostem duobus iudiciis tutatus est. Rediit Cicero in urbem Decimoseptimo Mense discessus sui: nec Plutarcho uel Appiano credendum est: qui illum decimo post discessum Mense in patriam restitutum scribūt. Nam ante Nonas Aprilis. M. Tullium Gabinio & Pisone Consulibus in exilium eiectum fuisse: et pridie Nonas Septembris. Q. Metello &. P. Lentulo consulibus in urbem reuertisse ex eius epistolis apparet. Post hunc uero reditum. M. Cicero inter omnis orbis terrarum principes gloria & dignitate usq; ad bella ciuilia maxime floruit multum Senatoria potentia clarus.

¶ Explicit Liber Constātii Felicii De Castro Durantis utriusq; iuris Periti De Reditu .M. Tullii Ciceronis.

Laus Deo.

¶ M. Tul. Cicero. Lucio Luccio Sa. D.

CORAM me tecum eadē hæc agere sæpe conātem deterruit pudor quidam pene subrusticus: que nunc expromā absens audacius. Epistola enim nō erubescit. Ardeo cupiditate incredibili: neq; ut ego arbitror reprehendēda: nomen ut nostrum scriptis illustretur: & celebretur tuis. Quod & si mihi ostendis te esse facturum: tamē ignoscas uelim huic festinationi meæ. Genus em̄ scriptorū tuorum & si erat semp a me uehementer expectatū: tamen uicit opinionem meam: Neq; ita uel cœpit: uel incendit: ut cuperem q̄ celeriter rumores nostros monumētis cōmendari tuis. Non enim me solum cōmemoratio posteritatis ad spem quandam īmortalitatis rapit: sed etiam illa cupiditas: ut uel auctoritate testimonii tui: uel iudicio beniuolētiæ: uel suauitate ingenii uiui pfruamur. Neq; tamē hæc quum scribebā eram nescius quantis oneribus premereris susceptarū rerum: & iam institutarū. Sed quia uidebam italici belli: & ciuilis historiam iam pene a te esse perfectā: dixeras aūt mihi te reliquas res ordiri: deesse mihi nolui quin te admonerē: ut cogitares coniuncte ne malles cum reliquis rebus nostra contexere: an ut multi græci fecerūt Calisthenes Troicum bellum: Timæus Pirrhi: Polybius Numantium qui omēs a perpetuis suis historiis ea quæ dixi bella sepiraue runt. Tu quoq; item ciuilē cōiurationē ab hostib9 externisq; bellis seiungere. Equidē ad nostrā laudē nō multū uideo interesse sed ad properationē meam quędē interest: nō te expectare dum ad locum uenias: ac statim causam illam totam & tēpus arripere: & simul si unō in argumēto unaq; in psona: mēs tua tota uersabitur: cerno iam animo quāto omia uberiora: atq; ornatiora futura sint. Neq; tamen ignoro q̄ impugēter faciā: qui primū tibi tm̄ oneris imponā: potest em̄ nihil denegare occupatio tua: & inde etiam ut ornes me postulē. Quid si illa tibi nō tantopere uidenē ornanda. Sed tamē qui semel uerecūdiæ fines transierit: eum bene & nauiter oportet esse impudentē. Itaq; te plane etiam atq; etiam rogo: ut & ornes ea uehementius: q̄ fortasse sentis: & in eo leges historiæ negligas: grām q; illam: de qua suauissime

quodã in prohemio scripsisti:& a qua te affici nõ magis potuisse demõstras q̃ Herculẽ Xenophontiũ illũ a uoluptate eã si me ubi uehementius cõmendabit ne aspernere: amoriq; nr̃o plusculum etiã q̃ ꝯcedit ueritas largiare. Q̃d si te adducemus: ut hoc suscipias:erit ut mihi ꝑsuadeo materies et digna facultate & copia tua. A pricipio em̃ ꝯiurationis usq; ad reditũ nr̃m:uidet̃ mihi modicũ quodã corpus cõfici posse. In quo & illa poteris uti ciuilium s̃nia ꝯiurationũ:uel in explicãdis causis rerũ nouarũ:uel in remediis incõmodorũ: quum & repræhẽdes ea q̃ uituperanda duces:& q̃ placebũt exponẽdis rationibus cõprobabis:& si liberius:ut ꝯsueuisti ad agendũ putabis:multorũ in nos ꝑfidiam insidias:ꝓditionẽ notabis: multã etiã casus nr̃i uarietatẽ tibi in scribẽdo suppeditabũt plenã cuiusdã uoluptatis:q̃ uehemẽt animos hoim in legendo scripto retinere possit. Nihil est em̃ aptius ad delectationẽ lectoris: q̃ temporũ uarietates fortunæq; uicissitudines:quæ & si nobis optabiles in experiũdo non fuerũt. In legendo tamẽ erunt iucundæ. Habet em̃ præteriti doloris secura recordatio delectationem. Cæteris uero nulla ꝑfunctis ꝓpria molestia:casus autem sine ullo dolore intuẽtibus etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem em̃ nostrum ille moriens apud mantiniam Epaminõdas non cum quadam miseratione delectat. Qui tum denique sibi auelli iubet spiculum: posteaq̃ ei percunctanti dictum est clypeum esse saluum:ut etiam in uulneris dolore æquo animo cum laude moreretur. Cuius studiũ in legendo nõ ereptum Themistoclis fuga redituq; tenetur etiam ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum. Ac uiri sæpe excellentis ancipites: uariiq; casus habent admirationẽ expectationẽ lætitiam molestiã spem timorem. Si uero exitu notabili concludunt̃: iucundissime animus expletur lectionis uoluptate. Quod mihi acciderit optatius:si in hac sententia fueris:ut a cõtinentibus tuis scriptis: in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris: seceernas hanc quasi fabulã rerum:euentorumq; nostrorũ Habet em̃ uarios actus multasq; actiones & consiliorũ & temporum Ac nõ uereor ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam uidear: quum hoc demonstrem me a te potissimũ ornari cele

brariq̃ uelle. Ne em̃ tu is es: qui sis nescius: ut qui non eos magis: qui te non admirentur inuidos: q̃ eos qui laudēt assentatores arbitrere. Neq̃ ego autem sum ita demēs: ut mæ sempiternæ gloriæ per eum cōmendari uelim qui non ipse quoq̃ in me cōmendendo propriam ingenii gloriam cōsequatur. Neq̃ em̃ Alexander ille gratiæ causa ab Apelle potissimū pingi: & a Lysippo fingi uolebat: sed q̃ illorum artem quum ipsis eam etiam sibi gloriæ fore putabat. Atq̃ illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant. Quæ uel si nulla sint: nihilo sunt tan̄ obscuriores clari uiri. Nec minus em̃ est Spartiates Agesilaus ille perhibēdus: qui neq̃ pictam neq̃ fictam imaginem suam passus est esse: q̃ qui in eo genere laborarunt. Vnus em̃ Xenophontis libellus in eo rege laudando facile om̄es imagines hominū & statuas superauit. Atq̃ hoc præstantius mihi fuerit & ad lætitiā animi & ad memoriæ dignitatē: si in tua scripta peruenero: q̃ si in cæterorum q̃ non ingeniū mihi solum [illegible] fuerit tuum: sicut Thymoleonti a Thimæo: aut ab Herodoto Themistocli: sed etiam auctoritas clarissimi & spectatissimi & in resp. maximis grauissimisq̃ causis cogniti atq̃ in primis probati uiri: ut mihi non solum præconiū: quod quum in Sigeum uenisset Alexāder ab Homero Achilli tributum esse dixit: sed etiam graue testimoniū impertitū clari hominis: magniq̃ uideaſ. Placet em̃ Hector ille Neuianus mihi: qui non tantum laudari se lætatur: sed addit etiam a laudato uiro. Quod si a te non impetro (hoc est) si qua te res impedierit. Neq̃ em̃ fas esse arbitror quicquam me rogantē abs te non impetrare: cogar fortassis facere: quod nōnulli sæpe reprehendūt: scribam ipse de me multorum tamē exēplo: & clarorū uirorum: sed quod te non fugit: hæc sunt in hoc genere uitia: & uerecundius ipsi de se scribant necesse est: si quid esset laudandū: & præterea ut si quid reprehendendum est. Accidit etiamq̃ minor sit fides: minor auctoritas: multi redrahēdent deniq̃: et dicant uerecūdiores esse præcones ludorum gymnicorū: qui quum cæteris coronas imposuerunt actoribus: eorumq̃ nomina magna uoce pnunciauerūt quum ipsi ante ludorum missionē corona donent: alium præconem adhibeant: ne sua uoce se ipsi uictores esse prædicent. Hæc nos

ctare cupimus: & si recipis causam nram: uitabimus: id q ut facias rogamus. Ac nesorte mirere: cur quõ mihi sæpe ōnderis: te accuratissime nrorum tēporū ɔsilia atq eueñus lris mēdaturū: a te id nūc tantope & tam multis uerbis petamus. Illa nos cupiditas incēdit de qua inirio scripsi festinatiōis: q alacri animo sumus: ut & cæteri uiuentibus nobis ex libris tuis nos cognoscāt & nosmetipsi uiui gloria nra pfruamur: rescribas mihi uelim. Si em suscipis cām ɔficiā cōmētarios rerū oim. Sin autē differs me in tēpus aliud corā tecum loquar: tu interea non cessabis: et ea quæ habes instituta perpolies: nosq diliges. Vale.

Ad Lectorem.

¶ Errores: quos recognito opere dephendim9: Sic corrige. Et p Alphabetū & Colūn s mendā ipressorū facile iuenies. I ē aduerte q minutos errores. S. ubi una lra pōīt p alia: et ubi lræ nō sunt bene ipresse: qa tu facilime cognoscere poteris: hic ponere nō curauimus. Item qd semel correximus: breuitatis causa ite rum corrigere omisimus: Si in eodē uerbo sepius erratū fuerit.

A. 1. Colūna. 1

3. quas in cōsulatu.
4. quā importuni.
7. propter eximiam
9. ausus sum
qui honos

B. Colūna. 1.

amicitia Tueri.
illo insidior.
effusus utebatur.
numero referetur.
afri in Senatu.
candida & lucretius.
perditorū hominum.
1. Ciceronis in cōsulatu
adiutorem asciuerunt.
moleste ferebat.
Crassus dictaturam
eius uirtus
significare uoluit.
4. coniuratio fœde
quodam prospere
Sed maiore
modo ocium
mauritania/a/P.
5. contra Mithridatem.
mortem parentum
6. ad facinus audaciores
oportunius in
Gracchum in Auentinū.
modo comparandus
responsis portendi
esset necesse.
multa egregia
7. Q u. Curius
8. quæ facere
futura sit ni
posteaq quorundam
dictionis iuditio
agris mulctandi

C Colūna. 1.

uitam in discrimen

2. urbes excitata.
omnium ætatum
3. a Catilina interfecti
tanti facinoris
aliis:& incredibilia
carnes deguſtauerint
ſolitum o crudelitatem
4. grauiter Q.n.Mutium
fuerat Q .curius
5. æs alienum
cauſa/a/cenſoribus
tamen in petitione
competitricem.at
ſuæ ſatellitem
6. ciuitatis perturbationes.
erant oportune naſcen/
iter atripuerunt (temq;
7. poſcere in prouinciam
ut Antonio prouincia ð
(cerneretur
8. impediebat quominus
D Colũna.I.
.L.Murenam
2. Murena inſcribitur.
militaria:aquilam
agrum picenum
curiam facere
4. habebat a quibuſdam
Romæ audiris
6. arcis capitolinæ
7. curiamq; ſemper
Etruriam:Apuliam
E Colũna.I.
2. atq; adeo
3. Nouenbr.occupaturum
4. ad me uenturos
tamq; infeſtam
5. incredibili ſcelere
uindicata eſſe uideatur
ciuitatis interficiendorũ
putas conſulis
6. neq; iudicium
dixiſti:a quo
7. utinam tibi
priuata ſit calamitas
8. humi:uigilare
F Colũna.I.
Sed inmiſſus.
aniaduertiſſem crudelit
2. tam adulta
3. innocentes iniuſte
inter alia
4. imploro.eripite
in parricidam
P.C.ne omnino ſed ut
5. rabido rictu conceptam
hunc proſcribi
6. uniuerſum ſit ſibi
ſubactum eſt ius
rationis cui
7. in omni orbe
cuncta tutore
8. inimicum habeam hic
meam circumſepſi
ab illo inſtructam
G Colũna.I.
Satis uulgata ſint
2. Catilinæ interitum
3. capiti orbis
Catilinã cõiurationis inſi
ciuem et amicũ (mulat
ullo tererentur
ciuitatem improuiſius
4. uia profectus eſt.
qm̃ conſulis
5. honore honeſtatos
erant qui Ciceronem
tam capitalem hoſtem

Gracchum a.P. Scipiõe
6. profecto incertius
sapientia iudicat
quorum numerosa
patrimonio naufragus
7. Satis acre
uita & mores nunq̃ illũ
totam pene
fuisse missum
8. M. Tullium donauerunt
urbe a Catilina
eorum liberaret.
Lentuli spincteris

H Colũna.1.

procrastinãt per Gabiniũ
aliquod indicium
dixit Lentulus.
2. ut cum. L. Sergius
distribuisse qui
ad hæc institutum.
3. diuisa narret.
frontem percutiebat.
5. quod tantam
coniuratos & indices
omnium indicum
responsa perscriberent
6. ille præter omnium
consul indiciis
interitu respubli.
abdicaret & in custodiã
item. C. cethegum
7. nunq̃ decreta est
diximus contigit
8. appellabat eius
animi eius
eorum indiciis
perficeret in urbe

I Colũna.1.

rebus desperans
modo audacius
2. audax superbus
Antronio luxuriosius
libidinosius perfidiosius
3. incredibile uideretur
censerent decreuit
impendere in futurum
5. populi ira aut
dimissi in obscuro
7. iturum dicere
omnes acerbitates

K Colũna.2.

3. animum uere
4. enim de meo
ut ego qui
impum collocarem
7. quanta uos
uni conseruatæ
seruitutis liberauit

L Colũna 2.

erat opulentia.
uidentur nostra
2. per uim eripiantur
magnos fecere
3. crudelissimis parricidis.
4. quæ delitiæ
turpitudinis incurrere
5. discedere mihi
Lentuli spincteris

M Colũna.2.

maiorem ille
2. italiæ proximiores.
7. omnibus sit definita
9. utrinq̃ in hostes.

N Colũna.2.

2. districtos iam
3. pecunia homo
4. oculos obuersatur.
6. cupiebant optimates

tam coniunctum
7. Solum a Senatu.
honores malle
8. utqnqueuiratū acciperet
ætate deditissimus
fortunatior fuit

O Colūna.1.

clamare ad euertendam
forte morbus
pater illi
2. cœno oblitum
quæ me referre
dolore uidi
esse iubebat
3. Affinitate ꝯiungebatur
sed illa inimicitiarum
4. totam Cyprum
5. tale accidat
6. perigrinus pridie
7. quid aliud
reges quæ
indicta causa
prudentia tua
disciplinam temptare
8. quē semproniæ quem
omnes leges nō modo
non inhibebat

P. Colūna.1.

casum? ecquis
2. ereptam negligetis?
me in tribunatu
incredibileq; dictu est
3. pro se dicere
defensa uis
inimicis excitasset
fugit Vatinii
omni memoria
4. Quintus Hortensius
gladius in cliuo

falsis fictisq;
7. mœtus inferet it
8: bonus pro se

Q Colūna.5.

illo nobilissimo
improbitate suspicans
7. salute suscepit
neq; enim Cicero
non oppetisset
crebro ad italiam
8. atq; obiecto
frater tu ne

R Colūna.1.

pergas & properes.
2. uero digressio
quod cogito
erit modestiæ
3. principes conuenibat
ne ille uersus
sit oppugnans te
utinam non experiare
Ciceronemq;
ex quo iudicari
5. sit iussus
lata est uastato
7. die haberentur
loca deserta
imperitæ multudini
8. creatur iniustitia

S Colūna.6.

Polibius numantinum.
cōiuratione ab hostib;
7. optabiles in experiendo
8. in me comendando
cum ipsis tum

¶ Impressum Romæ per
Iacobum Mazochium. M.D
XVIII. Idibus Iulii.

